

WYŻSZA SZKOŁA ZARZĄDZANIA

„EDUKACJA”

Wydział Zarządzania

Kierunek: Zarządzanie

Anna Ołdakowska

(20214)

**ROLA ODDZIAŁU PTTK „ZIEMI KŁODZKIEJ”
W ROZWOJU TURYSTYKI W REGIONIE**

Praca magisterska

Praca napisana

pod kierunkiem naukowym

dr inż. arch. Mieczysława Leniartka

WROCLAW 2011

Spis treści:

Wstęp	4
Rozdział 1. Społeczna rola turystyki	6
1.1. Płaszczyzny rozwoju turystyki.....	6
1.2. Funkcja wypoczynkowo - zdrowotna.....	6
1.3. Funkcja kształceniowa.....	9
1.4. Funkcja edukacji kulturowej.....	10
1.5. Funkcja kształcenia świadomości ekologicznej.....	11
1.6. Funkcja wychowawcza.....	12
1.7. Funkcja etniczna.....	13
1.8. Problemy współczesnej turystyki.....	14
Rozdział 2. Znaczenie krajoznawstwa w wymiarze społecznym	17
2.1. Istota krajoznawstwa.....	17
2.2. Społeczna rola krajoznawstwa.....	21
Rozdział 3. Kształtowanie się organizacji turystycznych	24
3.1. Pierwsze organizacje turystyczne w Europie.....	24
3.2. Polskie organizacje turystyczne do 1945 roku	28
3.2.1. Polskie Towarzystwo Tatrzańskie	31
3.2.2. Polskie Towarzystwo Krajoznawcze	35
3.2.3. Inne polskie organizacje turystyczne do 1945 roku	38
3.3. Niemieckie organizacje turystyczne w Sudetach do 1945 roku.....	41
3.4. Polskie organizacje turystyczne po 1945 roku.....	45
3.4.1. Polskie Towarzystwo Turystyczno - Krajoznawcze.....	46
3.4.2. Inne organizacje turystyczne	58
Rozdział 4. PTTK – Oddział „Ziemi Kłodzkiej”	64
4.1. Rys historyczny.....	64
4.1.1. Działalność PTT i PTK na Ziemi Kłodzkiej do 1950 roku.....	64
4.1.2. Działalność Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” do 1989 roku.....	70
4.1.3. Działalność Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” od 1989 roku.....	84

4.2. Struktura organizacyjna	98
4.2.1. Władze Oddziału.....	99
4.2.2. Kadra	99
4.2.3. Koła, Komisje.....	100
4.3. Wybrane obszary działalności Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej”.....	105
4.3.1. Przewodnictwo.....	105
4.3.2. Znakarstwo.....	115
4.3.3. GOPR.....	120
4.3.4. Kalendarz imprez.....	124
4.3.5. Nieformalne grupy turystyczne.....	129
4.3.6. Kierunek działań programowych PTTK na najbliższe lata.....	131

Rozdział 5. Rola Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” na podstawie

badań własnych	133
5.1. Cel badań.....	133
5.2. Problemy i hipotezy badawcze.....	133
5.3. Metody, techniki i narzędzia badawcze.....	135
5.4. Obszar badań.....	136
5.5. Analiza badań empirycznych.....	136

Zakończenie	149
Bibliografia.....	152
Artykuły prasowe.....	155
Inne.....	156
Strony internetowe.....	156
Spis tabel.....	157
Spis rycin.....	158
Załączniki.....	159

Wstęp

Dokonany przeze mnie wybór tematu roli Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w rozwoju turystyki nie jest przypadkowy. Ostatnio wiele mówi się o ogromnym potencjale turystycznym naszego regionu i o jego niepełnym wykorzystaniu. Ziemia Kłodzka nie jest obszarem przemysłowym i nie ma na niej dużych zakładów pracy, a jej najmocniejszą stroną i szansą na przyszłość są zasoby wyjątkowych walorów turystycznych i wypoczynkowych, na które składają się urozmaicone krajobrazy górskie, historyczne miasta ze znaczącymi walorami kulturowymi, słynne z wód mineralnych uzdrowiska, specyficzny klimat. Jako mieszkanka regionu jestem żywo zainteresowana wykorzystaniem tego potencjału dla dobra turystów i miejscowej społeczności, która z rozwojem turystyki wiąże ogromne nadzieje. Ziemia Kłodzka to wielofunkcyjny region turystyczny, na obszarze którego można korzystać z licznych uzdrowisk, a także wypoczywać biernie lub czynnie zarówno latem jak i zimą. Lokalna turystyka stanowi zatem najlepszą opcję wyznaczającą kierunek rozwoju i możliwość aktywizacji obszaru.

Miejscowy Oddział PTTK jest najważniejszą organizacją turystyczną na Ziemi Kłodzkiej. Funkcjonuje już od sześćdziesięciu lat. Chciałabym się przyjrzeć jego działalności - przeszłej, a także obecnej i poddać subiektywnej ocenie dalsze perspektywy jego funkcjonowania, będącego istotną przesłanką konsekwentnej realizacji koncepcji rozwoju regionu poprzez turystykę.

Celem mojej pracy jest przedstawienie roli Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w rozwoju turystyki w regionie. Ponieważ rozwój ten rozumiem jako proces ciągły, o charakterze historycznym, czuję się zobligowana do zaprezentowania go na szerszym tle uwarunkowań politycznych, społecznych i gospodarczych na przestrzeni wielu lat.

W pierwszym i drugim rozdziale zajmę się aspektami społecznego oddziaływania turystyki i krajoznawstwa, które stanowią istotę działalności PTTK. Oprócz scharakteryzowania funkcji turystyki, czyli jej licznych pozytywnych wpływów na uczestników ruchu turystycznego i otoczenie, poruszę także problemy jej negatywnych skutków, czyli dysfunkcji, które szczególnie w obecnych czasach niosą liczne, niejednokrotnie nieprzewidywalne zagrożenia dla turystów i środowiska.

Rozdział trzeci będzie zawierał opis procesu kształtowania się organizacyjnych struktur turystycznych w Europie i w Polsce z podziałem na okresy obejmujące lata od II połowy XIX wieku do 1945 roku i od zakończenia działań II wojny światowej

do czasów współczesnych, z uwzględnieniem wpływu odmiennych warunków ich powstawania na działalność i specyficzny charakter wybranych organizacji turystycznych.

W rozdziale czwartym zamierzam przedstawić rys historyczny Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” ze szczególnym uwzględnieniem najważniejszych (moim zdaniem) aspektów jego statutowo - programowej działalności.

Rozdział piąty będzie rozdziałem opisującym aspekt metodologiczny niniejszej pracy. Przedstawię w nim główny cel moich rozważań, problem główny, problemy szczegółowe oraz hipotezy badawcze. Mam zamiar zastosować następujące procedury badawcze: metodę krytycznej analizy literatury, metodę sondażu diagnostycznego – wywiad indywidualny oraz ankietę. Następnie przeprowadzę analizę badań i przedstawię jej wyniki oraz wnioski odnoszące się do problemów podjętych w mojej pracy.

Rozdział 1. Społeczna rola turystyki

1.1. Płaszczyzny rozwoju turystyki

Współczesna turystyka jest zjawiskiem niezwykle dynamicznym i złożonym, zarówno w sensie przestrzennym jak i czasowym. Proces kształtowania się tego rozległego zjawiska społecznego odbywał się w długotrwałym i szerokim kontekście społeczno-historycznym i trwa nadal¹. Turystyka rozwija się na różnych płaszczynach, przede wszystkim: gospodarczej, społeczno- kulturalnej i przestrzenno - środowiskowej i pełni równocześnie wiele funkcji. Poszczególne funkcje w ramach każdej płaszczyny rozwoju wzajemnie się przenikają i nakładają, nie da się określić ich wyraźnych granic. Płaszczyzna społeczno - kulturalna, która jest swoistym podglebieniem rozwoju i zarazem kwintesencją turystyki, wyznacza jej różnorodne funkcje, jak:

- ⊙ wypoczynkowo - zdrowotną,
- ⊙ kształceniową,
- ⊙ edukacji kulturowej,
- ⊙ kształcenia świadomości ekologicznej,
- ⊙ wychowawczą,
- ⊙ etniczną².

1.2. Funkcja wypoczynkowo – zdrowotna

Turystyka wypoczynkowo - zdrowotna związana jest z wypoczynkiem w czasie wolnym od pracy, nauki i od obowiązków życia codziennego, poza miejscem stałego zamieszkania. Wiąże się przede wszystkim z odnową sił fizycznych i psychicznych oraz potęgowaniem zdrowia, ponieważ aktywizując fizycznie człowieka, przyczynia się do utrzymania i poprawy stanu zdrowia, a tym samym lepszej jakości jego życia. Wpływa też bezpośrednio na wydajność organizmu w pracy i życiu codziennym. Ma więc znaczenie nie tylko profilaktyczne, ale także rehabilitacyjne i lecznicze. Wiadomo nie od dziś, że jednym z najważniejszych warunków sprawnego funkcjonowania organizmu jest ruch, który jest swoistym regulatorem jego pracy.

Początki turystyki zdrowotnej wiążą się z leczeniem uzdrowiskowym i tzw. wyjazdami „do wód” - do kąpielisk i pijalni wód mineralnych. Rozwój balneoterapii

¹ K.R. Mazurski, *Geneza i przemiany turystyki*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania „Edukacja”, Wrocław 2006, s. 13.

² A. Panasiuk, *Ekonomika Turystyki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 33.

miał ogromny wpływ na nasilenie się ruchu turystycznego. Zabiegi wodolecznictwa, jednej z metod balneoterapii, były zalecane przez medyków już od początków naszej ery. Pierwszymi krajami recepcyjnymi tej turystyki kuracjuszy były: Egipt - zwłaszcza Aleksandria, Grecja i inne kraje po południowej stronie Morza Śródziemnego³.

W Polsce takie wyjazdy do miejscowości posiadających szczególne właściwości klimatyczne oraz źródła wód mineralnych i termalnych miały miejsce m.in. w Sudetach. Sięgające czasów średniowiecza powstanie u ich stóp uzdrowiska – Łądek, a później Dusznik i Kudowy, cieszących się europejską renomą i przyciągających już od XVI – XVII wieku licznych kuracjuszy, dało impuls do rozwoju turystyki. Wielotygodniowe, wyczerpujące zabiegi aplikowane kuracjom determinowały u nich i u osób im towarzyszących potrzebę odreagowania w otoczeniu przyrodniczym i zainteresowanie okolicą, a tym samym sprzyjały jej eksploracji i poznawaniu. To właśnie kuracjusze stali się prekursorami turystyki we współczesnym pojęciu, a Sudety stały się jedną z kolebek europejskiej turystyki⁴. Julian Janczak w swojej książce „Z kuferkim i chlebakiem” nazywa nawet turystykę „młodszą siostrą lecznictwa uzdrowiskowego”⁵.

Zbyt mała aktywność ruchowa jest przyczyną narastającego stresu i wielu chorób. Współczesny człowiek, dążąc do doskonalenia technologii produkcyjnych -konstruując maszyny zastępujące w dużym stopniu jego fizyczny wysiłek, korzystając często bez umiaru z dobrodziejstw motoryzacji, stosując nieracjonalną dietę, zbyt obfitą w stosunku do potrzeb fizjologicznych - zastawił w pewnym sensie sam na siebie pułapkę. Skutkiem tych udogodnień jest niedostateczna ilość ruchu, siedzący tryb życia, który prowadzi do spowolnienia pracy wielu narządów wewnętrznych, rozleniwienia i niechęci do podjęcia wysiłku fizycznego, co w efekcie jeszcze bardziej osłabia organizm.

Rozwój cywilizacji, postęp techniczny, ciągły pośpiech, intensyfikacja pracy, nowe wyzwania zawodowe, konkurencja i tym podobne elementy życia codziennego generują konieczność wypoczynku i dbałości o stan zdrowia. Narażenie na coraz większą liczbę stresorów prowadzi do notorycznego przeciążenia układu nerwowego, spadku fizycznej i psychicznej odporności organizmu, utrwalania się stanów przemęczenia, przygnębienia a nawet depresji. Do tego dochodzi postępujące skażenie środowiska przyrodniczego, które te negatywne zmiany potęgują.

³ K.R. Mazurski, *Geneza ...op. cit.*, s. 52.

⁴ M. Staffa, *Schroniska Sudeckie [w:] Schroniska Górskie, Materiały sympozjum w 120 rocznicę budowy pierwszego schroniska Towarzystwa Tatrzańskiego*, Kraków 1994. s. 4.

⁵ J. Janczak, *Z kuferkim i chlebakiem*, Wyd. Regionalna Pracownia Krajoznawcza przy ZW PTTK, Wałbrzych 1982, s. 3.

Udziałem coraz większej populacji ludzi są choroby cywilizacyjne. Brak ruchu prowadzi do patologii układów krążenia i lokomocyjnego, cukrzycy, zaburzeń metabolizmu (otyłość, miażdżyca), chorób nowotworowych i innych zagrożeń dla zdrowia i życia. Dlatego obecnie tak wiele się mówi o potrzebie wzmacniania kondycji psychofizycznej poprzez realizowanie właściwej aktywności ruchowej, zastępującej wysiłek fizyczny, towarzyszący człowiekowi od wieków w jego rozwoju. Stworzono nawet normy higieniczne, określające biologiczne minimum aktywności ruchowej, jako elementarny nakaz i obowiązek społeczny dla jednostki, ponieważ fizyczne i psychiczne zdrowie poszczególnych osób nie jest obojętne dla całego społeczeństwa.

Turystyka i wypoczynek przez ruch stanowią szczególną formę ruchowej rekreacji. Zachowanie rekreacyjne może służyć kompensacji codziennych braków i niedoborów oraz umożliwianiu wyrażania wewnętrznych emocji i ekspresji osobowości, a nadto tworzeniu nowych wartości w życiu człowieka⁶. Aktywność fizyczna związana z uprawianiem turystyki powoduje poprawę samopoczucia, jednocześnie zmniejszając poziom lęku i agresji, które często są udziałem współczesnego człowieka. Daje odpoczynek od codziennych problemów, zwiększa energię do efektywnej pracy, pozwala „naładować akumulatory”, bo poziom zdrowia człowieka przekłada się na poziom jego aktywności zawodowej, na jego kreatywność i możliwości w dążeniu do realizacji własnych, zamierzonych celów.

Dobrowolne podejmowanie wysiłku fizycznego jest okazją do przeprowadzenia próby radzenia sobie ze stresem i pokonywania trudności. Pozytywny wynik tej próby zwiększa zakres tolerancji na stres. Nabyta w ten sposób odporność pozwala później na adekwatne do sytuacji i efektywne działanie w warunkach przeżywania negatywnych emocji (np. stanu zagrożenia), bądź kontrolę tych emocji i ich racjonalizację. Jest to swoisty trening odporności psychicznej.

Uprawianie turystyki wpływa też znacząco na poprawę wydolności całego organizmu. Wysiłek fizyczny, wpływając na stabilizację ciśnienia krwi, reguluje pracę serca, zwiększa wydolność układu oddechowego, leczy nerwice i zaburzenia snu. Poza tym wzmacnia układ mięśniowy i stawowy oraz pozwala utrzymać prawidłową wagę ciała. Ma dobroczynny wpływ na ogólną kondycję.

Poprawa zdrowia społeczeństwa jest jednym z wyzwań, przed jakimi staje współczesna turystyka. Posiada ona możliwości generowania licznych, niezwykle zróżnicowanych doznań i, przyczyniając się jednocześnie do zachowania zdrowia, pełni

⁶ R.W. Winiarski, *Motywacja aktywności rekreacyjnej człowieka*, Wyd. AWF, Kraków 1991, s. 66.

kompensacyjną funkcję wobec zagrożeń wynikających z malejącej aktywności ruchowej współczesnego człowieka. A dla chętnych do korzystania z jej dobrodziejstw może się stać swoistą szkołą zdrowego życia.

1.3. Funkcja kształceniowa

Głównym celem kształceniowej funkcji turystyki jest aspekt poznawczy, czyli zdobywanie wiedzy o własnym kraju i świecie. Ponieważ obecnie wzrasta społeczny prestiż wiedzy, funkcja ta staje się niezwykle istotna. Odnosi się ona zarówno do walorów przyrodniczych jak i kulturowych (antropogenicznych), a dotyczy zaspokojenia potrzeb poznawczych turystów, którzy mogą konfrontować informacje pochodzące z różnych źródeł z własną obserwacją. Weryfikacja taka może prowadzić do rozwinięcia się zainteresowań pozazawodowych, skierowanych na określone zagadnienia historyczne, przyrodnicze czy kulturowe⁷. Zdobyta przez turystów i pogłębiana w trakcie uprawiania turystyki wiedza i nabyte umiejętności są później wykorzystywane w sposób praktyczny w życiu rodzinnym, zawodowym i towarzyskim.

Bezpośredni kontakt z przyrodą i kulturą oraz jej dobrami podnosi poziom intelektualny jednostek, bo przestrzeń kulturowa i przyrodnicza stają się swoistym podręcznikiem, a wiedza czerpana z najbliższego otoczenia i bezpośredniego kontaktu jest łatwoprzyswajalna. Dotyczy to głównie młodych ludzi, ponieważ dzieci i młodzież charakteryzuje naturalna potrzeba uczenia się oraz ogromna ciekawość świata i rządzących nim zjawisk, dlatego wcześniej rozpoczęta edukacja środowiskowa daje najlepsze efekty. Dzieci, którym się „zaszczepi” potrzebę uprawiania turystyki, będą ją zaspokajać także i w wieku dojrzałym.

Niezwykle ważnym aspektem funkcji kształceniowej turystyki jest edukacja regionalna, która wspiera proces poznania własnej „małej ojczyzny”. Wynika ona z potrzeby zachowania, utrwalania i przekazywania następnym pokoleniom zasobów dziedzictwa myśli, wiedzy, osiągnięć i umiejętności z różnych dziedzin, zgromadzonych i wypracowanych w specyficznym, odmiennym środowisku kulturowym, ukształtowanym przez różnorodne uwarunkowania⁸.

Edukacja regionalna w integrującej się Europie nie zmierza do podkreślania własnej odrębności i związanym z nią indywidualizmem w celu tworzenia zamkniętych wspólnot. Chodzi w niej o skonsolidowane działań lokalnej społeczności, których celem

⁷ K.R. Mazurski, *Geneza ...op. cit.*, s. 91.

⁸ J. Biernacka – Ligeża, L. Koćwin, *Walory turystyczne „małej ojczyzny” w edukacji regionalnej*, [w:] M.K. Leniartek (red. nauk.), *Autokreacja poprzez turystykę*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania „Edukacja”, Wrocław 2010, s. 24.

jest wyeksponowanie bogactwa i różnorodności zjawisk kulturowych, zgromadzonych w historycznym i terytorialnym zakresie „małej ojczyzny”. Jej dydaktyczna rola polega na tworzącym pomosty międzypokoleniowe wychowaniu młodzieży w duchu patriotyczno – narodowym, budowaniu tożsamości regionalnej i świadomości historyczno - kulturowej⁹.

Wychowanie regionalne wymaga zaangażowania całych społeczności lokalnych także w ochronę dziedzictwa kulturowego, bez względu na jego pochodzenie. Nawet, gdy jest „obce”, nie zwalnia to z jego ochrony, tym bardziej, że część z niego podlega ochronie na mocy ratyfikowanych konwencji, wchodząc w skład europejskiego dziedzictwa kultury¹⁰.

Edukacja środowiskowa, która łączy potrzeby poznawcze ze światem zewnętrznym, wyposaża uczestników turystyki w podstawowy zasób wiedzy, ucząc ich sposobu postrzegania, obserwowania faktów oraz zjawisk społecznych i przyrodniczych, wyciągania wniosków, rozwija ich wyobraźnię.

1.4. Funkcja edukacji kulturowej

Funkcja ta dotyczy związków kultury z turystyką. Polegają one na wzajemnej stymulacji i stanowią swoiste „sprzężenie zwrotne”. Kultura kształtuje i rozwija turystykę, natomiast turystyka ma za zadanie promować, upowszechniać i chronić kulturę - jej wartości i dziedzictwo. Kultura, poprzez fakt bycia w centrum zainteresowania turysty, uczestniczy w tworzeniu produktu turystycznego, a turystyka, korzystając z dorobku kultury, wpływa na jej wzbogacenie i dokonywanie się zmian kulturowych, jak chociażby przenikanie innych kultur. Turystyka przyczynia się do globalizacji kultury.

Zakres funkcji edukacji kulturowej jest bardzo szeroki. Obejmuje zagadnienia społeczne, religijne, patriotyczne, naukowe, zarówno współczesne jak i należące do dziedzictwa przeszłości. Funkcja ta powiązana jest z funkcjami wychowania i kształcenia, wprowadza element poznania, zgłębienia wiedzy i wykorzystania teorii w praktyce. Turystyka umożliwia swoim uczestnikom poznawanie różnorodnych miejsc, społeczności, kultur, tradycji i zwyczajów, religii, odmiennej sztuki, architektury, osiągnięć techniki i wartości społecznych, które pod wpływem jej funkcji poznawczej stają się bardziej czytelne, zrozumiałe i przez to bardziej atrakcyjne dla turysty, a jednocześnie budzą szacunek dla ich odmienności.

⁹ J. Biernacka – Ligeża, L. Koćwin, Walory...op. cit., s. 25.

¹⁰ M.K. Leniartek, Autokreacja ...op. cit., s. 41.

1.5. Funkcja kształtowania świadomości ekologicznej

Kształtowanie proekologicznej postawy uczestników ruchu turystycznego wobec przyrody w obecnych warunkach występowania licznych zagrożeń związanych z rozwojem technologicznym spełnia kolejną funkcję turystyki. To funkcja kształtowania świadomości ekologicznej. Wynika ona bezpośrednio z funkcji poznawczej, ponieważ w społeczeństwie jest coraz większa świadomość wyczerpywalności zasobów i spustoszeń, jakie czynią w otoczeniu nieodpowiedzialne ekologicznie działania. Bezpośredni kontakt ze środowiskiem przyrodniczym pozwala turystom na poznanie praw ekologicznych i związków zachodzących między egzystencją człowieka a przyrodą.

Turystyka, za pośrednictwem przewodników, pilotów, publikacji i mediów rozwija i pogłębia świadomość wartości walorów przyrodniczych, które należą do dóbr rzadkich i których odnowa jest albo niemożliwa, albo trwa przez bardzo długi okres czasu. Uwrażliwia na problemy środowiska naturalnego i jego potrzeby. Przy czym, rozbudzając potrzebę kontaktu z przyrodą i oddziałując wielokierunkowo, podaje i przekazuje trudne treści w atrakcyjny sposób. Turyści zaczynają dostrzegać również dysfunkcje, jakie są udziałem samej turystyki, czyli negatywne skutki jej rozwoju, takie jak zniszczenia, zaśmiecania i tzw. „zadeptywania” środowiska przyrodniczego, czyli jego destrukcja przez niewłaściwą bądź nadmierną eksploatację. Przekroczenie chłonności turystycznej powoduje oprócz wymienionych już skutków także zanieczyszczenie powietrza i wód oraz wyginięcie lub wycofanie się niektórych gatunków zwierząt i roślin wskutek mechanicznego niszczenia gleby i roślinności, co obniża standard jakościowy środowiska recepcyjnego.

Turystyka rozwija u turystów świadomość ekologiczną, która wyraża się w postaci prawidłowych zachowań, wynikających z szacunku do praw ekologicznych, a niekiedy prowadzi nawet do aktywnych działań na rzecz ochrony przyrody i rozwoju równoważonego¹¹. Uczy więc, jak należy zachowywać się w środowisku, aby korzystając w pełni z bogactwa jego walorów, chronić je zarazem dla przyszłych pokoleń. Funkcja ta ma zatem charakter zarówno wychowawczy jak i kształceniowy.

1.6. Funkcja wychowawcza

¹¹ K.R. Mazurski, *Geneza ...op. cit.*, s. 91.

Funkcję wychowawczą turystyka spełnia przez fakt kształtowania odpowiednich postaw wobec rzeczywistości i poznawanie świata. Wpływa na rozwój osobowości jednostki i uczy przystosowania jej do życia w społeczeństwie. Uprawianie turystyki polega nie tylko na obcowaniu z przyrodą, ale również na nawiązywaniu kontaktów z kulturą, ludnością i życiem społecznym odwiedzanych miejscowości¹². Umożliwiając opanowanie umiejętności nawiązywania i utrzymywania kontaktów społecznych, pozwala na kształtowanie się różnorodnych umiejętności i cech osobowościowych. Wymaga dostosowania się do norm i wzorów panujących w grupach, w które wchodzi uczestnik turystyki, a także uczenia się współpracy i opanowania różnych ról, np. pilota, ratownika czy współorganizatora lub biernego uczestnika. Współdziałanie takie daje poczucie przynależności do grupy, środowiska lokalnego, regionu czy kraju i uczy tolerancji oraz szacunku dla innych i ich odmienności.

Turystyka uczy wielokierunkowo. Jest aktywnym sposobem spędzania wolnego czasu. Czas poświęcony na jej uprawianie, wolny od pracy czy nauki, jest kreatorem odpowiedniego systemu wartości i postaw, kształtuje charakter oraz relacje z innymi, poszerza zainteresowania, szlifuje wrażliwość i empatię¹³. Stanowi element wychowania moralnego, które pomaga przyswoić umiejętność podporządkowania własnego postępowania dobru ogólnemu i zaspokajania własnych potrzeb w harmonii z interesem ogólnym¹⁴.

W procesie wychowania społeczno-moralnego turystyka, wg T. Łobożewicza, powinna stwarzać okazję m.in. do dojrzewania świadomości społecznej, kształtowania postaw patriotycznych, etnicznych, internacjonalistycznych, wyrabiania postaw egalitarnych, twórczego zaangażowania, pogłębiania szacunku do pracy, kształtowania emocjonalnego stosunku do przeszłości¹⁵.

Turystyka kształtuje postawę aktywnego życia, uczy samodzielności, pokonywania barier i lęków. Umiejętności nabywane podczas jej uprawiania dają siłę wewnętrzną i wiarę w siebie, poczucie większej wartości i społecznego uznania. Przyczynia się do współpracy, integracji i powstawania silnych, trwałych więzi.

W procesie integracji szczególne znaczenie ma turystyka kwalifikowana (np. wspólne przeżycie zagrożenia podczas wspinaczki, kiedy trzeba zaufać bezgranicznie drugiemu człowiekowi).

¹² W.W. Gaworecki, *Turystyka*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2003, s. 392.

¹³ R. Winiarski, *Wstęp do rekreacji*, Wyd. AWF, Kraków 1989.

¹⁴ W.W. Gaworecki, *Turystyka*, ...op. cit., s. 35.

¹⁵ G. Bieńczyk, *Krajoznawstwo i jego związki z turystyką*, Wydawnictwo WSE, Warszawa 2003, s. 63.

Jest także, w powiązaniu z krajoznawstwem, nauczycielem patriotyzmu i obywatelskich postaw. Wiedza o własnym regionie jest podstawą akceptacji rodzinnego dziedzictwa kulturowego, i co za tym idzie - akceptacji własnego miejsca w świecie. Poznawanie dorobku historyczno - kulturowego, zabytków architektury, miejsc pamięci narodowej, budzi poczucie tożsamości z własnym krajem, silny emocjonalny związek z nim, poczucie dumy narodowej. Jest to szczególnie ważne w obecnych czasach, kiedy turyści mogą po latach izolacji politycznej bez ograniczeń poznawać inne narody i na styku różnych kultur być ambasadorami własnego kraju.

Wychowawcza funkcja turystyki nie ogranicza się tylko do rozwoju osobowości samych turystów. Na zasadzie sprzężenia zwrotnego kształtuje i rozwija także społeczności miejsc recepcyjnych.

I wreszcie, wychowawcza funkcja turystyki odnosi się także do wychowania rodziny i w rodzinie. Współczesna rodzina przeżywa wiele trudności i kryzysów z powodu uwarunkowań codziennego życia - ciągłego pośpiechu, notorycznego przemęczenia i braku czasu, niedostatku rozmów i kontaktów między jej członkami, a często także trudności materialnych. Turystyka, oferując atrakcyjne (niekoniecznie drogie) i pożyteczne sposoby spędzania czasu, wychodzi naprzeciw wielorakim potrzebom rodziny. Integruje jej członków, daje im odpoczynek od codzienności, możliwość wyciszenia emocjonalnego i regeneracji sił psychofizycznych, wspólne przeżycia, umożliwia nawiązanie dialogu i prawdziwą bliskość. Kulturuje, chroni i umacnia tradycyjne wartości rodzinne.

1.7. Funkcja etniczna

Funkcja etniczna turystyki, realizowana przez turystykę międzynarodową, dotyczy głównie ruchu międzynarodowego emigrantów i ich rodzin. Polega na nawiązywaniu kontaktu z ojczystym krajem przez tzw. „powrót do korzeni” (np. ludność niemiecka przyjeżdżająca na polskie ziemie zachodnie czy pobyty Polaków na utraconych Kresach Wschodnich). Ruch ten odbywa się na płaszczyźnie historyczno - kulturowej i wiąże się z silnymi emocjami jego uczestników. Celem takich wyjazdów jest odświeżenie pamięci o stronach rodzinnych i zaspokojenie ciekawości o ich aktualnym stanie, a także przekazanie tej wiedzy następnym pokoleniom i emocjonalne związanie ich z krajem przodków. Ten rodzaj turystyki przyczynia się do poszerzania kontaktów międzynarodowych i zawiera w sobie również

inne funkcje: wypoczynkową, poznawczą, wychowawczą a także funkcję edukacji kulturowej i realizuje się na wszystkich płaszczyznach rozwoju turystyki.

1.8. Problemy współczesnej turystyki

Turystyka, oddziałując na swoich uczestników kompleksowo i wielokierunkowo poprzez liczne i różnorodne bodźce, powoduje kształtowanie się systemów wartości i poszerzanie horyzontów myślowych. Nadto uczy moralnych norm zachowania, patriotyzmu i obywatelskich, odpowiedzialnych postaw. Sprzyja nawiązywaniu więzi społecznych, przyjaźni i współodpowiedzialności w działaniu. Uprawianie turystyki to także edukacja prozdrowotna i ekologiczna.

Jednak współczesna turystyka niesie ze sobą oprócz licznych korzyści także zjawiska niepokojące i negatywne, co wpływa na jej społeczny odbiór. W obecnych czasach nieopanowanego konsumpcjonizmu, turystom oferuje się niejednokrotnie produkty turystyczne wypaczające ideę turystyki. Są to oferty przekraczające nie tylko granice dobrego smaku, ale nawet prawa. Istnieje popyt na tego rodzaju produkty, więc tworzona jest podaż, w myśl zasady, że każdy gust i każda potrzeba powinna być zaspokojona. Prowadzi to do wynaturzenia pojęcia turystyki i jej pejoratywnego odbioru zarówno przez społeczność obszaru recepcyjnego, jak i konsumentów tradycyjnych - etycznych i estetycznych produktów turystycznych.

Turystyka już w zaraniu miała wyróżniający, elitarny charakter. Począwszy od antyku, była aktywnością ludzi wolnych lub będących w służbie państwowej. Wiązała się z podróżami w celach wypoczynkowych, leczniczych, sportowych, religijnych i militarno-politycznych¹⁶. W późniejszych stuleciach były to również podróże edukacyjne, które, mimo, że były udziałem niewielu, przyczyniały się do rozpowszechniania wiedzy, doświadczeń w różnych dziedzinach, oraz wymiany i przenikania zróżnicowanych kultur.

Z upływem czasu, wraz z rozwojem przemysłu, środków komunikacji i demokratyzacji życia społecznego, turystyka ewoluowała z elitarniej do masowej, dysponującej coraz szerszą gamą masowych produktów turystycznych. W jej ramach wykształciła się turystyka kulturowa, pełniąca nobilitującą rolę w procesie kształtowania osobowości pojedynczych jednostek i całych zbiorowości.

¹⁶ M.K. Leniartek, Turystyka ubóstwa – upadek *la classe noble* [w:] M.K. Leniartek (red. nauk), Autokreacja poprzez turystykę, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania „Edukacja”, Wrocław 2010, s. 453.

Przemiany społeczne i gospodarcze ostatnich dziesięcioleci spowodowały zmiany świadomości i oczekiwań turystów. Nastąpiło spłylenie turystyki kulturowej poprzez stawianie jej nowych jakościowo wymogów i jej odmienne postrzeganie.

W przeszłości podaż zawsze dyktowała popyt. Obecnie sytuacja jest odwrotna – coraz większe nasycenie rynku i coraz bardziej wymagający konsumenci, dysponujący większymi dochodami i większą pulą wolnego czasu, kształtują dochodowość usługodawców sektora turystycznego¹⁷. Konsumenci wymuszają masową podaż wyspecjalizowanych, różnorodnych produktów turystycznych, kreowanych dla ich nowo rozbudzonych potrzeb.

Dzisiejsi turyści szukają coraz to nowych, mocniejszych wrażeń i atrakcji, oraz różnorodnych, niejednokrotnie kuriozalnych wręcz, wyrafinowanych usług. Na fali tego zapotrzebowania niektórzy organizatorzy turystyki, świadomi zmieniających się preferencji klientów i zagrożenia ze strony potężnej konkurencji, prześcigają się w wyszukiwaniu nowych motywacji i kreują wciąż na nowo własną ofertę turystyczną. Poddając się presji nowych oczekiwań, dodają do tradycyjnej oferty elementy nietypowe, często szokujące, o wątpliwej wartości w kontekście powszechnie pojmowanej turystyki. Widoczny jest zanik norm moralnych w tej sferze przedsiębiorczości.

Przykładem propozycji mieszczących się w tej kategorii są wyjazdy do obszarów nędzy („turystyka biedy” – *slum tour*), takich jak: Bombaj, obrzeża Kairu, Etiopia, slumsy *Rio de Janeiro*, afrykańska Kibera, czy tzw. „czarna turystyka” (*dark tourism*), oferująca jako atrakcje turystyczne miejsca będące świadectwem tragedii i cierpień ludzkości – katastrof, wojen, aktów terroryzmu, ludobójstwa i rzezi (Hiroszima, Czarnobyl, Tajlandia, Muzeum Gułagu na Wyspach Sołowieckich, *Ground Zero* – ruiny *World Trade Center*, tunele Wietkongu, Czeczenia, Afganistan, Rwanda). Amatorzy tak pojmowanych mocnych wrażeń to rosnąca z roku na rok rzesza turystów, liczona już w milionach osób¹⁸.

Te formy turystyki budzą wiele kontrowersji, przybierając niejednokrotnie wynaturzone formy nieetycznego uczestnictwa czy podglądactwa. Miejsca martyrologii są traktowane nie jako muzea, ale jako parki tematyczne, w których cierpienie i śmierć ogromnych rzesz ludzi stanowi motyw swoistej promocji specyficznie egzotycznego miejsca¹⁹.

¹⁷ Kaczmarek J., Stasiak A., Włodarczyk B., Produkt turystyczny, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2005, s. 370.

¹⁸ www.turystyka.gazeta.pl, wgląd 15.02.2011r.

¹⁹ M.K. Leniartek, Turystyka... op. cit., s. 461.

Wyjątkowo nieetyczną formą turystyki, która nie tylko łamie normy obyczajowe, ale jest w znacznej mierze przestępstwem, jest turystyka seksualna. Kojarzenie wycisku seksualnego, (którego ofiarami są głównie nieletni) z turystyką poprzez współuczestnictwo hoteli, restauracji i agencji turystycznych w tym procederze powoduje deprecjację turystyki w społecznym odbiorze.

Uczestnictwo w takich rodzajach turystyki może powodować stępienie wrażliwości na los mieszkańców obszarów recepcyjnych, a także zagrożenia zdrowotne dla turystów i mieszkańców oraz konflikty z miejscową ludnością. W kontekście obecności na turystycznym rynku nabywców tego rodzaju produktów i dostępności podobnych ofert, pojęcie „turystyka” dewaluuje się, tracąc wizerunek „szlachetnej”. Coraz więcej organizacji i osób indywidualnych próbuje przeciwstawić się tym niepokojącym tendencjom i podejmuje inicjatywy zmierzające do przywrócenia jej moralnego wymiaru poprzez promowanie turystyki odpowiedzialnej społecznie, ekologicznie i etycznie.

Tej zmianie postaw społecznych – z konsumpcyjnych na bezinteresowne towarzyszyć musi kreowanie nowych produktów turystycznych, odwołujących się do uniwersalnych wartości - religii, regionalizmu i patriotyzmu, w myśl dewizy „Bóg, Honor i Ojczyzna”- kształtujących osobowość poprzez edukację kulturalną, moralną i intelektualną²⁰.

Powrót do tradycyjnych wartości, wiążących się w świadomości społeczeństw z pojęciem „turystyka”, rozumianym jako aktywność pozytywnie kształtująca postawy i charaktery, stanowi więc nowe, poważne wyzwanie dla współczesnej turystyki w ramach jej społecznego oddziaływania.

Rozdział 2. Znaczenie krajoznawstwa w wymiarze społecznym

2.1. Istota krajoznawstwa

²⁰ Ibidem, s. 462.

Według K.R. Mazurskiego „krajoznawstwo to wszechstronne poznawanie określonych części przestrzeni i popularyzowanie wiedzy o nich”²¹.

Realizacja idei polskiego krajoznawstwa od początku była zdeterminowana zmieniającymi się warunkami i oddziaływaniami otoczenia politycznego, kulturalnego i społeczno-gospodarczego. Na przestrzeni dziesięcioleci, w trakcie rozwoju, rodzime krajoznawstwo ewoluowało, wzbogacając się o kolejne treści, stanowiące o jego istocie.

W pierwszym okresie miało ono charakter poznawczy, następnie zaczęły pojawiać się w nim akcenty edukacyjne. Proces ten nasilił się bardzo w XIX wieku, kiedy pojawiła się potrzeba kształtowania patriotycznych postaw i budowania tożsamości narodowej w sytuacji zagrożenia a następnie utraty bytu państwowego²².

Od początku warstwa poznawcza polskiego krajoznawstwa splatała się mocno z warstwą emocjonalną, co w warunkach grożącego wynarodowienia było naturalnym mechanizmem obronnym i stanowiło o jego charakterystycznym obliczu. Wraz z upływem czasu, w sytuacji zmieniających się warunków zewnętrznych, przenikały do niego nowe myśli. Zasadniczy cel krajoznawstwa oddają słowa A. Janowskiego: „przez poznanie kraju do jego umiłowania, przez umiłowanie do pracy dla Ojczyzny”²³.

Do zakończenia I wojny światowej kształtowało ono postawy patriotyczne, ogólnonarodowe, zaangażowane w sprawy ojczyzny i gotowe do ofiarnych czynów na jej rzecz. Cechy regionalne nie były traktowane jako wyróżniki określonych części przestrzeni, ale jako składowe do tworzenia idealnego obrazu kraju i próby spajania w jeden organizm narodowy mieszkańców wszystkich zaborów oraz tworzenia jednolitego wzorca postawy osobowej. Miała to być postawa obywatela Polski identycznego z Polakiem, a krajoznawstwo kształtujące ją nie uwzględniało wówczas wielonarodowości państwa, w którym oprócz Polaków żyli też Ukraińcy, Rusini czy Białorusini²⁴.

W kilka lat później pojawiło się w polskim krajoznawstwie dążenie do zachowania odrębności kulturowej różnych części kraju, co było zupełnie nową tendencją, rozpoczynającą działania regionalistyczne, które miały doprowadzić do wykształcenia w społeczeństwie postaw współodpowiedzialności za teraźniejszość i przyszłość państwa. Podstawy polskiego regionalizmu krajoznawczego opublikowane

²¹ K.R. Mazurski, *Geneza i przemiany turystyki*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania „Edukacja”, Wrocław 2006, s. 80.

²² K.R. Mazurski, *Kształtowanie postaw przez polskie krajoznawstwo [w:] Autokreacja poprzez turystykę*, M.K. Leniartek (red. nauk.), Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania „Edukacja”, Wrocław 2010, s. 261.

²³ Z. Kruczek, A. Kurek, M. Nowacki, *Krajoznawstwo. Zarys teorii i metodyki*, Wydawnictwo Proksenia, Kraków 2003, s. 35.

²⁴ K.R. Mazurski, *Kształtowanie...* op. cit., s. 263.

zostały w nr 13-14 „Ziemi” w 1926 roku, obejmując tematykę jedności państwowej i zróżnicowania terenowego, życia gospodarczego i społecznego²⁵.

Kolejnym etapem rozwoju była realizacja postulatu „gotowości do czynu”, wyartykułowanego podczas I Kongresu Krajoznawczego, który odbył się w Poznaniu w 1929 r., wyznaczającego krajoznawstwu nowy cel, stanowiący dopełnienie postawy patriotycznej.

Podobnie kształtowała się sytuacja programowo-ideologiczna po II wojnie światowej, kiedy krajoznawstwo zostało wprzęgnięte w służbę państwa dla realizacji jego celów nastawionych na kontynuację tworzenia monolitu państwowości, przy marginalnym traktowaniu i spychaniu na dalszy plan działań regionalistycznych. Temat regionalizmu powrócił dopiero w początku lat sześćdziesiątych, znajdując swój wyraz w hasle Zjazdu Krajowego PTTK z 1965 roku „każdy zna swój region”²⁶. W 1966 roku PTTK nawiązało współpracę z towarzystwami regionalnymi, włączając się w działania związane z ochroną zabytków i przyrody oraz tworzenia i prowadzenia muzeów i izb regionalnych²⁷.

Po 1945 roku obowiązywała w Polsce ideologia socjalistyczna, której głównymi założeniami była przyjaźń z ZSRR i internacjonalizm robotniczo-chłopski. Zgodnie z nią poddawano krajoznawczej ideologizacji nowe warstwy społeczne, które pojawiły się w kręgu zainteresowań krajoznawstwa - robotniczą i chłopską. I choć były to działania zgodne z zapisami programowymi, często stanowiły tylko swoisty sztafaż dla prowadzenia normalnego nurtu działalności, obejmującego poznawanie kraju w całej złożoności jego uwarunkowań związanych z przyrodą, tradycją i historią.

Lata siedemdziesiąte przyniosły nowe możliwości rysujące się przed polskim krajoznawstwem. Były one związane ze złagodzeniem przepisów wyjazdowych, co stwarzało szansę znacznego poszerzenia poznawania krajoznawczego o kraje obozu socjalistycznego i pozwalało na udział Polaków w nurcie ogólnoeuropejskich procesów i kształtowanie ich postaw na płaszczyźnie zawężonych wprawdzie, ale jednak obcych wartości kulturowych przy jednoczesnym odnoszeniu ich do wartości narodowych.

Następnym etapem poszerzania zakresu działalności krajoznawstwa w Polsce było włączenie do niej zadania kształtowania postaw proekologicznych, a także -co stanowiło zupełne novum - poznania i rozumienia kultury mniejszości narodowych w Polsce oraz otwarcia się Polski wobec innych państw na drodze krajoznawstwa bez

²⁵ G. Bieńczyk, *Krajoznawstwo i jego związki z turystyką*, Wyższa szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2003, s. 82.

²⁶ K.R. Mazurski, *Kształtowanie...* op. cit., s. 265.

²⁷ G. Bieńczyk, *Krajoznawstwo...* op. cit., s. 28.

granic. Okazją do wyartykułowania tych postulatów stał się IV Kongres Krajoznawstwa Polskiego, który odbył się w 1990 roku w Opolu²⁸. Zgodnie z zaleceniami kongresu na najbliższe dziesięciolecie, krajoznawstwo miało pomóc „...właściwie wyważyć proporcje między regionalizmem, umiłowaniem ojczyzny i poczuciem przynależności do Europy i świata...”²⁹.

W Gnieźnie, w 2000 roku, podczas obrad V Kongresu Krajoznawczego podkreślano potrzebę oparcia idei krajoznawstwa w ruchach społecznych, twórczego dostosowywania się do nowych sytuacji w związku z tempem przemian zachodzących na świecie, a jednocześnie wierności podstawowym elementom tradycji. Postulowano otwarcie się krajoznawstwa, będącego nośnikiem wartości ogólnonarodowych i regionalnych a także źródłem patriotyzmu i tożsamości narodowej równocześnie na Europę i na świat, aby stało się czynnikiem wzbogacania kultury polskiej o wartości innych narodów przy jednoczesnym przekazywaniu Europie i światu najcenniejszych wartości kultury polskiej³⁰.

Nowością była rezolucja w sprawie działalności krajoznawczej, a konkretnie jej udziału w pracach samorządów terytorialnych³¹. Postulaty te wyznaczały cele Polskiemu Towarzystwu Turystyczno – Krajoznawczemu na kolejne dziesięć lat. W podsumowaniu działalności krajoznawczej podkreślano, że pomimo zmieniających się zainteresowań i coraz bogatszych form działania, główny cel krajoznawstwa od dziesięcioleci pozostał ten sam.

Aktualne cele, jakie stoją przed krajoznawstwem polskim, zostały sformułowane na kolejnym – VI-tym Kongresie, który miał miejsce we wrześniu 2010 roku w Olsztynie. Kongres ten przebiegał pod hasłem „Polska w Europejskiej Rodzinie. Przenikanie kultur, idei, wartości. Powinności krajoznawców”. Wśród najważniejszych postulatów Kongresu znalazły się m.in. zapisy o potrzebie ochrony krajobrazu kulturowego miast historycznych, tworzeniu „parków kulturowych”, podniesieniu rangi krajoznawstwa na wszystkich poziomach edukacji i wychowania, o poszanowanie praw mniejszości kulturowych do rozwijania dziedzictwa³².

Jednym z najważniejszych zadań krajoznawstwa jest kształtowanie tożsamości narodowej, która oznacza identyfikowanie się nie tylko z konkretnym miejscem zamieszkania ale także z określoną społecznością, narodem i, przede wszystkim, kulturą

²⁸ K.R. Mazurski, *Kształtowanie...* op. cit., s. 269.

²⁹ G. Bieńczyk, *Krajoznawstwo...* op. cit., s. 30.

³⁰ Przesłanie V Kongresu Krajoznawstwa Polskiego [w:] Z. Kruczek, A. Kurek, M. Nowacki, *Krajoznawstwo. Zarys teorii i metodyki*, Wydawnictwo Proksenia, Kraków 2003, s. 211.

³¹ G. Bieńczyk, *Krajoznawstwo...* op. cit., s. 32.

³² <http://www.vikongres.pttk.pl/>, wgląd 22.03.2011.

będącą dziedzictwem wielu pokoleń jako źródłem wartości i wiedzy stanowiących o jej uniwersalnym charakterze³³. K. Denek definiuje dziedzictwo narodowe jako nośnik wielu wartości, z których najważniejsza jest Ojczyzna³⁴.

Identyfikacja ta jest niezwykle istotna dzisiaj, kiedy w Europie postępują procesy zjednoczeniowe. Potrzebne są zatem działania na rzecz podtrzymania i kultywowania tego, co określa naszą tożsamość. Jej źródłem jest tysiącletnie dziedzictwo kulturowe, którego dzieje związane są z krzyżowaniem się i przenikaniem różnych kultur – skandynawskiej, niemieckiej, francuskiej i wielu innych. Asymilacja tych wpływów to także cecha naszej tożsamości narodowej. Kolejnym jej źródłem jest regionalizm, którego idea, wypracowana w latach dwudziestych ubiegłego wieku pozostaje nadal aktualna³⁵.

Istotą współczesnego krajoznawstwa jest działanie na rzecz utrzymania ciągłości kultury, miłości do własnego kraju, budowania cech osobowościowych na miarę współczesności, wprowadzania kolejnych pokoleń w świat uniwersalnych wartości, kształtowania i ochrony tożsamości narodowej³⁶.

Współczesny krajoznawca powinien być patriotą w sensie ogólnonarodowym i regionalnym, który przez turystykę i krajoznawstwo wszechstronnie się rozwija. Powinien nie tylko czynnie uprawiać kulturę fizyczną i rekreację, ale także angażować się w ochronę przyrody i dóbr kultury. Ponadto powinien reprezentować model postawy Polaka jako Europejczyka, ogarniającego działaniem i myślą cały kontynent, nie wyrzekając się polskości³⁷.

2.2. Społeczna rola krajoznawstwa

Społeczna rola krajoznawstwa realizuje się poprzez jego wielokierunkowe oddziaływanie na uczestników ruchu krajoznawczego w wymiarze zarówno jednostkowym jak i społecznym. Do najczęściej wymienianych ról należą:

- ⌚ edukacyjna,

³³ Z. Kruczek, A. Kurek, M. Nowacki, Krajoznawstwo...op. cit., s. 23.

³⁴ K. Denek, Najwyższa wartość dziedzictwa narodowego [w:] Przegląd Wielkopolski 2005, nr 1, ss. 7-15

³⁵ Z. Kruczek, A. Kurek, M. Nowacki, Krajoznawstwo...op. cit., s. 24.

³⁶ K. Denek, L. Turos, Aktywność krajoznawcza i turystyczna w edukacji dorosłych, źródło: www.chomikuj.pl, wgląd 20.03.2011.

³⁷ K.R. Mazurski, Kształtowanie postaw przez polskie krajoznawstwo [w:] Autokreacja poprzez turystykę, M.K. Leniartek (red. nauk.), Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania „Edukacja”, Wrocław 2010, ss. 272 - 273.

- ⌚ wychowawcza,
- ⌚ upowszechniania kultury,
- ⌚ techniczna³⁸.

Krajoznawstwo obejmuje zarówno cele kształceniowe jak i wychowawcze. Funkcja kształceniowa polega na stymulowaniu rozwoju człowieka i przygotowaniu go do życia w społeczeństwie poprzez ułatwienie mu uzyskiwania orientacji w otaczającej rzeczywistości przyrodniczej i społecznej. Działalność krajoznawcza jest źródłem wiedzy i czynnikiem jej pogłębiania. Wpływa też na osobowość uczestników ruchu krajoznawczego - zmienia ją i kształtuje, rozwijając ją i przyczyniając się do wzrostu samoświadomości, co już jest procesem wychowawczym. Wywiera też wpływ na kształtowanie zmysłów.

Uczy formułowania i przestrzegania określonych kryteriów oceny i prawidłowej obserwacji zjawisk, faktów i procesów przyrodniczych, kulturowych, społecznych i technicznych, analizowania ich, dostrzegania zależności i różnic między nimi, a następnie na drodze rozumowania wyciągania wniosków, co wpływa na tzw. odwermalizowanie zdobytej wiedzy³⁹.

Edukacyjna funkcja krajoznawstwa pozwala na pomnażanie wiedzy i praktyczne jej wykorzystanie. Poprzez bezpośredni kontakt z rzeczywistością i współdziałanie społeczne tworzy stabilny punkt wyjścia do racjonalnego tworzenia sądów, pojęć i uogólnień, co warunkuje wszechstronny rozwój jej uczestników. Natomiast funkcja wychowawcza wpływa na zakres i sposób uczestnictwa człowieka w kształtowaniu otoczenia społecznego i przyrodniczego oraz oddziaływania na kulturę.

Działalność krajoznawcza, występując łącznie z turystyką, wszechstronnie wychowuje. Pomaga tworzyć postawy psychologiczne sprzyjające procesowi samowychowania i samodoskonalenia jednostki, oparte na tradycyjnych wartościach - szacunku dla wolności, otwartości na powszechność, formacji sumienia, wierności wobec kultury. Jest to proces przeciwstawny szerzącemu się nihilizmowi ideowemu i moralnemu, nasilającym się postawom egoistycznym i konsumpcyjnym i coraz powszechniejszym zjawiskom alkoholizmu, narkomanii i przestępczości⁴⁰.

Krajoznawstwo kształtuje wartościowe społecznie postawy, poglądy i przekonania. Oddziałując charakterotwórczo wyrabia różnorodne cechy osobowości na miarę wyzwań współczesności - zaradność, samodzielność, silną wolę, umiejętność

³⁸ Z. Kruczek, A. Kurek, M. Nowacki, Krajoznawstwo...op. cit., s. 19.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ A. Gumowski, Nauczyciele kraju ojczystego [w:] „Ziemia”- V Kongres Krajoznawstwa Polskiego, 8 -10 września 2000, PTTK, Warszawa 2000.

pokonywania trudności. Aktywizuje rozwój kulturalny przez fakt przyswajania społecznie pożądaných modeli kultury. Rozwija też aktywność samokształceniową, która prowadzi do budzenia i rozwoju nowych zainteresowań, w istotny sposób stymulując wychowanie.

Społeczny wymiar krajoznawstwa polega również na tym, że tworzy ono przestrzeń do budowania więzi grupowych, nawiązywania przyjaźni, relacji między pokoleniami, regionami i całymi krajami, wprowadzania kolejnych pokoleń w świat uniwersalnych wartości, tworzenia się różnorodnych odniesień i powiązań społecznych.

Krajoznawstwo może pełnić funkcję humanizacyjną zarówno w wymiarze jednostkowym jak i społecznym, bo poprzez wspólnie przeżywane doznania przyczynia się do budowania cennych wartości w życiu osobistym i wspólnotowym. Służy ono wychowaniu umysłowemu, społeczno-moralnemu, patriotycznemu, wielokulturowemu, obywatelskiemu, zdrowotnemu i ekologicznemu oraz takiej organizacji czasu wolnego, która zapewnia wielostronny rozwój osobowości.

Upowszechnianie kultury to kolejna ważna rola krajoznawstwa. Kultura, obejmując całokształt dorobku ludzkości, pozostaje w centrum zainteresowań krajoznawstwa. Jednym z jego zadań jest promowanie kultury. Uczestnictwo w kulturze zaspokaja potrzeby intelektualne i estetyczne. W ruchu krajoznawczym pobudzanie zainteresowań oraz potrzeb indywidualnych i społecznych kulturą odbywa się w drodze udostępniania wartości kultury i jej upowszechniania⁴¹. Ponadto działalność ta stwarza możliwości spotkania się z wartościami kulturalnymi i wyboru najcenniejszych spośród nich, a także współtworzenia kultury.

Krajoznawstwo prowadzi do upowszechniania kultury poprzez przyswajanie różnych treści pochodzących z innych kultur. Współprzeżywanie i współtworzenie dóbr kultury jest aktywnością dostarczająca emocji wyższego rzędu, daje okazję do uczuciowego zaangażowania się człowieka, który przestaje być biernym obserwatorem, stając się czynnym uczestnikiem, przez co utożsamia się z wartościami wypracowanymi przez ludzką społeczność. Dobra kulturalne stają się jakby jego osobistą własnością i w pełniejszy i bardziej skuteczny sposób formują jego osobowość.

Techniczna rola krajoznawstwa polega na adaptacji zdobyczy krajoznawstwa do konkretnych warunków życia społecznego. Szczególnie ważną rolę w tym procesie

⁴¹ Z. Kruczek, A. Kurek, M. Nowacki, Krajoznawstwo...op. cit., s. 20.

odgrywa inwentaryzacja krajoznawcza, której wyniki mogą być wykorzystane do celów zagospodarowania turystycznego, ochrony przyrody i dóbr kultury materialnej, kształcenia wykwalifikowanej kadry działaczy turystycznych, a ponadto stanowią źródło wiedzy dla publikacji krajoznawczych i punkt wyjścia do badań naukowych oraz tworzenia planów zagospodarowania przestrzennego⁴².

Rozdział 3. Kształtowanie się organizacji turystycznych

3.1. Pierwsze organizacje turystyczne w Europie

W drugiej połowie XIX wieku w Europie nastąpił szybki rozwój turystyki. Był on następstwem dokonującego się przewrotu w technice komunikacyjnej, wywołanego rozwijającą się dynamicznie rozbudową sieci kolejowej i żeglugi parowej, a także

⁴²Z. Kruczek, A. Kurek, M. Nowacki, Krajoznawstwo... op. cit., s. 20.

wzrostem stopy życiowej i poziomu kulturalnego licznych rzesz mieszczaństwa na terenie Zachodniej i Środkowej Europy oraz demokratyzacją życia społecznego.

Wymagający ogromnych nakładów inwestycyjnych rozwój transportu uzależniony był od pomocy finansowej państwa lub potężnych przedsiębiorstw handlowych związanych z kapitałem bankowym. Ułatwiony i tańszy niż dotychczas przewóz pasażerski determinował zwiększone zapotrzebowanie na wszelkiego rodzaju usługi związane z podróżowaniem. Do ich świadczenia były potrzebne odpowiednie przedsiębiorstwa. Tak powstały przesłanki do tworzenia komercyjnych organizacji służących obsłudze ruchu turystycznego.

Pierwszymi organizacjami turystycznymi były wielkie towarzystwa przewozowe dysponujące ogromnym kapitałem oraz przedsiębiorstwa państwowe. Inne usługi, związane z zaspokajaniem noclegowych, gastronomicznych i informacyjnych potrzeb turystów, prowadzeniem biur podróży i przedsiębiorstw produkujących sprzęt turystyczny, świadczone były przez prywatne przedsiębiorstwa, które prowadząc działalność gospodarczą z czasem stworzyły bazę usług turystycznych.

Już wcześniej, na początku lat czterdziestych XIX w., zaczęły powstawać biura podróży. Prekursorem w tej dziedzinie był Anglik Thomas Cook, który w 1841 roku zorganizował lokalną wycieczkę wyczarterowanym pociągiem dla 570 osób. Przedsięwzięcie to było tak dużym sukcesem finansowym i organizacyjnym, że wkrótce doprowadziło do realizacji idei utworzenia biura podróży. Od 1856 roku biuro organizowało już regularne zbiorowe wycieczki do Europy, a w 1871 roku pierwszą zbiorową wycieczkę dookoła świata. Pierwsze niemieckie biuro podróży powstało już w 1842 roku⁴³.

Wkrótce branżowe przedsiębiorstwa turystyczne zaczęły się łączyć, tworząc stowarzyszenia. Jako pierwsze powstały zrzeszenia przedsiębiorstw hotelarskich w Szwajcarii (w 1882 r.) i Austrii (w 1886 r.). Następnie zaczęły powstawać zrzeszenia biur podróży, agencji turystycznych i restauratorów⁴⁴.

Gwałtowny rozwój turystyki w okresie industrialnym (1 poł. XIX w. do poł. XX w.) przyniósł znaczne upowszechnienie turystyki, co spowodowało wytwarzanie masowych produktów turystycznych⁴⁵. Wzrastający ilościowo i coraz bardziej

⁴³J. Kaczmarek, A. Stasiak, B. Włodarczyk, Produkt turystyczny, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2005, s. 31.

⁴⁴W. Reczek, Model organizacyjny turystyki w Polsce, Sport i Turystyka, Warszawa 1977, s. 36.

⁴⁵M.K. Leniartek, Turystyka ubogich – upadek *la classe noble*, [w:] Autokreacja poprzez turystykę, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania „Edukacja”, Wrocław 2010, s. 455.

urozmaicony w formach ruchu turystycznego szybko odczuł potrzebę stworzenia własnych form organizacyjnych.

Koniec XIX wieku to także czas zawiązywania się pierwszych organizacji społecznych, nastawionych na rozwijanie określonych rodzajów turystyki, np. górskiej. Organizacje te, oprócz popularyzowania wybranego rodzaju turystyki, angażowały się w budowę schronisk, wytyczanie i znakowanie szlaków czy ratownictwo. Były to więc związki konsumentów i miłośników turystyki, które realizowały cele społeczne. Najstarszym z nich był utworzony w 1857 roku w Anglii *Alpine Club*. Następne lata zaowocowały tworzeniem kolejnych klubów alpinistycznych: *Österreichischer Alpenverein* (1862), *Schweizer Alpenclub* (1863), *Club Alpino Italiano* (1863), *Deutscher Alpenverein* (1869), *Österreichischer Touristenclub* (1869) i *Steierischer Gebirgsverein* (1870). Zbliżone daty powstawania tych organizacji górskich wskazują na powszechność myśli o potrzebie zrzeszania się ludzi poznających góry⁴⁶.

W ślad za klubami alpinistycznymi zaczęły powstawać inne społeczne organizacje turystyczne, których kształtowanie się rozpoczęło tzw. nurt sportowy w turystyce, określane obecnie mianem turystyki kwalifikowanej. Były to kluby turystyki górskiej, kolarskiej, kajakowej, żeglarskiej, narciarskiej i inne. Najwcześniej zaczęły się rozwijać kluby cyklistów (kolarskie) w Anglii, Francji, Włoszech, Niemczech i Austrii. *Jacht Club* we Francji powstał już w 1876 roku⁴⁷.

W Niemczech, Austrii i Szwajcarii już od początku XIX w. zaczął się kształtować potężny organizacyjnie ruch krajoznawczy pod nazwą „*Vereine für Heimatkunde*”. Do połowy stulecia zrzeszenia tego typu działały już niemal w każdym mieście wymienionych krajów. Stały się one kuźnią germańskiego szowinizmu, szczególnie we wschodnich Niemczech, gdzie kultywowały tradycje walki z żywiołem słowiańskim. Miały one udział w tworzeniu się niemieckiego nacjonalizmu, który w efekcie uitorował drogę hitleryzmowi⁴⁸.

Również nowopowstający u schyłku XIX w. młodzieżowy ruch turystyczny w Niemczech został ujęty w ramy organizacyjne. Pierwsza szkolna organizacja turystyczna pod nazwą *Schulerwandergruppe* powstała w 1896 roku w Steglitz. Po kilku latach grupa przyjęła nazwę Wędrownych Ptaków – *Wandervogel*. Do 1929 roku organizacja ta zrzeszała już 30 000 członków. Kiedy Hitler doszedł do władzy, cały

⁴⁶ W. Krygowski, *Zarys dziejów polskiej turystyki górskiej*, Sport i turystyka, Warszawa 1973, s. 38.

⁴⁷ Z. Kulczycki, *Zarys historii turystyki w Polsce*, Wyd. Sport i Turystyka, Warszawa 1977, s. 64.

⁴⁸ Z. Kulczycki, *Zarys...op. cit.* s. 64.

młodzieżowy ruch turystyczny został zgrupowany w ramach organizacyjnych *Hitler-Jugend*⁴⁹.

We Francji w latach osiemdziesiątych XIX w. powstały liczne towarzystwa grupujące amatorów wędrówek turystycznych. W 1890 roku zawiązała się pierwsza na świecie organizacja, stawiająca sobie za cel rozwijanie wszelkich form turystyki – automobilowej, narciarskiej, kolarskiej i innych. Był to *Touring Club de France*⁵⁰.

Rok 1888 przyniósł utworzenie Klubu Czeskich Turystów, który posiadał własną organizację młodzieży turystycznej, a z czasem, w 1925 roku, w ramach jego struktury wyłoniono Straż Górską, której zadaniem była ochrona przyrody.

Z czasem towarzystwa tego typu zaczęły powstawać także w innych krajach europejskich – w Niemczech i Austrii, na Węgrzech i w Bułgarii. W Rosji działały dwie organizacje turystyczne – powstały w 1901 roku Klub Alpejski Rosji i Rosyjskie Towarzystwo Turystyczne – *Touring Club*.

Kolejnym etapem ewolucji organizacji turystycznych było powstawanie lokalnych struktur, których członkowie dostrzegając liczne korzyści wynikające z rozwoju turystyki, a jednocześnie czując potrzebę konkurowania z atrakcyjnymi, spopularyzowanymi już i cieszącymi się dużą renomą miejscami, zaczęły promować turystykę na własnym terenie w celu przyciągnięcia jak największej liczby odwiedzających. Wiązało się to z potrzebą podniesienia standardu usług i ulepszeniem bazy recepcyjnej oraz prowadzeniem odpowiedniej propagandy.

Przełom wieków przyniósł pierwsze symptomy zainteresowania państw europejskich problemami turystyki, co zaowocowało w 1909 roku utworzeniem referatu ds. turystyki przy austriackim Ministerstwie Robót Publicznych. Podobne referaty powstały w następnych latach w e Francji (1910) i w Hiszpanii (1911)⁵¹.

Bezpośrednio po zakończeniu działań I wojny światowej doszło do utworzenia licznych organów państwowych, zajmujących się określonymi dziedzinami turystyki.

Powstawanie i kształtowanie się form organizacyjnych turystyki europejskiej odbywało się według pewnego schematu. Przebiegało na drodze łączenia działań organizacyjnych przedsiębiorców zainteresowanych rozwojem turystyki, turystów i mieszkańców obszarów recepcyjnych. Jako pierwsze powstawały organizacje lokalne,

⁴⁹ Ibidem, ss. 64 - 65.

⁵⁰ Ibidem, s. 65.

⁵¹ J. Kaczmarek, A. Stasiak, B. Włodarczyk, Produkt...op. cit., s. 31.

następnie zrzeszenia regionalne lub krajowe i - jako wynik ingerencji państwa - specjalne organy państwowe powołane do spraw turystyki⁵².

Rozwijające się w całej Europie stowarzyszenia turystyczne zaczęły wkrótce łączyć się w organizacje międzynarodowe. W roku 1898 powstała w Luksemburgu Międzynarodowa Liga Towarzystw Turystycznych, zajmująca się głównie turystyką samochodową i kolarską. Ogromnym osiągnięciem Ligi było m.in. ujednoczenie przepisów regulujących zasady automobilowego ruchu między państwami oraz wprowadzenie międzynarodowego prawa jazdy i dowodu rejestracyjnego. Kolejna organizacja o podobnym profilu działania - Międzynarodowa Federacja Automobilowa powstała w 1910 roku. Następnie, w 1929 roku, z inicjatywy Polski została powołana Międzynarodowa Unia Alpinistyczna, jednocząca Kluby Alpejskie i towarzystwa turystyki górskiej. Unia ta w 1936 roku obejmowała już 25 towarzystw i 250 000 członków z 16 krajów⁵³.

Zupełnie nowym nurtem rozwijającej się w XIX w. turystyki był robotniczy ruch turystyczny. Jego inicjatorem był austriacki przywódca socjaldemokratów - Wiktor Adler, który rozpoczął walkę o poprawę bytu robotników. Robotnicy nie mieli wówczas prawa do płatnych urlopów, ich dzień pracy trwał 14 - 16 godzin, zaś jedynym dniem wolnym była niedziela. Ten nowy ruch o wyraźnie klasowym charakterze zapoczątkowało utworzenie w 1895 roku Towarzystwa Turystycznego „Przyjaciół Przyrody” (*Touristenverein „Die Naturfreunde”*)⁵⁴.

Towarzystwo miało zapewnić szerokim masom robotniczym możliwość wypoczynku i regeneracji sił po ciężkiej pracy. Organizowało więc dla nich jedno lub półtoradniowe wycieczki. Od 1898 roku wyjazdy te odbywały się także pierwszym pociągiem turystycznym na trasie Wiedeń – Salzburg. Następne Koła Towarzystwa „Przyjaciół Przyrody” zaczęły powstawać za granicą – we Włoszech, Niemczech, Szwajcarii, Francji, Polsce, Belgii i Anglii. Do 1955 roku organizacja ta skupiała już ponad 235 000 członków⁵⁵. Międzynarodowa Centrala Towarzystwa miała od 1908 roku siedzibę w Wiedniu.

Druga wojna światowa przyniosła regres w działalności Towarzystwa. Władze hitlerowskie rozwiązały tę organizację w Niemczech w 1945 roku z powodu różnic

⁵² W. Reczek, Model ... op. cit., s. 35.

⁵³ Z. Kulczycki, Zarys...op.cit., s. 66.

⁵⁴ Ibidem, s. 67.

⁵⁵ Z. Kulczycki, Zarys...op. cit. s. 68.

ideologicznych. Centrala została przeniesiona do Szwajcarii, gdzie po zakończeniu w 1945 roku działań wojennych podjęta została decyzja o odbudowie organizacji.

W Anglii funkcjonowały dwa towarzystwa turystyczne o podobnym profilu - Spółdzielcze Towarzystwo Wakacyjne i *Holiday Fellowship*. Nie miały one jednak tak wyraźnie klasowego charakteru jak organizacja „Przyjaciół Przyrody”⁵⁶.

3.2. Polskie organizacje turystyczne do 1945 roku

Początki kształtowania się najważniejszych organizacji turystycznych na ziemiach polskich - PTT i PTK - przypadły na okres, kiedy kraj był podzielony zaborami i podlegał trzem różnym systemom państwowym. Było to powodem opóźnień we wprowadzaniu pewnych rozwiązań i odmiennym przebiegiem tego procesu w obrębie każdego zaboru.

Spośród państw zaborczych najszybciej i najbardziej dynamicznie rozwijała się pod względem ruchu turystycznego Austria. Jako jedno z pierwszych państw europejskich dysponowała strukturą wszystkich trzech grup stowarzyszeń turystycznych. Kraj był dobrze zagospodarowany dla potrzeb turystyki. Rozwinięte usługi hotelarskie i gastronomiczne świadczone były na wysokim poziomie.

System organizacyjny turystyki oparty był głównie na przedsiębiorstwach i instytucjach zainteresowanych ekonomiczną stroną zjawiska, a jego uzupełnienie stanowiły organizacje społeczne, począwszy od lokalnych aż do krajowych. Organizacje lokalne łączyły się w związki regionalne, a te z kolei w Krajowe Związki Turystyczne. Wyrazem zarysowującej się ingerencji państwa w celu stworzenia rozbudowanego systemu organizacyjnego dla centralnej koordynacji działań i powiązania ogólnej polityki państwa z regionalną obsługą ruchu turystycznego było utworzenie w latach dziewięćdziesiątych XIX w. Państwowej Placówki Popierania Turystyki, a następnie Związku Austriackich Związków Turystycznych (działającego od 1913 roku)⁵⁷.

Jednak w Galicji, będącej pod zaborem austriackim, sytuacja była zupełnie inna. Nie było sprzyjających warunków do rozwoju turystyki. Poziom gospodarczy był niski, brakowało środków na inwestycje, więc rozwój ruchu i zagospodarowania turystycznego oraz tempo tworzenia się zrębów organizacyjnych polskiej turystyki były znacznie opóźnione w stosunku do Austrii. Pierwsza polska organizacja turystyczna na tym terenie - Galicyjskie Towarzystwo Tatrzańskie - powstała w 1873 roku.

⁵⁶ Ibidem., s. 69.

⁵⁷ W. Reczek, Model...op. cit., s. 36.

W Niemczech turystyka rozwijała się w nieco odmienny sposób. Już na początku XIX w. nastąpił szybki rozwój uzdrowisk, a w drugiej połowie tego stulecia, w wyniku wzrostu zamożności mieszczaństwa i w oparciu o rozbudowaną sieć kolejową, zaczęła się gwałtownie rozwijać turystyka. Już w 1842 r. zostało utworzone w Stuttgarcie pierwsze biuro podróży. Kolejne, wielkie biuro powstało w Berlinie w 1863 roku.

Był to czas powstawania licznych lokalnych komitetów i regionalnych zrzeszeń turystycznych, a także formowania się organizacji społecznych. Ich sieć na początku XX w. była już dobrze rozwinięta. Utworzono Związek Niemieckich Zrzeszeń Turystycznych, który do wybuchu I wojny światowej skupiał niemal wszystkie organizacje turystyczne z całych Niemiec. Systematycznie realizowano ideę koordynacji ruchu turystycznego. Tworzono też na jego potrzeby przedsiębiorstwa państwowe, a turystyka zagraniczna znalazła się w gestii państwa.

Na ziemiach polskich, pozostających pod zaborem pruskim, proces germanizacyjny uniemożliwiał ludności polskiej uczestnictwo w działalności organizacji turystycznych. Tereny te, o peryferyjnym położeniu, nie były uważane za atrakcyjne turystycznie. Nie były w związku z tym przedmiotem zainteresowania inwestycyjnego (z wyjątkiem wybrzeża Bałtyku i uzdrowisk) i nie korzystały z turystycznej koniunktury⁵⁸.

Polacy nie mogli też zakładać organizacji społecznych. Pomimo to w 1911 roku powstało Towarzystwo Wycieczkowe w Jeżycach (obecnie dzielnica Poznania). Nie była to liczna organizacja, ale posiadała swój statut i własną emaliowaną odznakę, wydawała miesięcznik krajoznawczy, organizowała wycieczki i akcje odczytowe⁵⁹. W tym czasie aktywnie działało w Poznaniu harcerstwo, organizując liczne wyprawy o walorach krajoznawczych, historycznych, przyrodniczych i geograficznych. Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” inicjowało wycieczki służące wyrabianiu tężyzny fizycznej, kupiectwo zajmowało się wycieczkami na wystawy gospodarcze do Westfalii i Nadrenii, natomiast organizacje kościelne urządzały pielgrzymki do miejsc słynących z cudownych obrazów, figur, kalwarii pasyjnych i miejsc odpustowych⁶⁰.

W 1913 roku zawiązano zostało z inicjatywy Bernarda Chrzanowskiego Poznańskie Towarzystwo Krajoznawcze, o podobnych celach i formach działalności jak

⁵⁸ Ibidem, s. 41.

⁵⁹ M. Chudy, Dzieje ruchu krajoznawczego i turystycznego w Poznaniu [w:] Gościniec Polskiego Towarzystwa Turystyczno – Krajoznawczego 1/3(31/33)/2010, ss. 158-159.

⁶⁰ M. Chudy, Dzieje...op. cit., s.159.

PTK, z którym było ściśle powiązane⁶¹. Ponadto próbowano prowadzić działalność społeczno - gospodarczą i patriotyczną, której ośrodkiem był zbudowany w Poznaniu w 1842 roku (jako jeden z pierwszych w Europie) hotel „Bazar”. Przez dziesiątki lat hotel ten stanowił centrum życia kulturalnego polskiej inicjatywy gospodarczej i narodowego oddziaływania. Był miejscem, w którym już w czasie powstania styczniowego gromadzili się zwolennicy walk o niepodległość, gdzie odbywały się spotkania naukowe towarzystw patriotycznych, a pod koniec I wojny światowej mieściła się kwatera powstania wielkopolskiego⁶².

Rosja była krajem turystycznie nierozwiniętym. W turystyce krajowej największą rolę odgrywały modne miejscowości nadmorskie i uzdrowiska, natomiast turystyka zagraniczna praktycznie nie istniała – tylko nielicznym bogatym ludziom zezwalano na wyjazdy na zachód. W tym czasie Rosja, jako jedyne poza Turcją państwo w Europie, wymagała w ruchu turystycznym paszportu⁶³.

Na ziemiach polskich pod zaborem rosyjskim rozwój ruchu turystycznego był także opóźniony. W 1906 roku, w okresie pewnej liberalizacji stosunków politycznych, w wyniku usilnych starań grupy patriotycznych działaczy społecznych, udało się utworzyć w Warszawie Polskie Towarzystwo Krajoznawcze.

Podsumowując dorobek ruchu turystycznego na ziemiach polskich pod zaborami można stwierdzić, iż jego najważniejszym osiągnięciem było wykształcenie szerokiej rzeszy działaczy społecznych. Zapoczątkowano także prowadzenie regionalnych badań naukowych w dziedzinie turystyki i krajoznawstwa oraz rozpoczęto prace nad zagospodarowaniem turystycznym najatrakcyjniejszych zakątków kraju. Nie dostrzegano natomiast zupełnie ekonomicznych aspektów rozwoju turystyki oraz jej wpływu na rozwój gospodarczy kraju. Ponad 120 lat zaborów odbiło się nie tylko na stanie infrastruktury turystycznej, ale i na mentalności Polaków, którzy nie potrafili uprawiać turystyki, a tym bardziej czerpać korzyści ekonomicznych z jej rozwoju. W okresie tym turystyka nie była postrzegana jako zjawisko ekonomiczne tylko jak ruch społeczno-kulturalny, pozwalający zachować elementy kultury narodowej kraju, który zniknął z mapy Europy. Organizacje turystyczne były niejako substytutem organizacji polityczno-kulturalnych, których działalność była przez zaborców zakazana i ścigana.

⁶¹ Z. Kruczek, A. Kurek, M. Nowacki, Krajoznawstwo. Zarys teorii i metodyki, Wydawnictwo Proksenia, Kraków 2003, s. 35.

⁶² W. Reczek, Model...op. cit., s.41.

⁶³ Ibidem.

3.2.1. Polskie Towarzystwo Tatrzańskie

Ryc. 1. Odznaka organizacyjna Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego



Źródło: <http://www.msw-pttk.org.pl/odznaki/odznaki.html>

Od połowy XIX wieku w Europie realizowana była dojrzewająca od lat idea zakładania towarzystw turystycznych.

Także w Polsce, w ówczesnej Galicji i na Śląsku powstała inicjatywa, aby turystom i badaczom gór stworzyć ramy organizacyjne dla ich działań. Już w 1871 roku w dworze Tetmajerów w Łopusznej zrodziła się myśl utworzenia organizacji turystycznej, skupiającej wszystkich miłośników Tatr. Zamyśl ten skryształizował się ostatecznie i został zrealizowany dwa lata później.

Impulsem przyspieszającym prace nad powołaniem towarzystwa górskiego było powstanie podobnej inicjatywy po południowej stronie Tatr, na Węgrzech. Został tam ogłoszony apel w trzech językach – polskim, niemieckim i węgierskim, postulujący założenie Towarzystwa Karpackiego. Wezwanie to zapowiadało utworzenie centrali, w obrębie której działałyby stowarzyszenia filialne z siedzibami w ważniejszych miastach Węgier, Galicji, Moraw i Śląska. W kołach polskich zaczęto rozważać dylemat, czy wiązać się z tą inicjatywą, czy też założyć własne towarzystwo. Zwyciężyła druga opcja⁶⁴.

Dnia 3 sierpnia 1873 r. w dawnym dworze zakopiańskim Ludwika Eichborna (tzw. Zwierzyńcu) zapadła decyzja założenia Towarzystwa Tatrzańskiego. Jego projekt przypisuje się Feliksowi Pławickiemu, kapitanowi armii austriackiej i posłowi do Sejmu Galicyjskiego, konkretyzującemu koncepcje proboszcza zakopiańskiego ks. Józefa Stolarczyka, dra Tystusa Chałubińskiego, Eugeniusza Janoty, Franciszka Biesiadeckiego, dra Bolesława Lutostańskiego i innych⁶⁵.

⁶⁴ W. Krygowski, Zarys dziejów polskiej turystyki górskiej, Wydawnictwo „Sport i Turystyka”, Warszawa 1973, s. 40.

⁶⁵ W. Krygowski, Dzieje Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego, Wyd. PTTK „Kraj”, Warszawa – Kraków 1988, s. 19.

Sformalizowanie czynności założycielskich nastąpiło już 31 grudnia 1873 roku, a pierwszy Statut, którego projekt opracowany został przez F. Pławickiego przy współpracy E. Janoty, nadawał Towarzystwu nazwę: „Galicyjskie Towarzystwo Tatrzańskie” z siedzibą w Nowym Targu, a tym samym wykluczał dostęp członków z innych, niż austriacki, zaborów. Jako cele działania statut określał: uprzystępnianie i badanie gór i do 1918 roku Towarzystwo miało charakter naukowy. Jego zasługą było m.in. zorganizowanie w Zakopanem Muzeum Tatrzańskiego.

Już w czasie redagowania pierwszego statutu rozpoczęły się spory założycieli organizacji na tle różnic poglądów dotyczących nazwy, struktury i celów Towarzystwa. Poprawki, dokonane w maju 1874 roku, wprowadziły istotne zmiany w strukturze Towarzystwa i zlikwidowały słowo „galicyjskie” w nazwie organizacji, dla podkreślenia jej ogólnopolskiego charakteru, tym samym dopuszczając tworzenie Oddziałów w całym kraju. Ponadto rozszerzyły cele programowe o ochronę kozic i świstaków oraz innych zwierząt (miało temu służyć m.in. utworzenie straży tatrzańskiej), oraz zasięg terytorialny Towarzystwa. Konsekwencją tych zmian było też przyjęcie nowej nazwy: „Towarzystwo Tatrzańskie” z siedzibą w Krakowie.

W pierwszej dekadzie działalności Towarzystwa utworzone zostały oddziały terenowe w Stanisławowie (1876), Kołomyi (1876), Lwowie (1883). Następnie były oddziały: Pieniński w Szczawnicy (1893), Babiogórski w Żywcu (1905) i „Beskid” w Nowym Sączu. Dalszy rozrost terytorialny przypadł na lata powojenne, po zakończeniu I Wojny Światowej, kiedy to powstały oddziały Towarzystwa Tatrzańskiego w Warszawie, Nowym Targu, Łodzi, Poznaniu i Cieszynie.

Zakończenie działań wojennych i odrodzenie się Państwa Polskiego umożliwiły w 1919 roku kolejną zmianę nazwy Towarzystwa na „Polskie Towarzystwo Tatrzańskie”. Powyższe fakty spowodowały również poważną reorganizację programową Towarzystwa. W roku 1922 Zjazd Towarzystwa Tatrzańskiego oficjalnie zatwierdził nowy statut i nowe zakresy działania dla specjalistycznych sekcji: Turystycznej, Narciarskiej, Ochrony Przyrody, Ludoznawczej oraz Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego. Zmodyfikowane formy organizacyjne objęły również przewodnictwo górskie.

W pierwszych latach istnienia Towarzystwa na jego czele stała grupa wpływowych arystokratów: Mieczysław Rey, Marcin Nałęcz Kęszycki, Feliks Pławicki, ale z czasem ich miejsce zajęli wybitni ludzie nauki i przedstawiciele inteligencji, jak

m.in. Walery Eliasz i Leopold Świerz, którzy nadawali ton działalności Towarzystwa i byli jego główną siłą⁶⁶.

Podstawowe cele, dla realizacji których powstało Towarzystwo Tatrzańskie to:

- ⌚ umiejętność badania Karpat, a w szczególności Tatr i Pienin i rozpowszechnianie zebranych o nich wiadomości;
- ⌚ zachęcanie do ich zwiedzania i ułatwianie przystępu do nich i ułatwianie tamże pobytu turystom, a w szczególności swoim członkom oraz badaczom i artystom udającym się do Karpat, Tatr i Pienin w celach naukowych i artystycznych;
- ⌚ ochrona zwierząt halskich (alpejskich), mianowicie kozic i świstaków;
- ⌚ wspieranie przemysłu górskiego wszelkiego rodzaju⁶⁷.

Z określonych w ten sposób zadań wynikał znacznie szerszy zakres społecznej działalności Towarzystwa, wykraczający poza granice zadań związanych z ruchem turystycznym. Towarzystwo miało duże ambicje ideowe i badawcze. W jego szeregach działało wielu ludzi nauki, profesorów wyższych uczelni, a większość członków Towarzystwa stanowiła pracująca inteligencja. Najwybitniejsi z nich to m.in. wspomniany wyżej prof. Leopold Świerz, a także Daniel Wierzbicki, Antoni Wodzicki, prof.dr Władysław Szajnocha, dr Mieczysław Orłowicz, prof. Gwalbert Pawlikowski, Władysław Zamojski, prof. Oswald Balcer⁶⁸.

Realizacja celów statutowych Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego zaowocowała wkrótce m. in. założeniem sieci stacji meteorologicznych w górach i na Pogórzu, umożliwiającym redagowanie komunikatów pogodowych dla turystów, a badania Karpat, których wyniki popularyzowane były w wydawanym od 1876 do 1920 roku „Pamiętniku Towarzystwa Tatrzańskiego” (od 1923 roku wychodzącego pod nazwą „Wierchy”), krzewiły rozległą wiedzę z różnych dziedzin: geografii, geologii, klimatologii, balneologii, hydrologii, botaniki, zoologii, antropologii, etnografii, speleologii, muzykologii, historii i muzealnictwa, dziejów turystyki i taternictwa⁶⁹.

Działalność wydawnicza PTT obejmowała roczniki i sprawozdania, periodyki, przewodniki, mapy, wydawnictwa specjalne, ilustracyjne oraz informacyjno-

⁶⁶ W. Krygowski, *Dzieje...* op. cit., s. 23.

⁶⁷ Statut Towarzystwa Tatrzańskiego, par. 1 w brzmieniu z 8.X.1874 r. [w:] W. Krygowski, *Zarys...* op. cit., s. 44.

⁶⁸ W. Reczek, *Model...* op. cit., s. 38.

⁶⁹ W. Krygowski, *Zarys...* op. cit., s. 45.

propagandowe⁷⁰. Ta bogata działalność naukowa i wydawnicza miała służyć budzeniu polskiej świadomości narodowej w warunkach świadomego i celowego ograniczania rozwoju nauk przez państwa zaborcze.

Polskie Towarzystwo Tatrzańskie zaczęło intensywnie pracować nad uprzystępnianiem gór. W wyniku tych zabiegów powstała linia kolejowa oraz droga krajowa z Krakowa do Zakopanego. Angażując własne środki finansowe Towarzystwo rozpoczęło budowę, utwardzanie i oświetlanie ulic Zakopanego, budowę licznych szlaków i ścieżek górskich oraz innych urządzeń turystycznych. Szczególnie wiele uwagi poświęcono budowie schronisk turystycznych oraz organizacji stacji turystycznych. Do roku 1939 PTT dysponowało już 4543 miejscami noclegowymi w 146 takich obiektach⁷¹. Zaslugą PTT było też m.in. wybudowanie schroniska nad Morskim Okiem.

Ogromny dorobek wypracowało Towarzystwo w zakresie działalności przewodnickiej i organizacji pogotowia ratunkowego. Przewodnictwo tatrzańskie pod koniec XIX wieku stało na bardzo wysokim poziomie, a Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, założone z inicjatywy M. Zaruskiego w październiku 1909 roku, należało do najsprawniej działających w Europie⁷². Także w dziedzinie ochrony przyrody PTT wyróżniało się prekursorskimi działaniami. W 1888 roku jako pierwsze w Europie opracowało projekt utworzenia Parku Narodowego i w tym celu prowadziło wykup udziałów na halach tatrzańskich⁷³.

W ideologii PTT dotyczącej ochrony przyrody pojawił się z czasem nowy wątek - „pomnażania Tatr”. Realizacja tej idei miała polegać na umożliwieniu zwiedzania Tatr jak najszerszym rzeszom ludzi mniej zamożnych, a zwłaszcza młodzieży. Temu celowi miało służyć organizowanie tanich zbiorowych wycieczek i otwarcie domu turystycznego. Chodziło o szerokie uprzystępnianie gór przy jednoczesnych staraniach i w zgodzie z prowadzonymi działaniami na rzecz zachowania przyrody górskiej⁷⁴.

Po zakończeniu II Wojny Światowej przed Polskim Towarzystwem Tatrzańskim stanęły nowe cele i zadania. Zmiany terytorialne i ludnościowe, a przede wszystkim specyficzna sytuacja społeczna i polityczna, zmusiły Towarzystwo do poszukiwania nowych form organizacyjnych oraz rozwiązań mających na celu zjednoczenie ruchu turystycznego.

⁷⁰ W. Reczek, Model ...op. cit., s. 38.

⁷¹ W. Krygowski, Zarys...op. cit., s. 68.

⁷² W. Reczek, Model ...op. cit., s. 39.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ W. Krygowski, Zarys...op. cit., s. 77.

3.2.2. Polskie Towarzystwo Krajoznawcze

Ryc. 2. Odznaka organizacyjna Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego



Źródło: <http://www.msw-pttk.org.pl/odznaki/odznaki.html>

Przełom XIX i XX wieku to czas rosnącego zainteresowania turystyką oraz jej upowszechnianiem i jednocześnie okres dalszego intensywnego krystalizowania się organizacyjnych form turystyki. Oprócz coraz częstszych wyjazdów do uzdrowisk i do miejscowości letniskowych, dynamicznie rozwijała się turystyka o charakterze poznawczym. Elementy poznawcze do turystyki zaczęli wprowadzać już kilkadziesiąt lat wcześniej prekursorzy przyszłego polskiego krajoznawstwa - Stanisław Staszic, Julian Ursyn Niemcewicz czy Wincenty Pol - badacze i piewcy polskiego kraju, którzy widzieli program narodu w umocnieniu jego więzi z rodzimą ziemią. Dostrzegając patriotyczno - wychowawcze walory turystyki, stali się awangardą kładącą podwaliny pod polską koncepcję turystyki służącej narodowej sprawie odbudowy niepodległego bytu⁷⁵. Filozofia oświecenia ukształtowała ich sposób patrzenia na życie i zaszczerpiła racjonalistyczny pogląd na świat, a tragedia upadającej Rzeczypospolitej natchnęła głębokim patriotyzmem, który miał w przyszłości określać wszystkie ich poczynania i nadał charakterystyczne piętno polskiej turystyce⁷⁶.

Takie nowatorskie, indywidualne podejście i praktyka znalazły wkrótce naśladowców w nowej, rodzącej się klasie społecznej – wśród burżuazji i inteligencji. Studenckie Stowarzyszenie Filaretów postawiło sobie za zadanie, oprócz innych celów, poznanie ludu, jego historii i kultury. Wtedy to zaczęły się kształtować podstawy ruchu krajoznawczego, opartego na fundamentach osobistego poznania rodzimej przyrody i zamiłowania do historii.

W podzielonej Polsce, pod zaborem rosyjskim (w tzw. Kongresówce) w 1906 roku zawiązało się Polskie Towarzystwo Krajoznawcze. Jego założycielami byli

⁷⁵ Z. Kulczycki, *Zarys...* op. cit., s. 60.

⁷⁶ *Ibidem*, s. 25.

członkowie grupy patriotycznych działaczy społecznych, m.in. Aleksander Janowski - filareta, pracownik kolei warszawsko - wiedeńskiej, Karol Hofman - dziennikarz, Kazimierz Kulwiec - pedagog i przyrodnik, Zygmunt Gloger - naukowiec, etnograf, Kazimierz Czerwiński - nauczyciel, przyrodnik.

Jednym z głównych celów ideowych Towarzystwa było pokazanie, zwłaszcza młodzieży, piękna ziemi ojczystej, by w ten zakamuflowany sposób, pod czujnym okiem zaborców, budzić w społeczeństwie umiłowanie kraju, uświadamiać potrzebę poznawania jego historycznego dorobku, rozwijać patriotyzm. Cel ten najlepiej oddaje naczelną dewizę Towarzystwa: „przez poznanie kraju do jego umiłowania, przez umiłowanie do czynów ofiarnych”, która znalazła potwierdzenie w zatwierdzonej przez władzę carskie Ustawie Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego (pełniące rolę Statutu). Ustawa ta określała, że celem zarejestrowanego w Warszawie PTK jest zbieranie i szerzenie wiadomości krajoznawczych oraz gromadzenie zbiorów naukowych, organizowanie wycieczek, tworzenie oddziałów prowincjonalnych, urządzenie wystaw, opieka nad pomnikami historii i przyrody.

Odznaka organizacyjna PTK miała niezwykle wyrazistą symbolikę. Pośrodku znajdował się obraz ruin zamku w Ogrodzieńcu (miejsca, w którym narodziła się idea utworzenia Towarzystwa). Odznaka otoczona była żelazną klamrą z herbami Warszawy, Krakowa i Poznania – stolic ziem pozostających pod zaborami. Całość symbolizować miała jedność i nierozzerwalność ziem polskich, jak i główny cel działalności Towarzystwa – poznanie ziemi ojczystej, jej historii i kultury⁷⁷.

Roli przewodników, a równocześnie nauczycieli wiedzy o kraju, podjęło się społecznie liczne grono działaczy PTK, współdziałających z powstałą w 1909 roku Komisją Wycieczkową. Spośród nich wymienić należy jako najbardziej zasłużonych wspomnianego już Aleksandra Janowskiego oraz dra Mieczysława Orłowicza -wielkiego orędownika krajoznawstwa górskiego i nizinnego, autora licznych przewodników i pamiętników ilustrujących historię polskiej turystyki, którego dorobek autorski obejmuje blisko 200 pozycji⁷⁸.

Polskie Towarzystwo Krajoznawcze, podobnie jak Polskie Towarzystwo Tatrzańskie, wychodziło w swojej działalności daleko poza granice wyznaczone statutem. Zajmowało się głównie turystyką od strony społecznej. Docierało do młodzieży szkolnej i mieszkańców małych miast i wsi. Było inicjatorem i wykonawcą wielu prac badawczych m.in. z fizjografii, geografii, etnografii,

⁷⁷ www.msw-PTTK.org.pl, wgląd 25.11.2010 r.

⁷⁸ Z. Kulczycki, Zarys... op. cit., s. 34.

meteorologii. Prowadziło szeroką akcję wydawniczą, która obejmowała przewodniki, pocztówki, książki i czasopisma. Najważniejszymi periodykami były czasopisma „Ziemia” i „Rocznik Towarzystwa Krajoznawczego”. PTK uczestniczyło także w budowie i prowadzeniu schronisk, konserwowaniu cennych obiektów historycznych, prowadzeniu regionalnych muzeów krajoznawczych.

W historii PTK miało miejsce groźne wydarzenie, które o mało nie doprowadziło do zamknięcia działalności Towarzystwa. Kiedy we wrześniu 1912 roku odbywało się spotkanie sprawozdawcze PTK, jednym z punktów programu była prelekcja na temat kazań księdza Piotra Skargi i jego zasług dla polskiego piśmiennictwa i krasomówstwa. Władze carskie uznały ten odczyt za próbę wprowadzenia do Towarzystwa aktualnych kwestii politycznych. W wyjaśnianie sprawy włączyły się służby oberpolicmajstra warszawskiego, a przebieg dochodzenia nadzorował urząd warszawskiego generała gubernatora, co wskazywało w wyraźny sposób na polityczny kontekst zajścia. Ponadto zarzucano Towarzystwu działania wykraczające poza zapisy statutowe, mające na celu budzenie uczuć patriotycznych poprzez organizowanie wycieczek, których zakamuflowanym celem było przypominanie ważnych wydarzeń w życiu narodu. Wyjaśnienia trwały przez dwa miesiące, ale PTK konsekwentnie stało na stanowisku działania zgodnie ze statutem i dementowało opinie o politycznym wydźwięku prelekcji. W rezultacie władze carskie ustąpiły i udało się utrzymać Towarzystwo⁷⁹.

I Wojna Światowa na krótko przerwała działalność PTK, a po odzyskaniu niepodległości i scaleniu ziem polskich reaktywowane Towarzystwo objęło swoim zasięgiem cały kraj. Powołane zostały nowe oddziały, zwłaszcza na terenach byłego zaboru pruskiego i austriackiego. Rozwój ten przerwały jednak działania II Wojny Światowej.

Rzeczywistość okresu powojennego zmusiła Towarzystwo do działań wzmacniających pozycję idei krajoznawczo-turystycznych na drodze zacieśnienia związków z Polskim Towarzystwem Tatrzańskim. Ich efektem było zjednoczenie PTT i PTK. Najważniejsze polskie organizacje turystyczne powstawały i kształtowały swoją działalność w niezwykle trudnych warunkach politycznych kraju pozbawionego własnego bytu państwowego. Turystyka na ziemi polskiej wkroczyła jako ruch polityczno-kulturalny, zdeterminowany przez polityczne uwarunkowania. Wszelkiego rodzaju ograniczenia, których doświadczała zniewolona ludność, determinowały jej

⁷⁹ A. Cz. Dobroński, Powstanie Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Okoliczności i problemy [w:] Ziemia, Wydawca: Zarząd Główny PTTK, Warszawa 2006, s. 70.

dążenie do uzyskania swobody w różnych dziedzinach życia – nauki, pracy, wyrażania uczuć patriotycznych, uprawiania turystyki. Potrzebom tym wyszły naprzeciw PTT i PTK, zapewniając swoim członkom oprócz oferty typowo turystycznej także bogaty program kulturalny i ideowy stawiający sobie ważne cele narodowe. Ten fakt w sposób zasadniczy wpłynął na charakter działalności obu Towarzystw.

3.2.3. Inne polskie organizacje turystyczne do 1945 roku

Jedyną możliwością legalnego działania i uzyskania akceptacji władz w Królestwie Polskim po upadku powstania styczniowego było zakładanie organizacji sportowych. W ten sposób doszło do utworzenia dwóch stowarzyszeń, które oprócz zajęć typowo sportowych prowadziły także działalność turystyczno - wychowawczą. Jednym z nich było utworzone w 1878 roku Warszawskie Towarzystwo Wioślarskie, a drugim - Warszawskie Towarzystwo Cyklistów. Towarzystwo Wioślarskie miało liczne grono wiernych sympatyków, wśród których było wielu wybitnych Polaków - Stefan Żeromski, Bolesław Prus czy Ignacy Paderewski, a jednym z jego członków był Henryk Sienkiewicz. Towarzystwo Cyklistów - utworzone w 1887 roku - miało elitarny charakter z uwagi na wysokie koszty sprzętu do uprawiania turystyki rowerowej. Obie organizacje prowadziły oprócz turystycznej także działalność popularyzatorską⁸⁰.

Podobnie jak w Europie, w Polsce także zaczął się rozwijać robotniczy ruch turystyczny. Jego determinantami stały się przepisy regulujące czas pracy, zawarte w dekreście z 1 listopada 1918 roku, wprowadzające w Polsce 8 - godzinny dzień pracy oraz wprowadzona w życie w pierwszych latach po wojnie ustawa o płatnych urlopach. Ich realizacja pozwalała na racjonalne organizowanie wypoczynku klasy robotniczej. Działalność turystyczną, obejmującą polskie środowisko robotnicze przed I wojną światową i w okresie międzywojennym, prowadziły liczne robotnicze organizacje młodzieżowe, sportowe i oświatowe. Zaczątki turystycznego ruchu robotniczego miały miejsce w 1908 roku, kiedy to na Śląsku Cieszyńskim została założona organizacja pod nazwą Stowarzyszenie Robotników i Robotnic „Siła”. Organizacja ta rozwijała się dynamicznie, dysponowała też własnym organem prasowym, zatytułowanym „Po Pracy”⁸¹. Po I wojnie światowej towarzystwa o tej samej nazwie powstały na terenie całej Polski.

Następnie, w Krakowie, w roku 1912 zawiązało się Robotnicze Koło Turystyczne, przekształcone po upływie kilku miesięcy w Robotniczy Klub

⁸⁰ Z. Kulczycki, Zarys... op. cit., s. 81.

⁸¹ Z. Kulczycki, Zarys...op. cit., s. 93.

Turystyczny. Turystyczną działalność prowadził również Uniwersytet Ludowy im. A.Mickiewicza w Krakowie. Te i podobne organizacje robotnicze zostały zjednoczone w 1923 roku w Towarzystwo Uniwersytetu Ludowego, organizującego liczne wycieczki krajowe i zagraniczne. Przykładem turystycznej organizacji sportowej był założony w 1925 roku Związek Robotniczych Stowarzyszeń Sportowych, który popularyzował głównie turystykę kolarską oraz obozy letnie i zimowe.

Wielką aktywnością w działalności turystycznej wykazywały się Związki Zawodowe Kolejarzy, które w latach 1931-1938 zorganizowały liczne imprezy z udziałem ponad 23 tys. chętnych⁸². Podobne akcje, ale na mniejszą skalę prowadziły związki górników, hutników i pracowników łączności. Jednak związkom tym brakowało centralnego ośrodka, koordynującego działania, a ich działalność była prowadzona przy okazji działalności sportowej i kulturalno-oświatowej. W celu utworzenia takiego ośrodka został opracowany w 1934 roku, a następnie zatwierdzony przez Komisariat Rządu miasta stołecznego Warszawy statut Robotniczego Towarzystwa Turystycznego w Polsce.

W roku 1936 RTT wstąpiło do Międzynarodowej Centrali „Przyjaciół Przyrody” i w krótkim czasie zaczęło organizować liczne imprezy turystyki pieszej, kolarskiej i narciarskiej, a także wycieczki koleją. Wybuch wojny przerwał dalszą działalność Towarzystwa.

Kolejnym nurtem rozwijającej się turystyki była turystyka szkolna, która już przed I wojną światową pełniła ważną rolę w kształtowaniu patriotyzmu młodego pokolenia i przyczyniała się do zwiększenia jego zainteresowania krajoznawstwem i turystyką. W 1926 roku powołane zostało stowarzyszenie PTSM, które ściśle współpracowało z PTT i PTK. Polskie Towarzystwo Krajoznawcze kładło duży nacisk na pracę z młodzieżą. Od 1927 roku Rada Główna PTK objęła nad nią patronat, powołując Komisję Kół Krajoznawczych Młodzieży Szkolnej z siedzibą w Krakowie. Ucząca się młodzież w latach trzydziestych brała udział w wycieczkach statkami polskiej floty bałtyckiej. Uczniowie szkół średnich uczestniczyli w wyjazdach do Jugosławii, Rumunii, Bułgarii i na Węgry.

W programach szkolnych pojawiły się zalecenia, aby uczniowie klas V- VII na wycieczkach pokonywali w celach kondycyjnych 10-cio kilometrowe marsze z dużym obciążeniem, z plecakami i sprzętem biwakowym. Wycieczki te miały charakter paramilitarny, co wobec nadciągającego zagrożenia wojną było jak najbardziej zasadne.

⁸² Ibidem, s. 95.

W II Rzeczypospolitej młodzieżowy ruch turystyczno-krajoznawczy rozwijał się także w innych organizacjach, takich jak ZHP czy Związek Młodzieży Wiejskiej „Wici”. W ramach Związku Harcerstwa Polskiego organizowane były m.in. ogólnopolskie imprezy sportowo-turystyczne. Bogate tradycje przedwojenne wniosło do w turystyki młodzieżowej Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, które miało swoje oddziały, zwane gniazdami, początkowo na Śląsku, a później także w Wielkopolsce.

Pierwsze wycieczki samochodowe miały miejsce w Polsce już u schyłku XIX wieku, ale do stworzenia organizacji grupującej automobilistów przystąpiono dopiero w 1907 roku. Po upływie dwóch lat władze carskie zatwierdziły statut Towarzystwa Automobilistów Królestwa Polskiego, które było organizacją elitarną, skupiającą przedstawicieli arystokracji i wielkiej burżuazji. Przekształcenie Towarzystwa w Automobilklub Polski nastąpiło po zakończeniu działań I wojny światowej⁸³.

Jedną z bardziej liczących się w II Rzeczypospolitej organizacji turystycznych był utworzony w 1925 roku polski *Touring Club*, którego domeną była również turystyka samochodowa. Współorganizatorami klubu były PTT, PTK i Automobilklub Polski. Klub ten w latach trzydziestych nawiązał ścisłą współpracę z PTK, w wyniku której nastąpiło nawet przejściowe połączenie obu organizacji w latach 1930-1932. Wybuch II wojny światowej zakończył jednak działalność *Touring Club*⁸⁴.

W okresie międzywojennym na terytorium państwa polskiego istniały i prowadziły działalność także organizacje turystyczne mniejszości narodowych - Żydowskie Towarzystwo Krajoznawcze i Ukraińskie Towarzystwo Krajoznawcze „Płaj”⁸⁵.

W 1935 roku doszło do powołania Ligi Popierania Turystyki - stowarzyszenia, którego celem było organizowanie i krzewienie turystyki masowej, gromadzenie funduszy na budowę obiektów turystycznych oraz badania naukowe.

Dwa lata później z inicjatywy ZMW „Wici”, Związku Zawodowego Pracowników Spółdzielczych i Organizacji Rolniczych powołano Spółdzielnię Turystyczno - Wypoczynkowe „Gromada”. W drugiej połowie lat trzydziestych młodzież wiejska przemierzała kraj na rowerach, uczestnicząc w wycieczkach zorganizowanych przez „Gromadę”, która była inicjatorem akcji wyprzedaży rowerów po zaniżonych cenach. Ułatwieniem w organizacji wycieczek była możliwość nieodpłatnego korzystania z noclegów u gospodarzy odwiedzanych wsi. Natomiast rok

⁸³ Z. Kulczycki, *Zarys...op. cit.*, s. 90.

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ *Ibidem*, s. 91.

1938 zaowocował utworzeniem przez Zrzeszenie Organizacji Oświatowo- Kulturalnych Centralnego Biura Wczasów (CBW), grupującego postępową inteligencję polską, stawiającą sobie za zadanie organizację turystyki socjalnej obejmującej szersze niż dotychczas kręgi społeczeństwa.

W okresie II wojny światowej polskie instytucje i organizacje związane z turystyką zostały zmuszone do zawieszenia działalności. Zamknięto polskie szkoły, instytucje kultury, stowarzyszenia turystyczne i biura podróży - Państwowe BP Orbis (działające od 1923 roku) i prywatne biura (założone w 1928 roku) – Icar, Poltur, Francpol. Ich majątek uległ konfiskacie. Siedziba ZG PTT w Krakowie została przejęta przez *Deutscher Alpen Verein*⁸⁶.

3.3. Niemieckie organizacje turystyczne w Sudetach do 1945 roku

W Sudetach pierwszym działającym towarzystwem turystycznym był Północnoczeski Klub Wycieczkowy, założony w 1877 roku w Czeskiej Lipie. Po upływie trzech lat w Pradze zawiązane zostało Towarzystwo Górskie dla Czech, w którym powstała sekcja karkonoska. Sekcja ta usamodzielniała się w 1884 roku, tworząc Austriackie Towarzystwo Karkonoskie, które zmieniło nazwę na Niemieckie Towarzystwo Karkonoskie po powstaniu Czechosłowacji⁸⁷.

Po północnej stronie Sudetów w sierpniu 1880 roku powstało Towarzystwo Karkonoskie (*Riesengebirgsverein - RGV*) z siedzibą w Jeleniej Górze. Na jego wzór w następnych latach tworzyły się kolejne zrzeszenia, których celem była zewnętrzna i wewnętrzna promocja poszczególnych partii Sudetów. W marcu 1881 roku zawiązane zostało Towarzystwo Górskie Hrabstwa Kłodzkiego (*Gebirgsverein Grafschaft Glatz*), które wkrótce zmieniło nazwę na Kłodzkie Towarzystwo Górskie (*Glatzer Gebirgsverein – GGV*)⁸⁸.

W początkowym okresie działalności priorytetowym celem Towarzystwa było postawienie wieży widokowej na szczycie Śnieżnika. Powstało kilka koncepcji budowy punktu widokowego, spośród których został wybrany projekt wrocławskiego architekta Henrego. W 1893 roku podpisano umowę budowlaną i po sześciu latach – 9 lipca 1899 roku nastąpiło uroczyste otwarcie wieży. GGV prowadziło udostępnianie i zagospodarowywanie gór, budując nowe przejścia, znakując szlaki, urządając punkty

⁸⁶ Z. Kulczycki, *Zarys...op. cit.*, s. 91.

⁸⁷ J. Potocki, *Rozwój zagospodarowania turystycznego Sudetów od połowy XIX wieku do II wojny światowej*, Wydawnictwo Turystyczne „Plan”, Jelenia Góra 2004, s. 37.

⁸⁸ J. Potocki, *Rozwój... op. cit.*, s. 38.

widokowe i in. urządzenia turystyczne, np. w 1935 roku wzniosło pawilon na Błędnym Skalach w miejscu wcześniej urządzonego punktu widokowego⁸⁹.

W kwietniu 1881 roku powstało w Jeseniku (Frywaldov) ponadgraniczne Morawsko-Śląskie Sudeckie Towarzystwo Górskie (*Mährisch-Schlesischer Sudetengebirgsverein - MS SGV*), które swym zasięgiem obejmowało całe Jeseniki czeskie oraz Góry Złote, Opawskie i częściowo Masyw Śnieżnika⁹⁰. Założycielami tej organizacji byli nadporucznik w stanie spoczynku Johann Ripper i notariusz z Jesenik Edmund Rudolph, a jej celem było organizowanie wycieczek w nowe, nieznane tereny, znakowanie tras turystycznych i zagospodarowanie terenu pod względem turystycznym⁹¹.

Już w lipcu 1881 roku utworzona została sekcja *MS SGV* w Starym Mieście (*Stare Mesto*), której zadaniem było organizowanie turystyki w obszarze dzisiejszego masywu Śnieżnika po czeskiej stronie. Wkrótce *MS SGV* miało już swoje siedziby w Nysie i we Wrocławiu. Rozpoczęło też działalność wydawniczą, opracowując i upowszechniając czasopismo „*Altvater*” (*Praded – Pradziad*), zamieszczające bieżące informacje na temat prowadzonej działalności. W Libercu w 1884 roku zawiązano Niemieckie Górskie Towarzystwo Ještědu i Gór Izerskich. Rok 1885 zaowocował powstaniem Towarzystwa Ślęzańskiego (*Zobtengebirgsverein*)⁹².

Oprócz dużych, prężnie działających towarzystw turystycznych funkcjonowały na terenie Sudetów w Górach Sowich i Wałbrzyskich również inne, znacznie mniejsze, o lokalnym zasięgu, obejmującym tylko niewielkie fragmenty gór i działające niezależnie od siebie. Należały do nich m.in. Towarzystwo Sowiogórskie z siedzibą w Dzierżoniowie (z sekcjami terenowymi w Dzierżoniowie, Bielawie, Pieszycach i Srebrnej Górze), Towarzystwo Sowiogórskie w Nowej Rudzie, towarzystwa górskie w Jedlinie, Świdnicy, Głuszycy, Boguszowie i Walimiu.

W październiku 1883 roku została podjęta próba ich współdziałania przez zawiązanie w Jedlinie Związku Gór Sowich i Wałbrzyskich, ale po licznych zmianach składu Związku (wstąpieniach i rezygnacjach kolejnych towarzystw) pozostały w nim tylko towarzystwa sowiogórskie, a na terenie Gór Wałbrzyskich znów działały małe,

⁸⁹ M. Staffa, Góry Stołowe. Przewodnik turystyczny, Wydawnictwo PTTK „Kraj”, Warszawa 2000, s. 30.

⁹⁰ www.karkonosze.ws, wgląd 31.10.2010 r.

⁹¹ Wywiad ze S. Marszałkiem – przewodnikiem sudeckim przy Oddziale PTTK „Ziemi Kłodzkiej”.

⁹² T. Przerwa, Nieocenione zrzeszenia : rola niemieckich towarzystw górskich w oswojaniu Sudetów [w:]

Terra incognita w turystyce, M.K. Leniartek (red.), Wyd. Wyższej Szkoły Zarządzania, Wrocław 2009, s. 256.

niezależne towarzystwa górskie. Do ich skupienia doszło w 1923 roku, kiedy powołano Wałbrzyski Związek Górski.

Wkład śląskich zrzeszeń górskich w turystyczne oswajanie Sudetów był bardzo istotny, zapoczątkowały one bowiem proces szerszego uturystycznienia rejonów górskich. Cechą charakterystyczną sudeckiej turystyki w tych czasach było preferowanie krótkich wycieczek w oparciu o intensywnie rozbudowywaną bazę turystyczną. Była to turystyka stosunkowo łatwa, co sprzyjało jej masowemu uprawianiu⁹³. W dobie rosnących potrzeb społeczeństwa do wypoczynku od uciążliwości życia w szybko rozwijających się miastach i ośrodkach przemysłowych oraz umasowienia turystyki, zaistniała potrzeba wypracowania zupełnie nowych, satysfakcjonujących przesłanek dla rozwoju nowoczesnej turystyki. Zrzeszenia górskie stały się jej społecznym patronem i promotorem.

Organizacje te pracowały na rzecz zagospodarowania turystycznego i promocji regionu wielotorowo, traktując turystykę w sposób kompleksowy, obszarowy i altruistyczny⁹⁴. Ich działacze pracowali wówczas zupełnie społecznie, nie czerpiąc z rozwoju turystyki żadnych bezpośrednich profitów. Czuli się odpowiedzialni za społeczeństwo - i za tych, którzy potrzebowali odpoczynku w górach, jak też za ubogą ludność górskich osad, która obsługując turystów mogła zyskać ekonomicznie i poprawić jakość swojego życia. Ponadto czuli się mocno emocjonalnie związani z obszarem i chcieli działać na jego rzecz i dla jego dobra.

Spośród wszystkich działających w Sudetach organizacji turystycznych największe było Towarzystwo Karkonoskie, które po dziesięciu latach liczyło już ponad sześć i pół tysiąca członków i miało poza terenem Sudetów liczne sekcje - m.in. w Głogowie, Berlinie, Bytomiu, Chociebużu (*Cottbus*), Chojnowie, Zasiiekach (*Forst*), Frankfurcie nad Odrą, Legnicy, Poznaniu, Wrocławiu, Żaganiu i Żarach. W tym samym czasie Kłodzkie Towarzystwo Górskie miało nieco ponad dwa tysiące trzystu członków i tylko dwie siedziby poza miejscem działania Towarzystwa – we Wrocławiu i Gliwicach. Proporcje te świadczą o znaczeniu turystycznym różnych części Sudetów i o zdecydowanej przewadze Karkonoszy w tym względzie⁹⁵.

Do końca XIX wieku trwał okres szczególnie intensywnego rozwoju turystyki w Karkonoszach. Następne lata przyniosły zmiany w postaci przyspieszenia rozwoju turystyki w zasięgu działania *GGV* i spowolnienia w *RGV*. Po pierwszej wojnie

⁹³ J. Potocki, *Rozwój...* op. cit., s. 30.

⁹⁴ T. Przerwa, *Nieocenione ...* op. cit., s. 257.

⁹⁵ J. Potocki, *Rozwój...* op. cit., s. 40.

światowej tendencja do zmniejszania się różnic między wielkością obu organizacji utrzymywała się nadal. Apogeum liczebności Towarzystwo Karkonoskie osiągnęło w 1922 roku (17 tysięcy członków), natomiast szczyt popularności Kłodzkiego Towarzystwa Górskiego przypadł na rok 1924 (10 400 członków). Później liczebność obu organizacji stopniowo malała osiągając w 1937 roku wielkości - *RGV*- 8350 osób i *GGV*- 4460 osób⁹⁶. Stowarzyszenia te utrzymywały ze sobą kontakt i dostrzegały potrzebę współpracy. W 1925 roku utworzyły więc Śląską Konfederację Górską, aby dokonywać uzgodnień w zakresie koordynacji działań, przy jednoczesnym zachowaniu pełnej autonomii każdego z nich.

Najważniejszymi celami organizacji turystycznych było popularyzowanie turystyki, promowanie własnego regionu, rozwijanie zagospodarowania turystycznego. Z inicjatywy Kłodzkiego Towarzystwa Górskiego podjęte zostały pierwsze działania na rzecz turystyki niekomercyjnej. Wyrażały się one w prowadzeniu schronisk młodzieżowych z tanimi, lub nawet bezpłatnymi noclegami. Później, idąc za przykładem Kłodzkiego Towarzystwa, w prowadzenie takich placówek włączyły się również inne organizacje⁹⁷. Wytyczano i znakowano szlaki turystyczne, zagospodarowywano punkty widokowe, budowano wieże widokowe. W celu promocji i upowszechniania wiedzy o regionie Kłodzkie Towarzystwo Górskie otworzyło punkt informacji turystycznej we Wrocławiu.

Dużym osiągnięciem popularyzatorskim towarzystw turystycznych było regularne wydawanie czasopism. Organem Towarzystwa Karkonoskiego był ukazujący się od 1881 r. miesięcznik „*Wanderer im Riesengebirge*”. Natomiast Kłodzkie Towarzystwo Górskie począwszy od 1906 roku wydawało dwumiesięcznik „*Grafenschaft Glatz*”. Własnym periodykiem dysponowało w latach dwudziestych również Towarzystwo Sowiogórskie⁹⁸. Ponadto wydawano drukiem informatory turystyczne, kalendarze i liczne okolicznościowe publikacje. Wszystkie towarzystwa prowadziły współpracę z wydawcami przewodników i map. Niektórzy członkowie organizacji byli autorami turystycznych publikacji.

Kolejną dziedziną aktywności towarzystw na rzecz propagowania walorów regionu było otwieranie i prowadzenie placówek muzealnych. W Sudetach działały dwa takie obiekty – założone w 1889 roku muzeum w Jeleniej Górze i w 1906 roku – w Kłodzku. Obie placówki oprócz wystaw gromadziły również zbiory biblioteczne⁹⁹.

⁹⁶ Ibidem, s. 41.

⁹⁷ Ibidem, s. 43.

⁹⁸ J. Potocki, *Rozwój...op. cit.*, s. 43.

⁹⁹ www.pttk.pl, wgląd 10.01.2011r.

3.4. Polskie organizacje turystyczne po 1945 roku

Współczesne organizacje turystyczne w Polsce tworzą rozbudowany system obsługi ruchu turystycznego. Elementy tego systemu to:

- ⌚ organizacje i stowarzyszenia turystyczne o charakterze lokalnym, regionalnym, krajowym, międzynarodowym i światowym;
- ⌚ jednostki organizacji rządowej i samorządowej;
- ⌚ organizacje społeczne;
- ⌚ podmioty gospodarcze - producenci usług turystycznych oraz jednostki pośredniczące w ich sprzedaży (biura podróży, agencje turystyczne)¹⁰⁰.

Organizacjami turystycznymi, w których prowadzona jest działalność krajoznawcza są: PTTK, PTSM, organizacje harcerskie – ZHP i ZHR, szkolne koła lub kluby krajoznawczo-turystyczne - SKKT i SKKT - PTTK, na terenach wiejskich - Ludowe Zespoły Sportowe i Związek Młodzieży Wiejskiej, a ponadto Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, Uniwersytety Ludowe, Polska Federacja Campingu i Caravaningu, towarzystwa regionalne i lokalne oraz stowarzyszenia środowiskowe, np. studenckie¹⁰¹.

Największa organizacja turystyczna w powojennej Polsce - PTTK została powołana w 1950 roku. Jej zadaniem jest propagowanie i organizowanie turystyki i krajoznawstwa wśród społeczeństwa.

3.4.1. Polskie Towarzystwo Turystyczno - Krajoznawcze

Ryc. 3. Odznaka organizacyjna Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego

¹⁰⁰ A. Nowakowska, Organizacja...op. cit., s. 109.

¹⁰¹ Z. Kruczek, A. Kurek, M. Nowacki, Krajoznawstwo...op. cit., ss. 16-17.



Źródło: <http://www.msw-pttk.org.pl/odznaki/odznaki.html>

Bezpośrednio po zakończeniu wojny odrodził się reprezentowany przez PTT i PTK tradycyjny ruch społeczny. Obydwie organizacje w pierwszym rządzie zajęły się ratowaniem majątku towarzystw – zniszczonych i ogołoconych z wyposażenia schronisk, splądrowanych muzeów i bibliotek. Od razu też włączyły się w nurt nowego życia. Po upływie kilku lat podjęły ścisłą współpracę ze Związkami Zawodowymi i organizacjami młodzieżowymi aby nadać odradzającemu się ruchowi cech powszechności i oprzeć go na szerokich rzeszach ludzi pracy i młodzieży.

W nowej rzeczywistości społecznej i politycznej zaczęła dojrzewać idea zjednoczenia ruchu turystyczno - krajoznawczego. Wypracowane przez lata działalności analogiczne formy pracy podkreślały anachronizm organizacyjnego podziału ruchu turystycznego, który prowadził do niepotrzebnej konkurencji i rywalizacji. Ruch turystyczny rozwijał się żywiołowo z roku na rok na niespotykaną dotąd skalę. Przed polską turystyką stawały coraz większe wymagania, którym nie mogły sprostać nawet dwie czołowe organizacje turystyczne – PTT i PTK.

Coraz bardziej uwidaczniała się potrzeba skonsolidowania wszystkich działających w kraju społecznych organizacji turystycznych, zjednoczenia ich całego aktywu, dorobku materialnego i organizacyjnego w jednej silnej organizacji oraz stworzenia jej odpowiednich warunków do realizacji szerszego wachlarza zadań i zapewnienia jej wszechstronnej pomocy państwa, aby z turystyki uczynić zjawisko powszechne i masowe.

Pomysł połączenia Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego i Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego nie był nowy, gdyż między oboma Towarzystwami istniały od dawna przyjacielskie więzy, mimo znaczących różnic organizacyjnych, programowych i różnego zasięgu terytorialnego. Już kilka lat przed wojną oba Towarzystwa, mając na uwadze zbieżność celów i zadań oraz konieczność koncentracji wysiłków, zamierzały połączyć swoje siły. Podjęły nawet w tym celu stosowne uchwały

w latach 1936 - 1937, ale wybuch II wojny światowej udaremnił te plany¹⁰². Natomiast na ich ostateczną realizację wpłynęły niewątpliwie zasadnicze przemiany ustrojowe w powojennej Polsce i świadomość, że w nowych warunkach potrzebne są nowe metody działania obejmujące swoim zasięgiem cały kraj.

W obu Towarzystwach istnieli także przeciwnicy połączenia, pełni obaw, czy w nowej organizacji nie zostaną zatracone specyficzne wartości każdego z Towarzystw.

W roku 1949 w Ministerstwie Komunikacji, któremu podlegała turystyka, została powołana Rada Turystyczna, w skład której weszli przedstawiciele Związków Zawodowych, Samopomocy Chłopskiej, organizacji młodzieżowych, delegaci PTT i PTK, Biura Turystyki, Orbisu i in. Głównym zadaniem Rady było opracowanie wstępnych założeń połączenia PTT i PTK oraz podległych im jednostek - Tatrzańskiego Pogotowia Ratunkowego, Klubu Wysokogórskiego, Sekcji Speleologicznej, Wydziału Ochrony Zabytków, Komisji Szkolnych Kół Krajoznawczych, Ochrony Przyrody, Działu Muzeów Regionalnych, schronisk turystycznych, domów wycieczkowych i in.¹⁰³.

Rada w swoich pracach opierała się na działającym od roku Komitecie Porozumiewawczym, którego zadaniem było m.in. opracowanie nowych form organizacyjnych, programów działania, budżetu, sposobu przejęcia majątków oraz zorganizowanie Walnego Zjazdu Połączeniowego. Zarówno Rada Turystyczna jak i Komitet Porozumiewawczy PTT i PTK deklarowali taki sposób przeprowadzenia zmian, aby dla idei zjednoczenia pozyskać maksimum doświadczonych, wysokokwalifikowanych działaczy społecznych i nie zaprzepaścić dorobku materialnego, wieloletniego doświadczenia i bogatych tradycji obu Towarzystw. Finalnym efektem prac przygotowawczych Komitetu było opracowanie projektu nowego statutu, łączącego cele i zadania obu organizacji.

Ostatnie Zjazdy Delegatów obu Towarzystw odbyły się w Warszawie 16 grudnia 1950 roku. W dniu następnym, tj. 17 grudnia 1950 r., na wspólnym Zjeździe PTT i PTK zostało dokonane połączenie obu Towarzystw, pod nową nazwą: „Polskie Towarzystwo Turystyczno – Krajoznawcze”.

W celu podkreślenia jedności i ciągłości działania obu Towarzystw w ramach nowej organizacji, Zjazd uhonorował najbardziej zasłużonych działaczy PTT i PTK, nadając im godność Pierwszych Członków Honorowych PTTK. W ich gronie znaleźli

¹⁰² M. Arczyński, Powstanie Polskiego Towarzystwa Turystyczno – Krajoznawczego i jego działalność w latach 1950-1965 [w:] PTTK w XX-leciu PRL, Wydawnictwo „Sport i Turystyka”, Warszawa 1967, s. 60.

¹⁰³ Ibidem.

się: prof. Walery Goetel, prof. Stanisław Leszczycki, Jędrzej Marusarz (przewodnik i ratownik tatrzański), dr Mieczysław Orłowicz, Franciszek Ksawery Sawicki. Pierwszym Prezesem ZG PTTK został Włodzimierz Reczek¹⁰⁴.

Uchwalony Statut połączonego Towarzystwa stawiał sobie za cele:

- ⊙ szerzenie, propagowanie, popularyzację i organizację turystyki i krajoznawstwa w jak najszerszym zakresie;
- ⊙ budzenie wśród szerokich mas pracujących zamiłowania do zwiedzania i poznawania Polski;
- ⊙ ochronę przyrody i zabytków kultury.

Były to cele bazujące na dorobku wniesionym do PTTK przez PTT i PTK.

Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze skorzystało z nadarzającej się okazji przejęcia doświadczonego aktywu i części bazy materialnej zlikwidowanych w 1950 roku w wyniku reorganizacji sportu i wychowania fizycznego byłych Związków Sportowych. Pozwoliło to na utworzenie nowych dziedzin turystyki, takich jak: narciarstwo masowe, kolarstwo, kajakarstwo, żeglarstwo i in., które szybko zdobyły sobie uznanie i wielką popularność w społeczeństwie.

W programie nakreślonym przez Zjazd określone zostały najpilniejsze zadania dla PTTK. Należały do nich:

- ⊙ masowe szkolenia przewodników, przodowników, instruktorów i personelu organizacyjnego;
- ⊙ umasowienie turystyki;
- ⊙ rozbudowa zagospodarowania turystycznego kraju, a zwłaszcza Ziemi Zachodnich i Północnych;
- ⊙ współdziałanie z organizacjami masowymi;
- ⊙ zakładanie kół, oddziałów i okręgów PTTK w całym kraju¹⁰⁵.

Nowa struktura organizacyjna PTTK zapewniała jej społecznemu aktywowi duże możliwości działania dzięki nadaniu mu szerokich kompetencji, przyjęciu zasady kolektywnej pracy na wszystkich szczeblach instancji i powołaniu różnorodnych komisji problemowych i specjalistycznych, które od początku odgrywały znaczącą rolę w działalności programowej i organizacyjnej Towarzystwa, a w przyszłości miały się stać motorem wszelkich poczynań i siłą napędową całego ruchu.

¹⁰⁴ M. Arczyński, Powstanie...op. cit., s. 65.

¹⁰⁵ Ibidem, s. 66.

Do Komisji Problemowych zaliczały się: Komisja Krajoznawcza, Ochrony Przyrody i Opieki nad Zabytkami. Natomiast Komisja Górską, Narciarską, Kajakową, Żeglarską, Pieszą, Kolarską, Motorową, Speleologii i Turystyki Podwodnej wchodziły w skład Komisji Turystyki Kwalifikowanej. Do ich zadań należało także szkolenie przewodników, instruktorów i organizatorów turystyki. Ponadto uchwałą Zjazdu Połączeniowego powołane zostały kolejne Komisje: Wydawnicza, Propagandy, Ekonomiczna, Przewodnicka, Zagraniczna, Kół Zakładowych, Turystyki Wiejskiej i Młodzieżowej¹⁰⁶.

Kilkuletnie prace dwóch ostatnich Komisji nie zakończyły się jednak oczekiwanym sukcesem. W przypadku Komisji Turystyki Wiejskiej, działacze PTTK, napotykając liczne bariery i uprzedzenia, związane z brakiem tradycji turystycznych i możliwości rozbudzenia zainteresowań turystycznych i krajoznawczych na wsi, oddali ruch turystyczny w ręce organizacji wiejskich – ZMW, LZS i Gromady.

Natomiast Komisja Młodzieżowa, która od PTK przejęła ok. 700 Kół Szkolnych, poważne grono nauczycieli - krajoznawców, czasopismo „Orli Lot”, część majątku i lokale, nie potrafiła rozwinąć tego dorobku społecznego i materialnego i wykorzystać posiadanego potencjału. Władze Komisji odsunęły od pracy dawnych działaczy, zaprzestały też wydawania czasopisma „Orli Lot”, co spowodowało samolikwidację Kół i całkowite wycofanie się z pracy wychowawców i działaczy. Towarzystwo bezpowrotnie straciło te Koła. Dopiero w kilka lat później, Ministerstwo Oświaty wznowiło działalność krajoznawczo - turystyczną w szkołach poprzez powołanie do życia nowej organizacji pod nazwą „Szkolne Koła Krajoznawczo - Turystyczne”. W miejsce „Orlego Lotu” rozpoczęto wydawanie miesięcznika „Poznaj Swój Kraj”. Rok 1964 przyniósł podpisanie umowy pomiędzy Ministerstwem Oświaty i ZG PTTK dotyczącej współpracy w zakresie rozwoju SKKT¹⁰⁷.

Na początku lat sześćdziesiątych apogeum powodzenia osiągnęła jedna ze specyficznych form ruchu turystycznego, jaką był autostop. Akcja była prowadzona na podstawie wydawanych przez PTTK książeczek upoważniających jej właścicieli do bezpłatnego podróżowania przygodnymi samochodami. Wtedy to wykupiono około 85 tysięcy książeczek autostopu. Z upływem czasu liczba ta zmniejszała się, osiągając w latach 1965-1975 poziom 30-35 tysięcy rocznie. Kolejne lata przyniosły stały spadek

¹⁰⁶ M. Arczyński, Powstanie...op. cit., s. 69.

¹⁰⁷ Ibidem.

uczestników autostopu trwający do 1997 roku, kiedy ta forma ruchu turystycznego przestała oficjalnie istnieć¹⁰⁸.

Koncepcja organizacji PTTK była całkowicie nowatorska. Jej twórcy nie opierali się na żadnych sprawdzonych wzorcach ani rodzimych, ani zagranicznych. Jak się wkrótce okazało, była również bardzo skuteczna. Lata następujące po połączeniu obu organizacji potwierdziły słuszność ówczesnych założeń. PTTK utrzymało silną pozycję obu poprzedników, stając się jednocześnie głównym „motorem” rozwoju turystyki w Polsce oraz znaczącym środowiskiem intelektualnym i opiniotwórczym.

W działalności PTTK krajoznawstwo odgrywało zawsze szczególną rolę. Było ono traktowane jako narzędzie kształtowania postaw członków organizacji i uczestników imprez. Podlegało jednak wpływom zewnętrznym, a szczególnie politycznym. Ogromny nacisk na programy i założenia krajoznawcze PTTK (w sferze formalnej i hasłowej) wywarł w powojennej Polsce okres tzw. stalinizmu, który trwał do 1956 roku. Wtedy to na aktywność i ideowość programową PTTK silne naciski wywierał aparat partyjny. Towarzystwo, aby móc legalnie działać, musiało poddać się ideowej presji i traktując narzucone proradzieckie i prosocjalistyczne hasła jako niezbędny, choć przykry sztafaż, zapewnić sobie dostęp do różnorodnej pomocy (także finansowej). Jednak – jak pisze w swojej książce prof. Krzysztof Mazurski „to ideologiczne zabarwienie nie zrobiło z żadnego członka PTTK komunisty, o ile nim wcześniej nie był”¹⁰⁹.

Także późniejsza działalność Towarzystwa była poddana wpływowi różnych czynników. Po „odwilży” październikowej w 1956 roku, kładącej kres stalinizmowi, nacisk ten nieco zelżał i przybrał inne formy, ale program PTTK był oficjalnie nadal podporządkowany socjalistycznej stylistyce. Zaowocowało to jednak licznymi profitami, zarówno finansowymi jak i organizacyjnymi, które pozwoliły na swoisty rozkwit krajoznawstwa w dekadzie lat siedemdziesiątych. Koniec tej dekady przyniósł poważne zmiany, zdeterminowane trudną sytuacją społeczną, gospodarczą i polityczną w kraju, kiedy możliwości działania zaczęły się kurczyć, a od momentu rozpoczęcia transformacji ustrojowej zupełnie się zmieniły¹¹⁰.

Wszechstronna transformacja Państwa Polskiego, zapoczątkowana w roku 1989, przyniosła możliwość zerwania z retoryką i hasłami minionego okresu. Jednak

¹⁰⁸ T. Lijewski, B. Mikułowski, J. Wyrzykowski, *Geografia turystyki Polski*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2002, s. 241.

¹⁰⁹ K. R. Mazurski, *Krajoznawstwo PTTK 1950-2005, Zarys historyczny*, Wrocławskie Wydawnictwo Naukowe, Wrocław 2007, s. 5.

¹¹⁰ K.R. Mazurski, *Krajoznawstwo...*op. cit., s. 46.

odmienne okoliczności gospodarczo - prawne i potrzeba reformowania gospodarki Towarzystwa, aby sprostać nowym wymogom kształtującego się wolnego rynku, zaczęły spychać na dalszy plan sprawy programowe. Ta tendencja utrzymuje się do chwili obecnej¹¹¹.

Polskie Towarzystwo Turystyczno – Krajoznawcze, powstałe w 1950 roku z utworzonego w 1873 roku Towarzystwa Tatrzańskiego, przekształconego w 1920 roku w Polskie Towarzystwo Tatrzańskie oraz utworzonego w 1906 roku Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, jest spadkobiercą tradycji i dorobku ideowego, a także następcą prawnym majątku tych Towarzystw¹¹².

PTTK jest stowarzyszeniem prowadzącym działalność społecznie użyteczną¹¹³. Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze używa odznaki organizacyjnej w formie zielonego koła przedstawiającego różę wiatrów, w które wpisane są: białoczerwona strzałka kompasu, kontur Polski w kolorze zielonym z zaznaczonym białym biegiem Wisły oraz biegnący przez środek biały cieniowany napis PTTK¹¹⁴. Nazwa i odznaka organizacyjna PTTK podlegają ochronie prawnej.

Celem statutowym PTTK jest szeroko pojęta działalność w zakresie kultury fizycznej, oświaty i ochrony środowiska. Polega ona m.in. na działaniach w zakresie:

- ⌚ krzewienia turystyki i krajoznawstwa oraz aktywnych form wypoczynku (organizacja wędrownictwa, rajdów, zlotów, spływów, obozów);
- ⌚ podtrzymywania tradycji narodowej, pielęgnowania polskości, rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej;
- ⌚ nauki, edukacji i oświaty oraz wychowania dzieci i młodzieży poprzez kształtowanie postaw społecznych, upowszechnianie wiedzy o Polsce, szerzenie kultury turystyki;
- ⌚ ekologii i ochrony zwierząt, ochrony dziedzictwa przyrodniczego i troski o racjonalne wykorzystanie zasobów przyrody;
- ⌚ upowszechniania wiedzy na temat obronności państwa poprzez opiekę nad miejscami pamięci narodowej i organizację imprez turystycznych związanych z poznawaniem historii oręża polskiego;
- ⌚ kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i tradycji;

¹¹¹K.R. Mazurski, *Krajoznawstwo...*op. cit., s. 19.

¹¹² Statut Polskiego Towarzystwa Turystyczno- Krajoznawczego, Roz. I, Postanowienia Ogólne, art.1, ust.1.

¹¹³ Ibidem, art. 1, ust. 3.

¹¹⁴ Statut Polskiego Towarzystwa Turystyczno- Krajoznawczego, Roz. I, Postanowienia Ogólne, art. 5, ust.1.

- ⌚ upowszechniania kultury fizycznej i sportu;
- ⌚ realizowania działań na rzecz integracji europejskiej i rozwijania kontaktów i współpracy między społeczeństwami¹¹⁵.

Realizując cele statutowe PTTK kształtuje postawy patriotyczne, krzewi zamiłowania krajoznawcze, zachęca do wykorzystywania poznawczych, wypoczynkowych i zdrowotnych walorów wędrownictwa i rekreacji, szerzy kulturę turystyki i rozwija umiejętności turystyczne, przyczyniając się do wzrostu sprawności psychofizycznej (zwłaszcza młodzieży i osób niepełnosprawnych). Ponadto przyczynia się do ochrony środowiska przyrodniczego, szerząc edukację ekologiczną i aktywnie uczestniczy w ochronie dóbr kultury. Podejmując działania w zakresie popularyzowania walorów krajoznawczych i turystycznych Polski wśród turystów zagranicznych wnosi swój wkład w pogłębianie więzi i kontaktów między społeczeństwami¹¹⁶.

PTTK realizuje cele statutowe i zadania m.in. poprzez:

- ⌚ propagowanie krajoznawstwa wśród młodzieży i włączanie jej do uprawiania różnych form turystyki, w tym turystyki kwalifikowanej;
- ⌚ działania na rzecz racjonalnego korzystania z zasobów przyrody i dziedzictwa kulturalnego oraz krzewienia idei zachowania tych wartości dla przyszłych pokoleń;
- ⌚ popieranie działań sprzyjających utrwalaniu cech charakterystycznych poszczególnych regionów, stanowiących istotne elementy tożsamości narodowej mieszkańców Polski;
- ⌚ organizowanie i prowadzenie obsługi wycieczek oraz innych imprez turystycznych i krajoznawczych;
- ⌚ rozwijanie różnorodnych form turystyki aktywnej, rekreacji oraz sportu w powiązaniu z imprezami turystycznymi;
- ⌚ rozwijanie turystyki kwalifikowanej we wszystkich jej formach;
- ⌚ wytyczanie, znakowanie i utrzymywanie szlaków turystycznych;
- ⌚ kształcenie i doskonalenie kadry turystyczno-krajoznawczej, nadawanie uprawnień kwalifikacyjnych;
- ⌚ ustanawianie i nadawanie odznak turystycznych oraz krajoznawczych;

¹¹⁵ Zgodne ze Statutem PTTK, Roz. II, Cele i środki działania, art. 7.

¹¹⁶ Zgodne ze Statutem PTTK, Roz. II, Cele i środki działania, art. 8.

- ⌚ rozwijanie aktywności kulturalnej związanej z turystyką i krajoznawstwem oraz kształtowanie obyczajowości turystycznej;
- ⌚ dokumentowanie oraz popularyzowanie działalności wybitnych postaci turystyki i krajoznawstwa, dziejów i osiągnięć PTTK, a także jego poprzedników;
- ⌚ organizowanie turystyki zagranicznej wyjazdowej i przyjazdowej¹¹⁷.

Najwyższą władzą w PTTK jest Walny Zjazd. Władzami naczelnymi PTTK są: Zarząd Główny, Główna Komisja Rewizyjna i Główny Sąd Koleżeński¹¹⁸.

Polskie Towarzystwo Turystyczno - Krajoznawcze dysponuje rozbudowanym systemem odznak potwierdzających przynależność do organizacji i wyróżniających jednocześnie szczególne zasługi bądź osiągnięcia w odniesieniu do określonej dziedziny działalności.

Najwyższym wyróżnieniem Towarzystwa jest Honorowa Odznaka PTTK, ustanowiona w 1956 roku, nadawana za specjalne zasługi w krzewieniu turystyki i krajoznawstwa.

Ryc. 4. Honorowa Odznaka PTTK



Źródło: www.msw-PTTK.org.pl.

Z czasem wprowadzono kolejne wyróżnienia:

- Zasłużony za Pracę z Młodzieżą,
- Odznaka 25 lat w PTTK,
- Odznaka 50 lat w PTTK¹¹⁹.

Ryc. 5. Odznaki PTTK

¹¹⁷ Ibidem, art. 9.

¹¹⁸ Zgodnie ze Statutem PTTK, Roz. IV, Najwyższe i Naczelnne Władze PTTK, art. 19.

¹¹⁹ www.msw-PTTK.org.pl, wgląd 25.11.2010 r.



Źródło: www.msw-PTTK.org.pl.

Szczególnym wyróżnieniem dla najaktywniejszych członków kadry PTTK jest odznaczenie resortowe - Odznaka „Za zasługi dla turystyki” oraz Odznaka Honorowa „Za zasługi dla turystyki”¹²⁰.

Ryc. 6. Odznaczenia resortowe



Źródło: www.msw-PTTK.org.pl.

Polskie Towarzystwo Turystyczno - Krajoznawcze wprowadziło we wszystkich dyscyplinach turystycznych system wielostopniowych odznak, które mają zachęcać do uprawiania turystyki i stanowić jednocześnie dowód zdobytego doświadczenia oraz umiejętności turystycznych. Są one szczególnym uatrakcyjnieniem aktywności turystycznej. Jak można przeczytać w jednym z punktów Statutu: „ PTTK tworzy i upowszechnia system odznak służących rozwojowi zainteresowań krajoznawczych, kultury fizycznej i kultury wędrowania”. Gama odznak PTTK jest bardzo duża, a tworzą ją zarówno odznaki turystyki kwalifikowanej, jak i odznaki krajoznawcze. Wybrane przykłady wielostopniowych odznak turystyki kwalifikowanej, związanych z poszczególnymi dyscyplinami to:

¹²⁰ Ibidem, wgląd 25.11.2010 r.

- ⌚ Górską Odznaką Turystyczną (GOT), ustanowioną przez PTT w 1935 roku¹²¹;

Ryc.7. Górską Odznaką Turystyczną



Źródło: <http://wypoczynek.turystyka.pl/got.htm>.

- ⌚ Górską Odznaką Narciarską (GON), ustanowioną w 1951 roku¹²²;

Ryc. 8. Górską Odznaką Narciarską



Źródło: http://www.pttk.com.pl/Pl/show_podgrupa.php?podgrupa=17.

- ⌚ Odznaką Turystyki Pieszej (OTP), ustanowioną w 1951 roku¹²³;

Ryc. 9. Odznaką Turystyki Pieszej



Źródło: http://www.pttk.com.pl/Pl/show_podgrupa.php?podgrupa=1.

- ⌚ Kolarską Odznaką Turystyczną (KOT), ustanowioną w 1952 roku¹²⁴;

Ryc.10. Kolarską Odznaką Turystyczną

¹²¹ <http://wypoczynek.turystyka.pl/got.html>, wgląd 15.04. 2011r.

¹²² http://www.pttk.com.pl/Pl/show_podgrupa.php?podgrupa=17, wgląd 15.04. 2011r.

¹²³ http://www.pttk.com.pl/Pl/show_podgrupa.php?podgrupa=1, wgląd 15.04. 2011r.

¹²⁴ http://www.pttk.com.pl/Pl/show_podgrupa.php?podgrupa=6, wgląd 15.04.2011 r.



Źródło: http://www.pttk.com.pl/Pl/show_podgrupa.php?podgrupa=6

⌚ Turystyczna Odznaka Kajakowa (TOK), ustanowiona w 1952 roku¹²⁵;

Ryc. 11. Turystyczna Odznaka Kajakowa



Źródło: www.kutno.pttk.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=119&Itemid=89

⌚ Motorowa Odznaka Turystyczna (MOT), ustanowiona w 1956 roku¹²⁶;

Ryc. 12. Motorowa Odznaka Turystyczna



Źródło: http://www.pttk.com.pl/Pl/show_podgrupa.php?podgrupa=22

⌚ Odznaka Imprez na Orientację (INO), ustanowiona w 1975 roku¹²⁷;

¹²⁵ http://www.kutno.pttk.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=119&Itemid=89, wgląd 15.04.2011 r

¹²⁶ http://www.pttk.com.pl/Pl/show_podgrupa.php?podgrupa=22, wgląd 15.04.2011 r.

¹²⁷ http://www.pttk.com.pl/Pl/show_podgrupa.php?podgrupa=19, wgląd 15.04.2011 r.

Ryc. 13. Odznaka Imprez na Orientację



Źródło: http://www.pttk.com.pl/Pl/show_podgrupa.php?podgrupa=19

Odznaki krajoznawcze to:

- ⌚ Młodzieżowa Odznaka Krajoznawcza PTTK (MOK PTTK)¹²⁸;

Ryc. 14. Młodzieżowa Odznaka Krajoznawcza



Źródło: <http://moje-wedrowki.republika.pl/Regulaminy%20odznak%20PTTK>

- ⌚ Regionalna Odznaka Krajoznawcza¹²⁹;

Ryc. 15. Regionalna Odznaka Krajoznawcza



Źródło: <http://www.fedteam.webity.pl/odznaki-turystyczne-i-inne-sukcesy-lista/>

- ⌚ Odznaka Krajoznawcza Polski¹³⁰.

¹²⁸ <http://moje-wedrowki.republika.pl/Regulaminy%20odznak%20PTTK/mlodziejowaodznaka.htm>,
wgląd 15.04.2011 r.

¹²⁹ <http://www.fedteam.webity.pl/odznaki-turystyczne-i-inne-sukcesy-lista/>, wgląd 15.04.2011 r.

¹³⁰ <http://www.fedteam.webity.pl/odznaki-turystyczne-i-inne-sukcesy-lista/>, wgląd 15.04.2011 r.

Ryc. 16. Odznaka Krajoznawcza Polski



Źródło: <http://www.fedteam.webity.pl/odznaki-turystyczne-i-inne-sukcesy-lista/>.

3.4.2. Inne organizacje turystyczne

W wyniku działań wojennych dorobek polskiej turystyki poniósł niepowetowane straty. Przede wszystkim ucierpiała jej kadra. Z rąk hitlerowców zginęło wielu działaczy. Baza materialna turystyki była także w znacznym stopniu zniszczona -spłonęło wiele schronisk, liczne obiekty noclegowe zostały splądrowane, a szlaki turystyczne poważnie zdewastowane.

Turystyka znalazła się w kręgu zainteresowań państwa, które objęło nad nią mecenat, czego wyrazem było m.in. powołanie w 1949 roku Funduszu Wczasów Pracowniczych. Rozpoczął się proces przejmowania obiektów turystycznych przez zakłady pracy i związki zawodowe. Wycieczki i turnusy wczasowe dla pracowników i ich rodzin w czasie wolnym od pracy i w okresie urlopowym organizowały rady zakładowe i działy socjalne zakładów, współpracując m.in. z PTTK, Towarzystwem Krzewienia Kultury Fizycznej oraz Funduszem Wczasów Pracowniczych.

FWP, przejmując rozproszoną działalność zakładów pracy, stał się wyspecjalizowaną instytucją związków zawodowych w ramach CRZZ i organizując wczasy pracownicze zapoczątkował rozwój masowej turystyki socjalnej. Liczba wczasowiczów korzystających z wczasów zakładowych w stosunku do ogółu wczasowiczów wzrosła z 6% w 1950 roku do 62% w roku 1960 i do 241% w roku 1970¹³¹.

Fundusz prowadził także domy wypoczynkowe, organizował obozy wędrowne i wycieczki w ramach turystyki usportowionej, turnusy rehabilitacyjne i profilaktyczne, zajmował się działalnością kulturalno-oświatową. Na swoją działalność FWP otrzymywał dotacje państwowe. Wkrótce jednak posiadany przezeń potencjał usługowy przestał wystarczać dla zaspokojenia ogromnego zapotrzebowania na wczasy

¹³¹ W. Reczek, Model...op. cit., s. 79.

i wypoczynek, zwłaszcza rodzin. Zakłady pracy i związki zawodowe rozpoczęły więc budowę ośrodków i domów wypoczynkowych. Dla rozwoju turystyki w Polsce bardzo ważna była działalność biur podróży. Do 1953 roku państwowe Biuro Podróży „Orbis” było jedynym w Polsce przedsiębiorstwem obsługi ruchu turystycznego. Narastający ruch turystyczny spowodował konieczność powołania nowych placówek obsługi. Zapotrzebowaniu temu wyszło naprzeciw PTTK, tworząc przy oddziałach ORT-y.

Od 1957 roku reaktywowała swoją działalność sprzed wojny Spółdzielnia Turystyczno-Wypoczynkowa „Gromada”. Powstawały kolejne centralne organizacje turystyczne: STW „Turystyka”, Biuro Turystyki Sportowej „*Sport Tourist*”, Biuro Zagranicznej Turystyki Młodzieży „*Juventur*”, Biuro Wczasów, Podróży i Turystyki, Zrzeszenie Studentów Polskich - ZSP i Polski Związek Motorowy - PZMOT, a także terenowe przedsiębiorstwa i ośrodki sportu, turystyki i wypoczynku.

W 1960 roku Sejm PRL powołał do życia Główny Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki (GKKFiT) jako naczelny organ państwowy do ich spraw.

Lata 1945-1965 były okresem dynamicznego wzrostu zagospodarowania turystycznego. Dzięki pomocy państwa odbudowano ze zniszczeń i wybudowano wiele nowych obiektów. Poważnym źródłem finansowania rozbudowy bazy turystycznej stał się powołany na mocy ustawy sejmowej Centralny Fundusz Turystyki i Wypoczynku.

Po zakończeniu wojny wprowadzone zostały liczne ograniczenia dotyczące podróży zagranicznych, szczególnie do Europy Zachodniej. W latach 1956-1970 turystyka zagraniczna była dostępna tylko dla osób uprzywilejowanych.

Po roku 1956 nastąpiło niewielkie ożywienie na obszarach przygranicznych Polski i Czechosłowacji w wyniku podpisanej konwencji turystycznej. Konwencja ta została utworzona po rządowym porozumieniu Polski i Czechosłowacji, a jej zapisy miały umożliwić obywatelom Czechosłowacji zwiedzanie Ziemi Kłodzkiej tylko za okazaniem przepustki¹³².

Pewne ułatwienia w wyjazdach do państw kapitalistycznych nastąpiły po 1970 roku w związku z liberalizacją przepisów paszportowych i możliwością wymiany w pewnym ograniczonym zakresie złotych na dewizy. Od 1972 roku wzmógł się masowy ruch turystyczny między Polską a NRD, później upowszechniły się wyjazdy do ZSRR, do Bułgarii i na Węgry.

Po 1945 roku nastąpił gwałtowny rozwój turystyki krajowej, obejmującej młodzież szkolną i dorosłych. Obsługa tego ruchu realizowana była przez PTTK (od

¹³² K. R. Mazurski, Z. Martynowski, Sudety. Ziemia Kłodzka i Góry Opawskie, Wydawnictwo „Sport i Turystyka”, Warszawa 1978, s. 61.

1950 roku), „Orbis”, „Gromadę”, „Juventur”, „Almatur”, „Harctur”, młodzieżowe organizacje sportowe, oraz liczne przedsiębiorstwa i wyspecjalizowane regionalne związki. Biuro Zagranicznej Turystyki Młodzieżowej „Juventur” i Biuro Wczasów i Turystyki Studenckiej „Almatur” zaktywizowały zagraniczną turystykę młodzieży. Biuro Usług Turystycznych ZHP „Harctur” prowadziło od 1959 roku działalność na rzecz harcerzy, organizując dla nich obozy, a także wycieczki krajowe i zagraniczne. Biuro podróży „Gromada” zapoczątkowało rozwój agroturystyki w Polsce przez zainicjowanie tanich wyjazdów na wieś i wczasów „pod gruszą”.

Tradycyjnie odbywał się ruch uzdrowiskowy do Krynicy i Rabki w Karpatach, do Polanicy, Kudowy i Dusznik w Sudetach, do Ciechocinka i Inowrocławia na nizinnych obszarach Polski i nad Bałtyk - do Kołobrzegu, Sopotu, Międzyzdrojów i Ustki.

Względy polityczne były powodem ograniczenia turystyki do miejsc świętych. Dopiero wybór Karola Wojtyły na Papieża ożywił w zdecydowany sposób turystykę religijną w kraju i do Włoch, do Ziemi Świętej i sanktuariów Europy.

Spośród biur podróży największe zasługi w rozwijaniu polskiej turystyki miało BP „Orbis”. Do jego najważniejszych zadań należała kompleksowa obsługa ruchu turystycznego. Świadczenie usług polegało na organizacji i obsłudze przyjazdów z zagranicy oraz wyjazdów indywidualnych i grupowych za granicę, pobytów w uzdrowiskach, na polowaniach, prowadzeniu wycieczek po Polsce dla członków korpusu dyplomatycznego i konsularnego, obsługa kongresów i zjazdów. W 1973 roku „Orbis” zarządzał 54 oddziałami oraz 55 ekspozyturami terenowymi w Polsce i 15 ośrodkami informacyjnymi za granicą, zlokalizowanymi w Brukseli, Paryżu, Londynie, Wiedniu, Kopenhadze, Berlinie, Nowym Jorku, Rzymie, Sztokholmie, Moskwie, Pradze, Budapeszcie, oraz wspólne z PLL „Lot” punkty informacyjne w Madrycie, Frankfurcie nad Menem i Chicago¹³³.

Specjalistycznym biurem podróży o ogólnopolskim zasięgu było „*Sport-Tourist*”. Powołane w 1957 roku jako Biuro Turystyki Sportowej, funkcjonowało przy Polskim Komitecie Olimpijskim. Celem jego działania było organizowanie wyjazdów polskich ekip sportowych oraz kibiców na mistrzostwa świata i Europy, igrzyska olimpijskie, spotkania międzypaństwowe w różnych dyscyplinach sportowych.

¹³³ www.pl.wikipedia.org/wiki/Orbis, wgląd 23.03.2011.

W gronie biur podróży działało także Biuro Turystyki „Esperantotur”, którego domeną było organizowanie od 1979 roku wczasów z nauką esperanto, spotkań miłośników tego języka w kraju i ich wyjazdów na międzynarodowe kongresy.

Obsługą ruchu turystycznego zajmowała się ponadto organizacja sportowo-turystyczna, posiadająca status wyższej użyteczności - Polski Związek Motorowy, który jednoczył poszczególne automobilkluby oraz turystów i sportowców motocyklowych.

W 1985 roku Polska Federacja Campingu utworzyła własne biuro o nazwie „*Camptour*”. Rok później zmieniła nazwę na Polska Federacja Campingu i Caravaningu.

Turystyka szkolna rozwijała się po wojnie w oparciu o szkolne koła PTK, a później PTTK, PTSM, harcerstwo i wiele innych organizacji młodzieżowych działających w środowisku miejskim, wiejskim i studenckim. W 1957 roku liczba Szkolnych Kół Krajoznawczo-Turystycznych wynosiła 2165 i skupiała 70 685 uczniów, a w 1975 roku działało już 8415 kół z liczbą 305 480 uczniów¹³⁴.

Po zakończeniu II wojny światowej reaktywowano działalność PTSM. Była to społeczna organizacja utworzona w 1926 roku dla rozwoju i prowadzenia taniej bazy turystycznej - schronisk młodzieżowych, która w 1932 roku została członkiem Międzynarodowej Federacji Schronisk Młodzieżowych¹³⁵. Jej głównym zadaniem, oprócz upowszechniania turystyki wśród młodzieży, była rozbudowa i modernizacja schronisk, opracowywanie i wytyczanie szlaków dla turystyki pieszej, rowerowej i kajakowej. Członkowie organizacji posiadali legitymacje PTSM, które dawały 25 % zniżki w schroniskach młodzieżowych w całej Polsce i w 5500 schroniskach młodzieżowych w 68 krajach świata¹³⁶.

W latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku rozpoczął się w Polsce głęboki kryzys polityczny, społeczny i gospodarczy. W 1989 roku doszło do transformacji ustrojowej. Był to przełomowy czas nie tylko dla gospodarki ale także dla turystyki, którą przestano postrzegać jako element świadczeń socjalnych. Skończyły się subwencje państwowe, szkoły i zakłady pracy przeszły na własne rozliczenie, nie organizowano już tanich wycieczek. Przedsiębiorstwa ograniczały świadczenia z funduszu socjalnego, znosząc lub ograniczając dopłaty do wczasów pracowniczych, co było powszechnie praktykowane za czasów PRL.

¹³⁴ K. Denek, Krajoznawstwo i turystyka w wychowaniu dzieci i młodzieży szkolnej, Wydawnictwo PTTK „Kraj”, Warszawa 1989, s. 53.

¹³⁵ A. Nowakowska, Organizacja sfery obsługi ruchu turystycznego [w:] G. Gołembski (red.), praca zbiorowa, Kompendium Wiedzy o turystyce, PWN Warszawa, 2002, s. 116.

¹³⁶ www.ptsm.org.pl, wgląd 25.03.2011.

Koszty reform i kryzys w wielu sferach życia spowodowały znaczny spadek stopy życiowej ludności i obniżenie popytu na usługi turystyczne. Wprowadzono zasady gospodarki wolnorynkowej. Rozpoczęła się prywatyzacja wielu przedsiębiorstw państwowych i proces komercjalizacji usług turystycznych. Otwarcie rynku spowodowało pojawienie się wielu przedsiębiorstw turystycznych – głównie małych i średnich. Otwarcie granic dało większe możliwości uprawiania turystyki zagranicznej.

Masowo wyprzedawano lub oddawano w dzierżawę dawne zakładowe ośrodki wypoczynkowe, które w zetknięciu z nowymi realiami nie radziły sobie finansowo i część z nich stanęła w obliczu bankructwa. Turystyka socjalna załamała się, a wyjazdy turystyczne coraz częściej były organizowane indywidualnie.

W pierwszym okresie zmian brakowało przepisów prawnych regulujących funkcjonowanie przedsiębiorstw turystycznych. Poprzednio obowiązujące przepisy uchylono i początek lat dziewięćdziesiątych był na rynku turystycznym okresem chaosu prawnego. Potrzeba wydania odpowiednich regulacji wynikała z konieczności dostosowania polskich przepisów prawa do standardów obowiązujących w Unii Europejskiej, szczególnie dotyczących ochrony praw konsumenta i świadczenia usług turystycznych.

Przełomem było wprowadzenie w 1997 roku ustawy o usługach turystycznych, która stała się podstawowym aktem prawnym, regulującym różne aspekty turystyki, m.in. funkcjonowanie i działalność na rynku biur podróży i obiektów hotelarskich, ochronę praw klienta, wymogów i kwalifikacji dla przewodników i pilotów wycieczek – ich szkolenia, egzaminowania i nadawania uprawnień.

Wolny rynek otworzył nowe możliwości działania dla wielu przedsiębiorstw turystycznych, a otwarcie granic było impulsem do uprawiania turystyki zagranicznej. Został stworzony nowy model organizacyjny polskiej turystyki. Organem administracji państwowej odpowiedzialnym za sprawy turystyki stał się utworzony w 1991 roku Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki. Rok 1994 przyniósł przekształcenie Centralnego Ośrodka Informacji Turystycznej w Polską Agencję Promocji Turystyki.

Od 1997 roku przy udziale i pomocy ekspertów z Unii Europejskiej zaczęto w Polsce wdrażać „Program rozwoju krajowego produktu turystycznego”, obejmującego tworzenie i promocję wyselekcjonowanych produktów markowych z pięciu obszarów - turystyki biznesowej, miejskiej i kulturowej, wiejskiej, kwalifikowanej, przygranicznej i tranzytowej oraz restrukturyzującą zarządzania turystyką.

W tym celu w 1999 roku powołano ustawą Polską Organizację Turystyczną, której zadaniem jest promocja Polski jako kraju atrakcyjnego turystycznie, zapewnienie funkcjonowania i rozwijania polskiego systemu informacji turystycznej w kraju i na świecie, inicjowanie, opiniowanie i wspomaganie planów rozwoju infrastruktury turystycznej. Następnie rozpoczął się proces tworzenia Regionalnych i Lokalnych Organizacji Turystycznych, które zajmują się rozwijaniem i promocją turystyki na szczeblu regionalnym i lokalnym.

Rozdział 4. PTTK - Oddział „Ziemi Kłodzkiej”

4.1. Rys historyczny

Kiedy po zakończeniu II wojny światowej na teren Ziemi Kłodzkiej przybywała licznie ludność osadnicza, byli w jej gronie przedstawiciele różnych zawodów, o zróżnicowanym wykształceniu, światopoglądach i zainteresowaniach. Ich zadaniem było organizowanie życia na odzyskanych ziemiach. Jednym z obszarów ich działalności była turystyka. I tym właśnie obszarem zajęli się pasjonaci gór i entuzjaści turystyki, których nie brakowało wśród nowoprzybyłych.

Dla celów niniejszej pracy przyjąłem, że zorganizowaną działalność turystyczną na obszarze Ziemi Kłodzkiej można ze względu na odmienne warunki funkcjonowania podzielić na trzy okresy. Pierwszy, rozpoczynający się bezpośrednio po wojnie i trwający do 1950 roku to lata początków działalności PTT i PTK - poprzedników PTTK. Następny okres obejmuje lata 1950 - 1989, czyli działalność Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego od momentu jego utworzenia do czasów transformacji gospodarczej. Ostatni – trzeci okres – to lata 1989 - 2011.

4.1.1. Działalność PTT i PTK na Ziemi Kłodzkiej do 1950 roku

Pierwsze zawiązki organizacji Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego – PTT i Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego – PTK w Kłodzku miały miejsce jesienią 1946 roku. Powołaniem delegata - Czesława Janiszowskiego rozpoczęło swoją działalność PTT. Na terenie powiatu kłodzkiego i bystrzyckiego znajdowała się grupa kilku wyróżniających się działaczy PTT z dużym stażem organizacyjnym i doświadczeniem. Byli wśród nich: Marian Ciężkowski z Łądka, Zbigniew Martynowski – nauczyciel z Łądka, Włodzimierz Młotkowski - kierownik biura Komisji Zdrojowej z Polanicy, Emil Węglorz - dyrektor gazowni w Kłodzku i Władysław Zawadzki - prezes Sądu¹³⁷. To na nich spoczął ciężar początkowej działalności PTT w Kłodzku.

W tym czasie motorem organizacji Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego był Władysław Podoliński, pracujący w Państwowym Koedukacyjnym Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącym w Kłodzku. PTK zrzeszało grono nauczycieli kłodzkiego

¹³⁷ Z. Kulczycki, Kłodzkie początki turystyczne 1947-1950 [w:] Wierchy, t. 44, KTG ZG PTTK, PWN Warszawa - Kraków 1976, s. 178.

gimnazjum wraz z jego dyrektorem Birkenmajerem - absolwentem Uniwersytetu Jagiellońskiego, doświadczonym, czynnym od wielu lat turystą górskim¹³⁸.

Za początek zorganizowanej działalności turystycznej w naszym regionie należy uznać datę 16 maja 1947 roku, kiedy to z inicjatywy 22 działaczy PTT miało miejsce spotkanie organizacyjne, na którym oficjalnie powołano kłodzki oddział PTT z Zarządem w osobach: Zbigniew Kulczycki – prezes, Walenty Wasilczenko - wiceprezes, Marian Kulczycki – sekretarz i członkowie: Jerzy Mańkowski, Emil Węglorz, Grzegorz Wolfson, Czesław Janiszowski i Jan Palka¹³⁹. Już po tygodniu decyzją Starostwa w Kłodzku organizacja została zalegalizowana i otrzymała oficjalną nazwę PTT Oddział „Ziemi Kłodzkiej”, obejmując zasięgiem działania powiaty: kłodzki z Nową Rudą, bystrzycki i ząbkowicki.

Zarząd w pierwszej kolejności skoncentrował się na powołaniu kół w większych miejscowościach Ziemi Kłodzkiej - w Kudowie, Łądku, Nowej Rudzie, Radkowie, Polanicy i Dusznikach. Prezes Kulczycki – starosta kłodzki był bardzo doświadczonym działaczem, przywiązującym do turystyki tak wielką wagę, że utworzył (chyba jedyny w kraju) referat turystyki na szczeblu powiatowym¹⁴⁰.

Pierwsza wycieczka na Ziemię Kłodzką, zorganizowana przez poznański „Orbis”, przybyła już w 1946 roku. Do jej odwiedzania i poznawania zachęcał w swoim artykule „Sudety i schroniska turystyczne w Sudetach”, zamieszczonym w pierwszym powojennym numerze pisma PTT „Ziemia” Mieczysław Orłowicz. Artykuły na temat uroków Ziemi Kłodzkiej ukazywały się także na łamach innych periodyków, np. „Wierchów”. Sudety stawały się z miesiąca na miesiąc coraz bardziej modne, szczególnie po Konferencji Poczdamskiej kiedy już przestały obowiązywać rygory wynikające z zaliczania ich do radzieckiej strefy okupacyjnej¹⁴¹.

Działacze turystyczni, świadomi rozwijającego się masowego ruchu turystycznego, przygotowywali się poprzez wszechstronne szkolenia do pełnienia roli przewodników, aby móc dobrze prezentować region i jego walory. Ich instruktorem w zakresie metodyki prowadzenia wycieczek górskich był właśnie dr Orłowicz, który trzykrotnie przewędrował Sudety, a wyprawę w 1949 roku poświęcił wyłącznie Ziemi Kłodzkiej¹⁴².

¹³⁸ L. Majewski, Organizowanie turystyki polskiej w Sudetach Kłodzkich [w:] Ziemia Kłodzka, nr 190, Wydawnictwo „Ziemia Kłodzka”, Nowa Ruda 2010.

¹³⁹ M. Gałowski, 60 lat Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w Kłodzku [w:] IV Almanach Ziemi Kłodzkiej, Oficyna Wydawnicza „Brama”, Kłodzko 2009, s. 42.

¹⁴⁰ L. Majewski, Organizowanie... op. cit.

¹⁴¹ Ibidem.

¹⁴² T. Biskupska, Oddział PTTK „Ziemi Kłodzkiej” rys historyczny [w:] 50 lat Oddziału PTT- PTTK „Ziemi Kłodzkiej”, Wyd. PTTK Oddział „Ziemi Kłodzkiej”, Kłodzko 1998, s. 6.

Rok 1947 był dla Oddziału PTT ważny za sprawą udziału jego członków w pracach powołanej na wniosek M. Orłowicza Podkomisji Komisji Nomenklatury Sudetów dla obszaru Ziemi Kłodzkiej. Brak polskich nazw miejscowości i form terenu stanowił istotną przeszkodę w tworzeniu literatury turystycznej. Wprawdzie próbowano już używać pewnych polskich nazw, ale często nie miały one odpowiedniego uzasadnienia i różniły się bardzo od używanego dotychczas niemieckiego nazewnictwa, np. Polanica Zdrój była nazywana Puszczykowem Zdrój, Kudowa – Chudobą (później Chudobnicą) Zdrój, Góry Stołowe – Hejszowiną itp¹⁴³.

Podkomisja ta spisała 25 października protokół, w którym ustaliła nazwy 8 pasm górskich, 14 szczytów górskich i 13 rzek i akwenów wodnych na terenie Ziemi Kłodzkiej. Inne komisje, działające w tym samym czasie, ustalały nazwy miast i osiedli¹⁴⁴.

Fakt zatwierdzenia polskiego nazewnictwa otworzył drogę dla polskojęzycznych opracowań na temat regionu. Jednak początek kłodzkich tradycji wydawniczych miał miejsce już wcześniej - w lipcu 1946 roku, kiedy to ukazał się opracowany przez Stefana Kosińskiego i wydrukowany w Drukarni Państwowej w Kłodzku plan miasta. W 1947 roku wydana została nakładem kłodzkiego oddziału PTT książeczka zatytułowana „Kłodzko. Przewodnik”. Jej autorem był Bohdan Biliński, człowiek ogromnej wiedzy, poliglota władający sześcioma językami, kierownik ówczesnej Miejskiej Biblioteki Publicznej w Kłodzku¹⁴⁵. Przewodnik zwracał uwagę na najcenniejsze zabytki Kłodzka, wyjaśniając jednocześnie prawo Polski do Ziemi Kłodzkiej, która według autora, jako wiano żony Mieszka I – Dąbrowki, weszła w skład jego państwa¹⁴⁶.

Już w 1948 roku wydano we współpracy z powstałym rok wcześniej Towarzystwem Miłośników Ziemi Kłodzkiej wysokiej klasy mapę turystyczną „Kotlina Kłodzka i góry przyległe” w opracowaniu znanego geografa i krajoznawcy, wykładowcy Uniwersytetu Wrocławskiego - Wojciecha Walczaka (zał. Nr 1.). Mapa ta, jak pisze P. Sroka, w realiach narastającej „szpiegomanii” została wkrótce z uwagi na jej wysokie walory wycofana z obiegu¹⁴⁷. Wydany został także ilustrowany prospekt

¹⁴³ L. Majewski, Organizowanie...op. cit.

¹⁴⁴ Ibidem.

¹⁴⁵ I. Klimaszewska, Pierwsze polskie publikacje z lat 1945-1950 na temat Ziemi Kłodzkiej [w:] Zeszyty Muzeum Ziemi Kłodzkiej, nr 10/2009, s. 248.

¹⁴⁶ Z. Jaszek, Społeczny ruch ochrony zabytków na Ziemi Kłodzkiej [w:] 50 lat Oddziału PTT – PTTK „Ziemi Kłodzkiej”, (R. Kuźmińska, red.), Wyd. PTTK Oddział „Ziemi Kłodzkiej”, Kłodzko 1998, s. 45.

¹⁴⁷ P. Sroka, Polskie Towarzystwo Tatrzańskie na Ziemi Kłodzkiej w latach 1947-1950 [w:] Wierchy, Oficyna Wydawnicza „Wierchy”, COTG PTTK, Kraków 2010, s. 154.

w nakładzie 10 tysięcy egzemplarzy - „Ziemia Kłodzka”, którego autorami byli: Antoni Wrzosek, Zbigniew Kulczycki i Henryk Stroynowski¹⁴⁸.

Towarzystwo Miłośników Ziemi Kłodzkiej w tym samym czasie zaczęło wydawanie periodyku zatytułowanego „Rocznik Kłodzki” (później zmieniono nazwę na „Rocznik Ziemi Kłodzkiej”), który miał przybliżać społeczeństwu zamieszkującemu Ziemię Odzyskaną wszechstronną wiedzę o regionie¹⁴⁹.

Na zlecenie Oddziału powstał także kolorowy, niemy film o urokach Ziemi Kłodzkiej, co w ówczesnych czasach było zupełnym novum. Film ten, nakręcony przez Włodzimierza Puchalskiego, przez lata był wykorzystywany podczas prelekcji wygłaszanych w świetlicach, domach wczasowych, szkołach, zakładach pracy, a także na statku „Polanica”, na którym znajdowała się jedna z jego kopii.

Założono wydawnictwo krajoznawcze „Fotolaboratorium”, którego szefem został Jerzy Mańkowski - przewodnik, prelegent i fotograf. Fotowydawnictwo podejmowało się opracowania materiałów turystycznych i krajoznawczych, a będąc w posiadaniu archiwum fotografii Dolnego Śląska, miało wydawać drukiem widokówki regionalne. Do końca 1948 roku wyprodukowano 90 000 widokówek, a po dwóch latach działalności nakład wyniósł już 12 000 000 egzemplarzy. Z upływem czasu „Fotolaboratorium” zmieniło nazwę na „Foto - Pam” i utworzono jego filię w Jaśle. Obie placówki dobrze prosperowały i, kiedy w styczniu 1951 roku na wspólnym zjeździe PTT i PTK konstituowało się Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze, Kłodzki Oddział PTT jako jedyny w Polsce, wniósł do nowej organizacji poważny kapitał w formie 320 tys. zł. i dwóch prężnie działających przedsiębiorstw fotowydawniczych¹⁵⁰.

W 1947 roku na posiedzeniu Międzyoddziałowej Komisji Sudeckiej PTT zapadła decyzja o wyznaczeniu czerwonym kolorem Głównego Szlaku Turystycznego w Sudetach - z Paczkowa do Świeradowa Zdroju. Kiedy założenia zostały zrealizowane Ziemia Kłodzka znalazła się w systemie szlaków ogólnokrajowych. Wytyczone wówczas szlaki pozostały tylko w niewielkim stopniu zmodyfikowane w następnych latach i turyści korzystają z nich do chwili obecnej. Z okazji obchodów 100-lecia turystyki w Polsce, przypadających w 1973 roku, komisja Turystyki Górskiej ZG PTTK nadała Głównemu Szlakowi Turystycznemu w Sudetach imię M. Orłowicza. Całkowita długość szlaku wynosi 350 km, a czas przejścia około 87 godzin¹⁵¹.

¹⁴⁸ T. Biskupska, Oddział...op. cit., s. 7.

¹⁴⁹ I. Klimaszewska, Pierwsze...op. cit., s. 249.

¹⁵⁰ T. Biskupska, Oddział... op. cit., s. 7.

¹⁵¹ Z. Gorbaczewski, Główny Szlak Sudecki im. M. Orłowicza, Wydawnictwo PTTK „Kraj”, Warszawa

Jednym z najważniejszych zadań programowych PTT było znakowanie szlaków turystycznych. Na obszarze Ziemi Kłodzkiej przed wojną zadanie to wykonywało Kłodzkie Towarzystwo Górskie (*Glatzer Gebirgsverein – GGV*), stosując system znaków odbiegający od metod znakowania przyjętych przez PTT. Zaistniała więc konieczność usunięcia poniemieckich oznaczeń i wymiany ich na nowe, zgodne z normami PTT¹⁵².

W następnym roku przypadła 75 rocznica powstania PTT. Wtedy to zostało po uprzednim remoncie otwarte schronisko „Na Śnieżniku”. Obiekt ten powstał w miejsce dawnego gospodarstwa pastersko – mleczarskiego wybudowanego w berneńskim stylu - „*Schweizerienhaus*”, ufundowanego w 1871 roku przez niderlandzką królową Mariannę Orańską, właścicielkę terenów na Hali pod Śnieżnikiem¹⁵³. Marianna Orańska była żoną księcia Albrechta von Hohenzolern¹⁵⁴.

Tablicę upamiętniającą 75 rocznicę powstania PTT umieszczono na ścianie nieistniejącej już (wyburzonej w 1973 roku przez saperów) wieży widokowej (zał. Nr 2). Zarząd Główny PTT - organizator uroczystości jubileuszowych – oprócz kwoty 1 400 000 zł. dla schroniska „Na Śnieżniku”, przyznał fundusze na zagospodarowanie i uruchomienie także innych obiektów turystycznych - „Orlicy” w Zieleńcu (1 300 000 zł. dotacji) i dla schroniska „Na Szczelińcu” (najstarszego schroniska w Polsce) – 30 000 zł¹⁵⁵.

Przyznanie schroniskom w Sudetach tej pomocy finansowej było o tyle znaczące, że PTT z zasady większość zainteresowania, możliwości pomocy i środków kierowało na zniszczone działaniami wojennymi schroniska karpackie, traktując je priorytetowo. Schroniska sudeckie pozostawały na marginesie działań ZG PTT w Krakowie, krytykowane za ich wysoki standard, uważane za zbyt „luksusowe”, co się bezpośrednio przekładało na wysokość środków przyznawanych na ich zabezpieczenie i remonty. Takie stanowisko zaważyło na późniejszych poczynaniach władz PTT i PTTK, które także konsekwentnie ograniczały ilość środków finansowych na remonty schronisk sudeckich, co w efekcie doprowadziło po latach do całkowitego zdekapitalizowania obiektów i ich wypadania z eksploatacji na skutek śmierci technicznej¹⁵⁶.

- Kraków 1985, s.11.

¹⁵² P. Sroka, Polskie...op. cit., ss. 152 - 153.

¹⁵³ K.R. Mazurski, Schronisko PTTK „Pod Śnieżnikiem” [w:] Na Szlaku, Czasopismo PTTK, Wrocław 2000, Nr 9.

¹⁵⁴ K.R. Mazurski, Ziemia Kłodzka. Część południowa, Oficyna Wydawnicza Oddziału Wrocławskiego PTTK „Sudety”, Wrocław 1996, s. 26.

¹⁵⁵ L. Majewski, Organizowanie...op. cit.

¹⁵⁶ M. Staffa, Schroniska Sudeckie [w:] Schroniska górskie, Materiały sympozjum w 120 rocznicę

Codzienne działania Oddziału PTT polegały na organizowaniu różnych imprez dla coraz liczniej przybywających i coraz bardziej wymagających turystów i kuracjuszy z pobliskich uzdrowisk. Pierwszym, samodzielnie przygotowanym przez Oddział w 1948 roku drużynowym rajdem był „Złot Gwiazdzisty”, w którym wzięło udział 42 uczestników w 6 drużynach. W następnym roku było już 87 uczestników zgrupowanych w 17 drużynach. Tę formę rajdu powtarzano na życzenie uczestników jeszcze wielokrotnie w następnych latach¹⁵⁷.

W 1948 roku zorganizowano ogółem 89 imprez dla 3900 osób¹⁵⁸.

Od 1949 roku Oddział realizował zlecenia ośrodków wczasowych i sanatoryjnych w zakresie organizacji wycieczek na terenie całej Ziemi Kłodzkiej. Wycieczki te były obsługiwane przez przewodników. Wtedy Oddział mieścił się w Polanicy, gdzie miał własny lokal. Zapotrzebowanie na usługi turystyczne rosło tak szybko, że trzeba było zająć się tworzeniem punktów obsługi ruchu turystycznego w Kudowie, Dusznikach, Międzygórzu, Łądku i Długopolu. Część z tych punktów przekształciła się z czasem w Biura Obsługi Ruchu Turystycznego.

Obok rosnącej frekwencji na wycieczkach pieszych zwiększało się jednocześnie zainteresowanie oglądaniem dalszych okolic. Turyści zgłaszali potrzebę organizowania dłuższych wycieczek. Aby temu zapotrzebowaniu sprostać, już w 1949 roku podpisano umowy z przedsiębiorstwami transportowymi, które posiadały koncesje na przewóz osób. Wycieczki samochodowe miały zasięg do 50 km. Koszty udziału były obniżone do minimum, zawsze były zarezerwowane 2 bezpłatne miejsca dla osób mniej zamożnych i dla przodowników pracy. W wyjazdach tych zwykle uczestniczył zawodowy fotograf, dzięki któremu uczestnicy mieli pamiątkowe zdjęcia. Do ich dyspozycji pozostawało 9 samochodów ciężarowych, przystosowanych do przewozu osób i, mimo, że nie były to pojazdy komfortowe, ta forma wycieczek cieszyła się ogromnym powodzeniem. Ogółem w 1950 roku w 1584 imprezach samochodowych i pieszych uczestniczyło 57 510 osób¹⁵⁹.

W tym samym roku rozpoczęto remont Domu Wycieczkowego w Polanicy Zdroju. Był to budynek opuszczony przez dowództwo 27 Pułku Piechoty. Kiedy remont ukończono, Domu Wycieczkowemu nadano imię dra Mieczysława Orłowicza.

Wielką stratą dla turystyki było zrezygnowanie z części obiektów w Sudetach, którymi w 1949 roku dysponowało PTT. Było tych obiektów ok. 90, ale z uwagi na to,

budowy pierwszego schroniska Towarzystwa Tatrzańskiego, Kraków 1994, s. 13.

¹⁵⁷ T. Biskupska, Oddział...op. cit., s. 9.

¹⁵⁸ L. Majewski, Organizowanie...op. cit.

¹⁵⁹ T. Biskupska, Oddział...op. cit., s. 9.

że Towarzystwo nie było w stanie wszystkich zagospodarować i uruchomić, oddano je na domy wczasowe i kolonijne. Już nigdy więcej nie powtórzyła się okazja rozwinięcia na tak szeroką skalę bazy noclegowej dla turystyki w Sudetach¹⁶⁰.

4.1.2. Działalność Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” do 1989 roku

W grudniu 1950 roku miał miejsce w Warszawie zjazd zjednoczeniowy PTT i PTK, na którym powołano do życia Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze. Tym samym rozpoczął się nowy etap organizacji turystyki w Polsce. Nowo powołana organizacja jako stowarzyszenie wyższej użyteczności miało za zadanie integrowanie ruchu turystycznego z krajoznawstwem, ochroną przyrody i opieką nad zabytkami. PTTK miało się zajmować wszystkimi formami turystyki krajowej i zagranicznej, głównie turystyki kwalifikowanej, poprzez organizowanie rajdów, wycieczek, spływów, obozów wędrownych. Ponadto miało zajmować się przewodnictwem i znakarstwem, dysponować własną bazą noclegową, świadczyć usługi żywieniowe i prowadzić działalność gospodarczą.

W marcu 1951 roku we Wrocławiu doszło do powołania Zarządu Okręgu PTTK. Delegatem z terenu Ziemi Kłodzkiej był Czesław Janiszowski. Pierwszy zjazd, na którym spotkali się delegaci PTTK „Ziemi Kłodzkiej” odbył się w Polanicy Zdroju w dniu 6 maja 1951 roku. Wybrano Zarząd Oddziału. Prezesem został Włodzimierz Młotkowski, a na stanowiska wiceprezesów wybrano Tadeusza Wierzbickiego i Stanisława Łaguno.

Kłodzki Oddział od pierwszych lat działalności dysponował silną grupą przeszkolonych przewodników, którzy oprowadzali turystów po 570 km szlaków. Byli oni siłą napędową rozwoju turystyki, stanowiąc grupę ludzi najlepiej przygotowanych merytorycznie do przybliżania turystom wiedzy o regionie. Dlatego też bardzo ważnym wydarzeniem dla nich stało się powołanie w dniu 25 czerwca 1954 roku autonomicznego Koła Przewodników Sudeckich na prawach sekcji z własną Komisją Szkoleniową.

Pierwszym rajdem zorganizowanym przez Oddział PTTK „Ziemi Kłodzkiej” był rajd narciarski w 1953 roku, przebiegający na trasie Śnieżnik – Polanica. Impreza ta trwała 5 dni, a po jej zakończeniu uczestnicy otrzymali pamiątkowe dyplomy (zał. Nr 3).

¹⁶⁰ M. Staffa, *Schroniska...* op. cit., s. 12.

Był to czas gwałtownie rozwijającej się masowej turystyki. Ziemia Kłodzka cieszyła się ogromną popularnością. Oprócz wczasowiczów i kuracjuszy przybywało na jej teren wiele wycieczek zakładowych. Podczas lat 1951-1954 zorganizowano tutaj pod opieką przewodników 1664 wycieczek pieszych i autokarowych, w których uczestniczyło 77 100 osób. Przez całe lata pięćdziesiąte utrzymywał się wysoki poziom ruchu turystycznego. Przykładowo w roku 1959 w 1590 wycieczkach wzięło udział 70 023 osób, a 28 600 spośród nich weszło na Szczeliniec¹⁶¹.

Powołanie komisji statutowych - organizacji kół, turystyki narciarskiej, turystyki kolarskiej, górskiej, ochrony przyrody i zabytków - miało służyć realizowaniu działalności programowej Oddziału. Spośród wszystkich komisji szczególną aktywnością wyróżniała się Komisja Górská, której przewodniczącym był Stanisław Fraus. Komisja ta była organizatorem takich imprez jak: Rajdy Nocne do Spalonej, Rajdy Górskie, w późniejszych latach - Rajd „Kartofelek”. Ponadto jej członkowie regularnie uczestniczyli w oczyszczaniu tras turystycznych w ramach akcji „czyste góry”. A kiedy z czasem z jej struktury wyodrębniła się Podkomisja Górskiej Odznaki Turystycznej (GOT), zajmowała się również szkoleniem i przygotowaniem do egzaminów kandydatów na przewodników GOT i obsługą ich zlotów. Zadaniem Podkomisji było weryfikowanie srebrnych i brązowych odznak GOT.

W 1955 roku została powołana z inicjatywy Eugeniusza Bąkowskiego lokalna podgrupa Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego. Jej członkowie pełnili społecznie dyżury w schroniskach.

Schyłek lat pięćdziesiątych przyniósł poważne zmiany w działalności Kłodzkiego Oddziału PTTK. Ograniczony został terytorialny zasięg jego oddziaływania spowodowany usamodzielnieniem się Kół Terenowych w Łądku Zdroju i Nowej Rudzie. Był to czas intensywnej pracy nad infrastrukturą turystyczną - remontowano schroniska, odnawiano i znakowano szlaki. Na zlecenie Oddziału zrealizowano film szkoleniowy „Ziemia Kłodzka”, wykorzystywany później przez wiele lat podczas spotkań prowadzonych przez działaczy i przewodników PTTK.

Lata pięćdziesiąte to okres szczytowego rozwoju bazy noclegowej PTTK. W Sudetach przybyło wówczas kilkanaście stacji turystycznych, zlokalizowanych w bardzo dogodnych z punktu widzenia „turystów plecakowych” miejscach – w Bielicach, Międzyzlesiu, Zieleńcu, Wambierzycach, Kudowie i Studziennej¹⁶².

¹⁶¹ T. Biskupska, Oddział...op. cit., s. 11.

¹⁶² M. Staffa, Schroniska...op. cit., s. 13.

W końcu lat pięćdziesiątych i na początku sześćdziesiątych nadarzyła się możliwość uzyskania dla PTTK obiektów na schroniska w związku z likwidacją części strażnic WOP po liberalizacji przepisów granicznych i postępującym procesem wyludniania wsi górskich. Nie wszystkie opuszczone obiekty (domy, szkoły itp.) nadawały się do funkcji noclegowej, ale w ten właśnie sposób zostały uruchomione m.in. schroniska w Srebrnej Górze, Pasterce i Zieleńcu¹⁶³.

Kiedy w styczniu 1959 roku zatwierdzony został nowy statut PTTK, wystąpiono o wpisanie kłodzkiego Oddziału do rejestru stowarzyszeń i związków, i zgodnie z decyzją Urzędu Spraw Wewnętrznych Wojewódzkiej Rady Narodowej we Wrocławiu z dnia 28 września 1961 roku, Oddział otrzymał wpis pod numerem 1253 i tym samym uzyskał osobowość prawną¹⁶⁴.

Od stycznia następnego roku Oddział przejął gospodarkę schroniskami na terenie Ziemi Kłodzkiej. Do prowadzenia tej działalności zostało powołane Biuro Ekonomiczno - Finansowe (BEF) w Polanicy. Jego dyrektorem został Mieczysław Pokorski. Biuro to podlegało Zarządowi Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” i Zarządowi Okręgu PTTK we Wrocławiu. W gestii BEF pozostawało 8 obiektów turystycznych, dysponujących w sumie 580 miejscami noclegowymi. Były to schroniska: „Szczeliniec” w Karłowie, „Na Śnieżniku”, „Jagodna” na Przełęczy Spalona, „Pod Muflonem” w Dusznikach, „Orlica” w Zieleńcu, „Pasterka”, Dom Wycieczkowy w Polanicy i „Czarny Niedźwiedź” w Kłodzku. Schronisko „Maria Śnieżna” było w tym czasie oddane w dzierżawę. W ciągu roku obiekty te udzielały ok. 58 000 noclegów blisko 200 tysiącom osób¹⁶⁵.

A oto kilka danych i liczb dotyczących roku 1962. W tym czasie Oddział kłodzki liczył 555 członków PTTK, 140 000 osób uczestniczyło w 3204 wycieczkach, obsługiwanych przez 23 przewodników. Odbyło się 168 prelekcji z pokazem filmu „Ziemia Kłodzka” dla 37 grup. Kuratorium Okręgu Szkolnego we Wrocławiu było organizatorem Zlotu SKKT, który został obsługiwany przez przewodników Oddziału. Odnotowano 54 interwencje dyżurujących na Śnieżniku i w Zieleńcu ratowników GOPR¹⁶⁶.

Nadzwyczajny Zjazd Oddziału, który miał miejsce we wrześniu 1963 roku, spowodowany rezygnacją kilku członków Zarządu, wyłonił prezesa w osobie Kazimierza Czernika. Ponadto zalecił realizację działalności programowej poprzez

¹⁶³ Ibidem, s. 14.

¹⁶⁴ T. Biskupska, Oddział...op. cit., s. 12.

¹⁶⁵ Ibidem, s. 13.

¹⁶⁶ T. Biskupska, Oddział...op. cit., s.13.

reaktywowanie Komisji Górskiej, Narciarskiej, Szkoleniowej, Kół Młodzieżowych, Kolarsko - Motorowej oraz Ochrony Zabytków i Przyrody. Oddział rozpoczął współpracę z Sudecką Brygadą WOP, która zaowocowała m.in. utworzeniem zwyczaju częstowania uczestników rajdów gorącymi posiłkami z polowej kuchni i umilania im czasu występami orkiestry wojskowej.

W 1964 roku zakończono, mimo dużych problemów finansowych, podjęte rok wcześniej prace remontowe przy odbudowie spalonego schroniska „Pod Muflonem”.

Od października 1965 roku Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego w Polanicy Zdroju wraz z ekspozyturami w Dusznikach, Kudowie i Kłodzku stało się wydzieloną jednostką organizacyjną. Kierownikiem BORT został Maciej Mizera, który przez kolejne lata pełnił tę funkcję na przemian z żoną - Zofią Mizera.

Wkrótce utworzono Zespół Obiektów Turystycznych PTTK - drugą, niezależną jednostkę ekonomiczną PTTK w Polanicy. Jej dyrektorem został Leszek Majewski. ZOT zajmował się administracją okolicznych obiektów należących do PTTK. Usamodzielnienie pracy przyniosło wymierny sukces – polanicki BORT, rywalizując z 153 jednostkami, otrzymał I nagrodę w konkursie na najlepiej pracujące Biuro ORT PTTK w Polsce, po czym jeszcze dwukrotnie powtórzył swój sukces. Był to rezultat niezwykle prężnej działalności, która przekładała się na wspaniałe wyniki ekonomiczne¹⁶⁷.

Nie bez znaczenia dla tego sukcesu była dobrze układająca się współpraca z ZOT - działania promocyjne, tworzenie nowych stacji turystycznych (hoteli o niższym standardzie), kwatery prywatnych, zdobywanie dla nich wyposażenia itp. W ramach tej współpracy BORT zapewniał ZOT-owi turystów, ten zaś odwzajemniał się, współorganizując imprezy turystyczne i obsługując je, zwłaszcza przy przyjazdach znaczących osobistości. Przewodnicy obsługiwali rajdy krajowe i zagraniczne. Wspólnie wypracowano ważne miejsce w organizacji i upowszechnianiu turystyki na Ziemi Kłodzkiej, w kraju, a z czasem i za granicą – w Czechosłowacji, Bułgarii, na Węgrzech i w Związku Radzieckim¹⁶⁸.

Były to lata dynamicznego i wszechstronnego rozwoju BORT. Powiększano stale ilość autokarów, a w razie niedoboru, pożyczano je z Lublińca, Wrocławia,

¹⁶⁷ L. Majewski, BORT i ZOT – dwie niezależne jednostki ekonomiczne tego samego PTTK w Polanicy, [w:] K. Jazienicka – Wytyczak (red.), Polanica Zdrój wczoraj i dziś, t. II, Wydawnictwo Maria, Nowa Ruda – Polanica Zdrój, 2006, s. 120.

¹⁶⁸ L. Majewski, BORT i ZOT...op. cit., s.121.

Zielonej Góry i Zgorzelca. Szkolono kadre w zakresie informacji turystycznej, organizacji pracy biurowej, powiększono sukcesywnie bazę noclegową¹⁶⁹.

Konsekwentna realizacja zaleceń Zjazdu z 1963 roku przyniosła znaczne ożywienie w pracach kół i komisji. Ze sprawozdania przygotowanego na Walny Zjazd Sprawozdawczo – Wyborczy, który odbył się 25 lutego 1968 roku wynika, że Oddział zrzeszał wówczas 894 członków w 23 kołach. W kolejnym roku było już 1071 członków w 24 kołach. Komisje statutowe działały efektywnie. Powoływano nowe koła w Kłodzku, Szczytnej, Polanicy i Dusznikach. Tym sposobem Oddział zasililo kolejnych 221 członków PTTK. Koło Przewodników Sudeckich, którego prezesem był Mieczysław Majewski zrzeszało już 43 przewodników, spośród których czterech miało uprawnienia językowe. Przy Kole działała sześciuosobowa podgrupa GOPR, którą kierował Stanisław Fraus. Przewodnicy obsłużyli 3990 imprez, z udziałem w każdej z nich średnio 45 osób¹⁷⁰.

Bardzo aktywnie pracowała Komisja Ochrony Zabytków. Grunt dla jej programowego działania przygotowało Towarzystwo Miłośników Ziemi Kłodzkiej, które dążyło do przyspieszenia procesów integracyjnych ludności i rozbudzania w społeczeństwie lokalnego patriotyzmu poprzez popularyzowanie walorów regionu. Działania TMZK kształtowały społeczną świadomość konieczności utrzymania szeroko pojętych dóbr kultury.

Kiedy w latach pięćdziesiątych wystąpiły w Kłodzku katastrofy budowlane spowodowane usuwaniem się ścian wyrobiskowych wielokondygnacyjnych piwnic i wyburzanie całych ciągów zabytkowej zabudowy, sytuacja wymagała już zorganizowania społecznej opieki nad zabytkami¹⁷¹. Powiatowa Komisja Opieki nad Zabytkami, która powstała w Kłodzku w 1960 roku na wniosek przewodniczącego Dolnośląskiej Komisji Opieki nad Zabytkami - Włodzimierza Strassburgera, włączyła się od razu w nurt życia społecznego i podjęła prace zmierzające do ratowania kłodzkich zabytków. Przewodniczącym nowopowstałej Komisji został Wiktor Polański - aktywny opiekun zabytków, cieszący się ogromnym autorytetem nauczyciel historii w Liceum Pedagogicznym, który zgromadził wokół siebie w ciągu kilku lat grupę 80-92 społecznych opiekunów zabytków, rekrutujących się głównie spośród byłych uczniów i nauczycieli. Komisja ta została włączona w strukturę organizacyjną Zarządu Oddziału

¹⁶⁹ Ibidem.

¹⁷⁰ T. Biskupska, Oddział...op. cit., s. 15.

¹⁷¹ Z. Jaszek, Społeczny...op. cit., s. 46.

PTTK „Ziemi Kłodzkiej” jako jedna z jego komisji statutowych. Podlegała ona równocześnie swojej wyższej instancji wojewódzkiego szczebla i merytorycznemu nadzorowi urzędu konserwatorskiego.

Wszystkie najważniejsze zabytki miały swoich społecznych opiekunów, którzy działając zgodnie z Ustawą „O Ochronie Dóbr Kultury” (1962) i Zarządzeniem Ministra Kultury i Sztuki (1963) musieli prowadzić ich ewidencję wraz z informacjami o stanie technicznym powierzonych im obiektów. Dzięki zabiegom i licznym interwencjom u konserwatorów zabytków grupy społecznych opiekunów, uratowano wiele zabytkowych obiektów przed dewastacją, inne wpisano do rejestru, jeszcze inne odrestaurowano (renesansowa kamienica we wschodniej pierzei Rynku w Kłodzku, portal przy ul. Czeskiej 30, bieżące zabezpieczenie dwóch barokowych domów na Wyspie Piaskowej, zwanych „Jaś” i „Małgosia”)¹⁷². Komisja w ramach współpracy z Powiatowym Konserwatorem Zabytków wydała album „Nasze zabytki”.

Komisje działały aktywnie, organizując wiele uznanych już i cieszących się przez lata dużą popularnością imprez i inicjując nowe. Komisja Turystyki Narciarskiej rozpoczęła prowadzenie szkółek narciarskich, realizowała także wycieczki na nartach na Śnieżnik, do Zieleńca i na Spaloną, „Biegi Gwarków” i imprezy nazwane „Ekspres Narty” do Zieleńca, Sokolca i Spindlerowego Młyna oraz Rajdy Narciarskie „Śnieżnik”, a także piesze wycieczki na nartach pod hasłem „białym śladem”.

Komisja Ochrony Przyrody była organizatorem szkoleń strażników przyrody, a jej członkowie podczas licznych prelekcji z przeżyciami w uzdrowiskach i domach FWP propagowali ochronę przyrody i przybliżali uczestnikom spotkań jej zasady. Uczestniczyli również w akcji „czyste góry”.

Komisja Kajakowa uruchomiła przystań kajakową i wypożyczalnię sprzętu pływającego i była organizatorem spływów kajakowych Nysą Kłodzką do Kamieńca i do Otmuchowa, oraz imprez zatytułowanych „Niedzielną kajakową ścieżką zdrowia”.

Natomiast domeną Komisji Motorowej były wycieczki samochodowe i rajdy motorowe na obszarze całej Polski.

Dla Biura Obsługi Ruchu Turystycznego rok 1967 był również bardzo pracowity. Biuro obsłużyło 5069 imprez, w których udział wzięło 265 907 osób. W tym czasie BORT dysponował już własnymi środkami transportu - autokarem marki Jelcz i mikrobusem Nysa. Bazę noclegową Biura stanowiło 268 miejsc w trzech stacjach

¹⁷² Z. Jaszek, Społeczny...op. cit., s. 47.

turystycznych – w Starym Wielisławiu, w Wolanach i Na Łomnickiej Równi, a także 800 miejsc w prywatnych kwaterach w Dusznikach, Polanicy i Kłodzku¹⁷³.

Od 31 grudnia 1966 roku pieczę nad schroniskami w całych Sudetach zaczęło sprawować powołane przez ZG PTTK Biuro Ekonomiczno - Finansowe z siedzibą w Jeleniej Górze. W tym zakresie przejęło ono uprawnienia działającego od czterech lat polanickiego BEF-u.

Przez kolejne lata nowej kadencji (1968-1970) utrzymywała się tendencja zwyżkowa w liczbie kół i członków PTTK. Organizowano rajdy, zloty, obozy szkoleniowe, prowadzono wzmożoną działalność gospodarczą i programową. Koło Przewodników skupiało już 50 członków. Ośmiu spośród nich było członkami GOPR, a piętnastu - strażnikami ochrony przyrody, pełniącymi dyżury w rezerwach. O zabytkowe obiekty dbało 92 społecznych opiekunów zabytków. Powstała Rada Opiekunów Szkolnych Kół Krajoznawczo – Turystycznych – SKKT. Po I Sejmiku Krajoznawczym Dolnego Śląska powołano Komisję Krajoznawczą. W dwóch punktach handlowych w Polanicy i Dusznikach BORT prowadził sprzedaż pamiątek. Zezwolenie na sprzedaż upominków wydał Zarząd Główny PTTK.

Przełom lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych przyniósł Komisji Opieki nad Zabytkami nową formę działania - zbiorowej opieki. Forma ta znalazła zastosowanie w przypadku średniowiecznej rycerskiej wieży mieszkalnej w Żelaźnie, nad którą pieczę sprawował Szczep Harcerski przy Szkole Podstawowej Nr 3 w Kłodzku, czy też twierdzy kłodzkiej, którą się opiekowało SKKT przy Technikum Mechanicznym w Kłodzku (od 1988 roku opiekę nad twierdzą przejął Kłodzki Klub Krajoznawczy)¹⁷⁴.

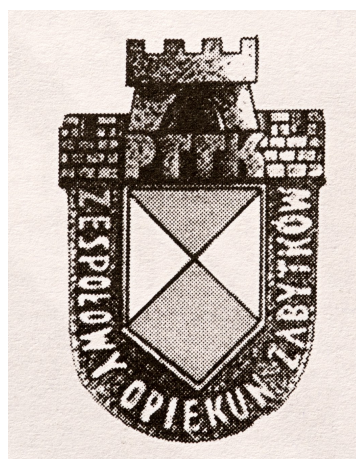
Ryc. 17. Znaczek PTTK Opiekuna Zabytków

Ryc. 18. Znaczek PTTK Zespołowego Opiekuna Zabytków

¹⁷³

T. Biskupska, Oddział...op. cit., s. 17.

¹⁷⁴ Z. Jaszek, Społeczny...op. cit., s. 47.



Źródło: 50 lat Oddziału PTT- PTTK „Ziemi Kłodzkiej”, R. Kuźmińska (oprac. red.), Wyd. PTTK Oddział „Ziemi Kłodzkiej”, Kłodzko 1998.

Podczas obchodzonych w 1973 roku w Polanicy uroczystości Dolnośląskich Obchodów w 100-lecie Turystyki Zorganizowanej w Polsce Kłodzki Oddział został odznaczony Złotą Honorową Odznaką PTTK.

Tymczasem BORT poszerzył bazę noclegową w kwaterach prywatnych i stacjach turystycznych do 1280 miejsc. Zwiększył też stan posiadania środków transportu, dysponując dwoma autokarami i mikrobusem. Otworzył nowe ekspozytury w Ząbkowicach Śląskich, Bystrzycy Kłodzkiej i Międzygórzu. Dla obsługi turystyki zagranicznej prowadzonej za pośrednictwem Biura Oddziału Turystyki Zagranicznej PTTK we Wrocławiu zostały otworzone kasy sprzedaży dewiz w ekspozyturach ORT w Polanicy i Kłodzku.

Kiedy w 1975 roku zmieniony został podział administracyjny Polski, dawny powiat kłodzki znalazł się w obrębie województwa wałbrzyskiego. Rozwiązano wówczas Zarząd Okręgu we Wrocławiu i powołano Zarząd Wojewódzki PTTK w Wałbrzychu. Zasięg działania Oddziału kłodzkiego obejmował nadal teren dawnego powiatu kłodzkiego.

Nową inicjatywą Komisji Krajoznawczej i Górskiej była organizacja imprez pod hasłem „W niedzielę nie ma nas w domu”. Turyści poznawali ośrodki sportów zimowych w Czechosłowacji - w Górach Orlickich, w Niżnych Tatrach i Małej Fatrze. Narciarze mieli wielokrotnie okazję uczestniczyć w „Biegach Gwarków” organizowanych w okolicach schroniska „Andrzejówka”. Z kolei cykl imprez zatytułowanych „Spotkanie z Legendą” umożliwiał turystom zwiedzanie zamków Homole, Karpień i Szczerba.

W 1977 roku wznowiona została praca Komisji Młodzieżowej. Stało się tak na skutek wcześniejszego nawiązania przez Oddział współpracy z Komendą Hufca ZHP

i z Dyrekcją Liceum Ogólnokształcącego. Następne lata zaowocowały organizowaniem przez Komisję Młodzieżową licznych rajdów, w czasie których wielu uczniów zdobyło Młodzieżową Odznakę Krajoznawczą. Wspólną inicjatywą ze Związkiem Harcerstwa Polskiego i Sudecką Brygadą WOP było organizowanie nowych, ciekawych imprez w ramach akcji „czyste góry”. Były to rajdy „Ewa- 79” i „Ewa- 80”, rajd „1000- lecia” i „Spotkania z Zieloną Gwiazdą”.

W tym samym czasie zawiązała się Komisja Kół Zakładowych, która mobilizowała koła do współzawodnictwa.

Dla aktywu społecznego PTTK zorganizowana została impreza szkoleniowa do Budapesztu pod hasłem „Znam kraje przyjaciół” i do Ołomuńca - dla aktywu kół zakładowych. Poprzez aktyw Komisji Turystyki Górskiej i Krajoznawczej nawiązano współpracę z „Tesla-CSRS”¹⁷⁵.

W związku z Międzynarodowym Rokiem Dziecka (1979) Oddział objął opieką Państwowy Dom Dziecka „Jutrzenka” w Bardzie, w którym założył Klub Turystyczny „Chodaki”. W krótkim czasie zorganizował trzydniową imprezę autokarową w Karkonosze dla 33 uczestników¹⁷⁶.

Ważnym wydarzeniem dla Oddziału było V Forum Krajoznawstwa Dolnośląskiego, poświęcone początkom turystyki za terenie Ziemi Kłodzkiej, które odbyło się w Polanicy w 1976 roku. Komisja Krajoznawcza Oddziału była współorganizatorem Forum.

Był to również rok jubileuszu XXV rocznicy utworzenia Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” i przyznania mu przez władze Kłodzka najważniejszego wyróżnienia - medalu „Zasłużony dla miasta Kłodzka”. W dwa lata później takim samym medalem Urząd Miasta w Kłodzku uhonorował Koło Przewodników Sudeckich podczas uroczystości XXX-lecia działalności (zał. Nr 4, 5 i 6). Zarząd Główny PTTK przyznał Kołu Złotą Honorową Odznakę PTTK. Z okazji tej rocznicy wydano okolicznościowy informator, a obchody dodatkowo uświetniło odsłonięcie w Polanicy tablicy pamiątkowej z napisem „Przewodnikom Sudeckim 1948 - 1978”.

W opisywanym okresie komisje działały prężnie, kalendarz imprez wzbogacał się o kolejne, nowatorskie przedsięwzięcia, liczba członków Oddziału stale rosła.

Komisja Opieki Nad Zabytkami była w 1978 roku nie tylko inicjatorem oznakowania szlaku turystycznego po zabytkach Kłodzka, ale czynnie pomagała w tym przedsięwzięciu, kiedy Oddział przystąpił do pracy. Ponadto jej członkowie pracowali

¹⁷⁵ Sprawozdanie Zarządu z działalności Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” za 1979 rok.

¹⁷⁶ Ibidem.

nad porządkiem spisów i ewidencjonowaniem zabytków w oparciu o opracowania Biura Studiów i Dokumentacji Zabytków w Urzędzie Wojewódzkim. Poprzez nauczycieli – społecznych opiekunów zabytków - komisja popularyzowała w szerokim kręgu społeczeństwa ideę opieki nad zabytkami m.in. podczas cyklicznych imprez „Spotkanie z miastem”¹⁷⁷.

Stan liczebny Oddziału w 1979 roku to 2015 członków (w tym 412 młodzieży), zrzeszonych w 47 kołach¹⁷⁸.

Komisja Krajoznawcza była inicjatorem nowych imprez, takich jak: „Spotkanie z Legendą Kłodzką”, „Zwiedzamy miasta zabytkowe Dolnego Śląska” i „Zwiedzamy zabytkowe budowle drewniane”. Organizacji tej ostatniej imprezy trzeba było zaniechać z powodu małej frekwencji, jednak pozostałe cieszyły się zainteresowaniem turystów. Komisja poprzez prowadzony referat zweryfikowała 45 Odznak Krajoznawczych i 48 Młodzieżowych Odznak Krajoznawczych¹⁷⁹.

Koniec 1979 roku przyniósł kolejne szkolenia dla przewodników - „Morawski Kras” oraz „Góry Orlickie CSRS”. Brali oni także udział w organizowanej przez Kłodzki Ośrodek Kultury cyklicznej, comiesięcznej imprezie - Wszechnicy wiedzy o regionie.

Był to również owocny rok dla działalności Komisji Kół Zakładowych. Zorganizowały one 563 imprezy dla 8542 uczestników¹⁸⁰.

Początek lat osiemdziesiątych nie zapowiadał poważnych zagrożeń dla turystyki. Ruch turystyczny utrzymywał się na podobnym jak dotąd poziomie. Jego uczestnicy, biorąc udział w wielu imprezach turystyczno - krajoznawczych, zdobywali liczne odznaki. W 1980 roku zorganizowano w wojsku kurs organizatorów turystyki, który ukończyło 35 osób. Szeregi członków kłodzkiego oddziału PTTK zasililo kolejnych 539 osób¹⁸¹.

W ciągu 1981 roku w ramach turystyki kwalifikowanej zorganizowano ogółem 337 imprez przy udziale 4141 osób, z których 2859 stanowiła młodzież szkolna. W tym czasie Oddział zrzeszał 1912 członków PTTK w 45 kołach. Zorganizowano w ramach turystyki powszechnej 138 imprez dla 2060 uczestników. Natomiast BORT wraz z ekspozyturami zorganizowały 7300 imprez, w których uczestniczyło 292 000 osób, w tym przewodnicy obsłużyli 1450 imprez z udziałem 58 000 osób¹⁸².

¹⁷⁷ Sprawozdanie Zarządu z działalności Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” za 1979 rok.

¹⁷⁸ Ibidem.

¹⁷⁹ Ibidem.

¹⁸⁰ Ibidem.

¹⁸¹ Sprawozdanie Zarządu z działalności Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” za 1981 rok.

¹⁸² Sprawozdanie Zarządu z działalności Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” za 1981 rok.

Komisja Ochrony Przyrody w 1981 roku systematycznie organizowała rajdy patrolowe w rezerwatach przyrody Topieliska, Błędne Skały i Torfowisko Batorowskie. Ponadto odbyła wyjazd szkoleniowy do Ojcowskiego Parku Narodowego i Szlaku Orlich Gniazd.

Z okazji 1000-lecia Kłodzka Komisja Opieki nad Zabytkami brała udział w technicznym przygotowaniu wystawy „Panoramy Kłodzka”, którą zwiedziło 39 grup. Działalność popularyzatorska Oddziału to 39 odczytów, na których było obecnych 941 słuchaczy i 20 wystaw przy 2133 zwiedzających. Szkoleniem objęto 94 osób na dwóch kursach organizatorów turystyki przeprowadzonych w wojsku¹⁸³.

Dwunastu znakarzy zgrupowanych przy Oddziale, odnawiało rocznie około 100 km szlaków. Praca najlepszych spośród nich została uhonorowana przyznaniem nagród ufundowanych przez Wojewódzką Komisję Zagospodarowania Terenu podczas zjazdu aktywu znakarskiego woj. wałbrzyskiego.

Wydarzenia grudnia 1981 roku przyniosły radykalne zmiany. Wprowadzenie stanu wojennego na ponad rok wstrzymało całkowicie turystykę. Odbudowa działalności trwała przez kilka następnych lat. Na Ziemię Kłodzką nie przyjeżdżały już tak licznie wycieczki zakładowe i szkolne. Mniejsze zapotrzebowanie na usługi noclegowe determinowało sukcesywne zmniejszanie miejsc w domach wczasowych i sanatoriach. Zmienił się model uprawianej turystyki ze zbiorowej na indywidualną. Ta zmiana najboleśniej uderzyła w BORTY i przewodników. Znacznie zmniejszyły się wpływy finansowe i ilość zleceń.

Rok 1985 był od kilku lat rekordowy pod względem frekwencji. Przy Oddziale „Ziemi Kłodzkiej” działały 44 koła z 2153 członkami PTTK¹⁸⁴.

Lata osiemdziesiąte przyniosły kolejne działania Komisji Opieki nad Zabytkami na rzecz zachowania kłodzkiej Starówki. Najważniejszym zadaniem Komisji było ratowanie przed wyburzeniem zabytkowych kamienic współtworzących historyczny układ przestrzenny zabytkowego centrum Kłodzka. Nie wszystkie sugestie i propozycje Komisji spotykały się ze zrozumieniem i akceptacją władz miasta (np. sprzeciw w sprawie wybudowania pawilonu handlowego w kwartale ulic Czeskiej i Browarnej), ale zdarzały się także trudne akcje uwieńczone sukcesem. Powodzeniem zakończył się np. protest przeciwko planom budowy nowoczesnego „Domu Rzemiosła” na posesji klasztoru Franciszkanów. Na temat tej inwestycji wypowiedali się na antenie

¹⁸³ Ibidem.

¹⁸⁴ T. Biskupska, Oddział...op. cit., s. 25.

wrocławskiej Rozgłośni Polskiego Radia Wiktor Polański i Krystyna Toczyńska - Rudysz – Powiatowy Konserwator Zabytków¹⁸⁵.

Liczne udziały Komisji w posiedzeniach władz i interwencje w prasie zaowocowały w 1988 roku odremontowaniem w dwóch miejscach kłodzkich murów obronnych. Członkowie Komisji swój stosunek do sprawy ochrony zabytków potwierdzali także czynem. Często angażowali się w prace fizyczne przy zabezpieczaniu i porządkowaniu zabytkowych obiektów i ich otoczenia. Tak było w przypadku prowadzenia prac przy twierdzy kłodzkiej, ruinach zamku Homole, Pustelni w Dusznikach czy Skansenu Wsi Sudeckiej w Pstrążnej¹⁸⁶.

Początek lat osiemdziesiątych był czasem trudnym także dla BORT-u. Nastąpiły zmiany personalne. W latach 1982 - 1988 dyrektorem Biura był Edward Giecwicz. Pod jego kierownictwem rozpoczęto budowę dużej bazy transportowej przy ulicy Polnej 2 w Polanicy. Zakres rzeczowy tego zadania obejmował m.in. budowę wiaty garażowej dla 8 autokarów, kanału rewizyjnego, myjni, budynku socjalno-warsztatowego ze stanowiskiem naprawczym, utwardzonego placu manewrowego i dróg dojazdowych. Była to bezprecedensowa ze względu na rozmiar inwestycja nie tylko w skali Oddziału „Ziemi Kłodzkiej”, ale także innych Oddziałów¹⁸⁷.

Realizacja tej inwestycji trwała kilka lat i ukończono ją w chwili, gdy stary park samochodowy był już likwidowany. Próbowano wykorzystać teren ukończonej bazy do prowadzenia noclegowni dla grup młodzieżowych, ale okazało się, że nie przynosiła ona oczekiwanych dochodów. W 1996 roku baza została sprzedana, a uzyskane pieniądze ulokowano na koncie bankowym i dokonywano z nich ratalnych spłat za wykupiony w Kłodzku przy ul. Wita Stwosza 1 lokal Oddziału.

W latach 1985 – 1988 BORT dysponował bazą noclegową na zasadzie podpisanych umów z właścicielami pokoi gościnnych w Polanicy, Dusznikach, Kudowie, Srebrnej Górze, Studziennej i Złotym Stoku. W tym czasie liczba pokoi zwiększyła się z 325 do 625 i nadal czyniono starania o pozyskiwanie nowych miejsc noclegowych, szczególnie w obiektach typu domy wypoczynkowe, pensjonaty i stacje turystyczne¹⁸⁸. Na podstawie umów korzystał BORT także z prywatnych stołówek i jadalni na terenie Polanicy, Studziennej i Srebrnej Góry.

Działalność gospodarczą BORT-u wspomagały placówki handlowe i punkty gastronomiczne prowadzone w systemie tradycyjnym i agencyjnym.

¹⁸⁵ Z. Jaszek, Społeczny...op. cit., s. 48.

¹⁸⁶ Ibidem.

¹⁸⁷ Sprawozdanie Zarządu z działalności Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w latach 1985-1988.

¹⁸⁸ Sprawozdanie Zarządu z działalności Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w latach 1985-1988.

W tym czasie spośród pracujących przy Oddziale kół wyjątkową aktywność wykazywały dwa Koła Seniorów. Ich członkowie spotykali się regularnie w swoich klubach, organizując prelekcje, propagujące walory turystyczne regionu. Urządzali również wycieczki autokarowe po Polsce. Jedno z nich, działające przy Zarządzie Miejskim PZEiR, prowadzone było przez Felicję Wolfson, a drugie – przy Klubie Seniora - przez Jana Wójcika.

Liczba kół w latach osiemdziesiątych utrzymywała się na poziomie 40, zaś liczba członków PTTK wahała się od 1682 do 2153. Najwięcej imprez turystyki kwalifikowanej w tym czasie zostało zorganizowanych w latach 1983 i 1984. Było to 397 imprez dla 6368 osób w 1983 roku i 394 imprezy z udziałem 4437 osób w 1984 roku¹⁸⁹.

Działalność popularyzatorska Oddziału w latach 1981-1984 to:

- 227 odczytów dla 8964 słuchaczy;
- 97 wystaw dla 9375 zwiedzających;
- 2 biblioteki¹⁹⁰.

W ramach działań propagandowych i informacyjnych Oddział rozpoczął współpracę z redakcją „Słowa Polskiego”, oraz zgłaszał planowane przedsięwzięcia do wojewódzkiego kalendarza imprez.

Wybrane na Zjeździe Delegatów w 1985 roku nowe władze Oddziału z prezesem – Andrzejem Mikusiem opracowały długoterminowy plan działania, uznając konieczność szczególnego nastawienia się na pracę z młodzieżą, na pogłębianie jej edukacji turystycznej.

Powstały nowe komisje statutowe – Komisja Fotografii Krajoznawczej, której przewodniczył Tadeusz Jażdżewski, Komisja Imprez na Orientację, Komisja Współpracy z Wojskiem i Komisja Szkoleniowa. Po zawieszeniu działalności Komisji Krajoznawczej w 1987 roku zawiązał się Kłodzki Klub Krajoznawczy, prowadzony przez Janusza Grabowskiego. Do nowopowstałego Klubu przeszła większość członków Komisji Krajoznawczej. Klub ten współpracował z SKKT przy Technikum Mechanicznym – Zbiorowym Opiekunem Zabytków. Wspólnie wydawano ulotki zatytułowane „Kłodzkie migawki krajoznawcze”.

Klub, jako zbiorowy opiekun twierdzy kłodzkiej, działał na rzecz usunięcia występujących zagrożeń w obrębie tego obiektu, był też inicjatorem wielu imprez

¹⁸⁹ Sprawozdania Zarządu z działalności Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w latach 1981-1984.

¹⁹⁰ Ibidem.

turystyczno - krajoznawczych. Rozwijał aktywną działalność m.in. przez penetrację terenową związaną z odszukiwaniem średniowiecznych krzyży pokutnych.

Komisja Krajoznawcza została staraniem Prezydium Zarządu reaktywowana w 1988 roku poprzez nabór nowych członków i powierzenie jej przewodnictwa instruktorowi krajoznawstwa - Leszkowi Kuźmińskiemu. W wielu imprezach organizowanych przez komisję, często we współpracy z Młodzieżowym Domem Kultury, licznie uczestniczyła młodzież, co było bardzo dobrym prognostykiem. W trakcie tych imprez młodzież poznawała parki narodowe i rezerwy przyrody. Komisja ta już po upływie roku była najlepiej pracującą komisją w całym województwie¹⁹¹.

Uroczyste obchody 40-lecia działalności, przypadające w 1987 roku, Oddział obchodził w Polanicy. Na tę okoliczność wydano medal pamiątkowy, który wręczono 16 instytucjom i 59 osobom związanym z turystyką. Uhonorowano również najstarszych i najbardziej zasłużonych działaczy. Wręczono:

- Ⓜ 5 Złotych Honorowych Odznak PTTK,
- Ⓜ 8 Srebrnych Honorowych Odznak PTTK,
- Ⓜ 2 Srebrne odznaki „Za pracę wśród młodzieży”,
- Ⓜ 12 odznak „XXV lat w PTTK”,
- Ⓜ oraz dyplom ZG PTTK dla Koła Zakładowego przy Kłodzkim Przedsiębiorstwie Budowlanym.

W celu utrwalenia i spopularyzowania dorobku Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w roku obchodów tego jubileuszu powołano zespół do opracowania kroniki Oddziału.

Terenowy Referat Weryfikacyjny Górskiej Odznaki Turystycznej zweryfikował w 1987 roku ponad tysiąc odznak GOT.

Komisja Szkoleniowa z przewodniczącą Renatą Kuźmińską przeprowadziła dwa kursy organizatorów turystyki w środowisku młodzieżowym, w których uczestniczyło 80 słuchaczy oraz kurs kandydatów na przewodnika sudeckiego z udziałem 38 kandydatów¹⁹².

Komisja Opieki nad Zabytkami z przewodniczącym Zbigniewem Jaszkiem zorganizowała dwie prelekcje: „Budownictwo drewniane na Ziemi Kłodzkiej” i „Sanktuaria Maryjne na Ziemi Kłodzkiej”. Opiekunowie zabytków prowadzili nadzór nad powierzonymi im obiektami. Wielokrotnie podejmowali działania interwencyjne

¹⁹¹ Sprawozdanie Zarządu z działalności Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w latach 1985-1988.

¹⁹² Sprawozdanie Zarządu z działalności Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w latach 1985-1988.

w terenowej administracji o właściwe zabezpieczenie zabytków. W szkołach Komisja popularyzowała ideę ochrony zabytków, organizując „Dni Ochrony Zabytków”, liczne prelekcje, konkursy krasomówcze zatytułowane „Zabytki Kłodzka” i wystawy. Prowadziła także szkolenia społecznych opiekunów zabytków, systematycznie poszerzając ich wiedzę poprzez uczestnictwo w spotkaniach organizowanych przez Muzeum Ziemi Kłodzkiej, Komisję Opieki nad Zabytkami i Kłodzki Oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego z naukowcami z wrocławskich uczelni oraz objazdy szkoleniowe po najcenniejszych zespołach zabytkowych Polski.

Członkowie Komisji Ochrony Przyrody, której przewodniczyła Bogumiła Ginter, działająca w oparciu o strażników ochrony przyrody, przeprowadziła kilka patroli zespołowych na terenach chronionych Ziemi Kłodzkiej. Komisja szczególną uwagę poświęciła ochronie Szczelińca Wielkiego. Ponadto była organizatorem imprez z udziałem młodzieży w celu zapoznania jej z rezerwatami przyrody. Członkowie Komisji prowadzili systematyczne szkolenia nie tylko na miejscu, ale także w trakcie wyjazdów szkoleniowych, przybliżających uczestnikom wiedzę na temat kolejnych parków narodowych.

Komisja Fotografii Krajoznawczej wraz z jej przewodniczącym - Tadeuszem Jażdżewskim prowadziła poradnictwo w zakresie fotografii i przygotowywała wystawę z działalności Oddziału¹⁹³. Jej głównym zadaniem było włączenie się do inwentaryzacji krajoznawczej regionu.

4.1.3. Działalność Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” od 1989 roku

Wprowadzenie w 1989 roku poważnych zmian ustrojowych i nowych zasad działalności gospodarczej spowodowały w turystyce różnorodne reperkusje.

BORT nadal prowadził działalność gospodarczą, której głównym zadaniem było wspomaganie działalności programowej Oddziału i wypracowywanie na nią środków oraz rozwój dalszej działalności gospodarczej. Już wcześniej, w 1988 roku stanowisko dyrektora BORT objął na okres dwóch lat Marek Jamka, a po jego rezygnacji funkcję tę pełniła do 1993 roku, do momentu likwidacji Biura, długoletnia pracownica Oddziału - Teresa Biskupska. Te ostatnie lata działalności BORT-u były czasem powolnego, ale systematycznego spadku dochodów Biura na skutek malejącego zapotrzebowania na usługi przewodnickie, transportowe i inne świadczenia, związane z obsługą turystów.

¹⁹³ Ibidem.

Pojawienie się w kraju wielu tańszych przewoźników umożliwiło zakładanie prywatnych biur. PTTK miało dotychczas patent na kształcenie i zatrudnianie przewodników. W nowej sytuacji pojawili się przewodnicy i piloci, którzy nie posiadali uprawnień. Skutkiem było zmniejszenie zainteresowania Biurem i Towarzystwem¹⁹⁴.

Próbowano różnych sposobów na wykorzystanie posiadanych autokarów i bazy transportowej, m.in. wynajmowano autokary do przewożenia robotników pracujących w Niemczech, uruchomiono na terenie bazy noclegownię dla młodzieży, ale żadna z tych form działalności nie przyniosła spodziewanych dochodów. Wobec tego na mocy uchwały podjętej przez Zarząd Oddziału przekształcono zarówno BORT w Polanicy, jak i jego filię w Kudowie w agencje pracujące pod szyldem PTTK. Trzeba było zlikwidować tabor, a następnie nowo zbudowaną i dobrze wyposażoną bazę samochodową.

Niestety, zmiany związane z transformacją gospodarczą, spowodowały liczne utrudnienia także w działalności Oddziału. Kraj borykał się z trudną sytuacją ekonomiczną w warunkach ogromnej inflacji i rosnącego bezrobocia. Ogólny kryzys społeczno - gospodarczy spowodował znaczny wzrost kosztów utrzymania. Zmalało jednocześnie zainteresowanie dla idei pracy społecznej. Wprowadzono mechanizmy gospodarki rynkowej, zgodnie z którymi wystąpiła konieczność samofinansowania działalności. Były to zasady, do realizacji których Oddział nie był przygotowany.

Zmieniający się model uprawiania turystyki, który preferował turystykę indywidualną spowodował, że systematycznie zmniejszała się ilość organizowanych imprez i liczba ich uczestników. W roku 1990 wielu przewodników zaczęło prowadzić własną działalność gospodarczą, co spowodowało znaczne zmniejszenie się ilości imprez obsługiwanych w ramach działalności Oddziału i odbiło się znacząco na jego kondycji finansowej.

Rok 1991 przyniósł opracowanie nowego statutu PTTK. Kłodzki Oddział na Nadzwyczajnym Zjeździe w dniu 23 III 1991 roku został zatwierdzony jako wyodrębniona jednostka terenowa PTTK, posiadająca osobowość prawną. Zaowocowało to wpisaniem Oddziału przez Sąd Wojewódzki w Świdnicy do rejestru stowarzyszeń.

Przemiany gospodarcze w kraju nabierały tempa. Wzrastało bezrobocie, idea społecznej pracy w PTTK nadal traciła na znaczeniu. Ubywało kadry, poprzedniego

¹⁹⁴ L. Majewski, BORT i ZOT... op. cit., s. 122.

entuzjazmu i zaangażowania. Lawinowo zmniejszała się liczba oddziałowych kół i członków PTTK.

Tempo i kierunek zmian zachodzących zarówno w strukturze jak i działalności programowej Oddziału ilustrują zestawienia dostępnych danych liczbowych na przestrzeni całego okresu istnienia Oddziału, zamieszczone w tabelach 1 - 7.

Tabela 1. Liczba Kół i członków Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w latach 1950 - 2010

Rok	Liczba kół	Liczba członków
1950	-	327
1955	11	569
1960	11	640
1965	bd	993
1970	24	1071
1975	37	1285
1980	43	1682
1985	44	2153
1990	20	673
1995	7	258
2000	5	262
2005	3	101
2010	4	149

Źródło: załącznik [w:] 50 lat Oddziału PTT- PTTK „Ziemi Kłodzkiej” 1947-1997 oraz sprawozdania z działalności Oddziału w latach 1980- 2010.

Pomimo mniejszego zapotrzebowania na organizację imprez turystycznych Oddział nie poddał się stagnacji, nadal pracował. Koła i komisje organizowały imprezy nie zawsze dla swoich członków ale zawsze pod szyldem PTTK. Poniższe zestawienie może służyć jako przykład ówczesnej działalności.

Tabela 2. Imprezy zorganizowane przez Oddział PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w latach 1989 - 1997

Rok	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Imprezy zorg. przez koła i komisje L. imprez / L. uczestników	120 5658	86 2286	93 2963	83 2460	53 1242	45 1030	81 1810	88 1650	103 1505
Imprezy obsłużone przez przewodników L. imprez / L. uczestników	210 8850	76 3040	182 7280	165 6600	325 16080	208 8302	243 9682	350 13830	200 7934

Źródło: T. Biskupska [w] : 50 lat Oddziału PTT- PTTK „Ziemi Kłodzkiej” 1947-1997.

Turyści zdobywali nadal odznaki, ale już nie w grupach tylko indywidualnie. W ciągu lat 1989 – 1997 wydano bądź zweryfikowano w sumie 3544 odznak, w tym:

- ⌚ 2177 – Górska Odznaka Turystyczna;
- ⌚ 234 – Siedmiomilowe Buty ;
- ⌚ 251 - Młodzieżowa Odznaka Krajoznawcza;
- ⌚ 881 - Regionalna;
- ⌚ 1 - Turysta Przyrodnik ¹⁹⁵.

Działalność statutowa realizowana była przez komisje statutowe. Były to:

- ⌚ Komisja Krajoznawcza z przewodniczącym Leszkiem Kuźmińskim,
- ⌚ Komisja Piesza z przewodniczącym Kazimierzem Rzewuskim,
- ⌚ Komisja Ochrony Przyrody z przewodniczącą Bogumiłą Ginter,
- ⌚ Komisja Turystyki Górskiej z przewodniczącym Władysławem Biskupem,
- ⌚ Komisja Turystyki Narciarskiej z przewodniczącym Władysławem Biskupem,
- ⌚ Komisja Opieki nad Zabytkami z przewodniczącym Zbigniewem Jaszkiem,
- ⌚ Komisja Młodzieżowa z przewodniczącym Zbigniewem Samarykiem,
- ⌚ Komisja Kajakowa z przewodniczącym Engelbertem Jankiem,
- ⌚ Komisja Fotografii Krajoznawczej z przewodniczącym Tadeuszem

¹⁹⁵ T. Biskupska, Oddział...op. cit., s. 27.

Jażdżewskim¹⁹⁶.

Na początku lat dziewięćdziesiątych zawiesiły działalność dwie Komisje - Młodzieżowa i Kajakowa. Komisja Młodzieżowa została ponownie reaktywowana w listopadzie 1998 roku podczas wyjazdowego posiedzenia w Dusznikach Zdroju, w schronisku „Pod Muflonem”.

Lata 1997 – 2000 charakteryzowały się stabilizacją liczby członków na poziomie około 240 osób. Troską Zarządu była nie tylko mała ich liczba, ale także niekorzystna struktura wiekowa, związana ze zbyt małym udziałem ludzi młodych, od których zależeć ma przyszłość Oddziału. Istotny wpływ na tak mały stan liczebny członków Oddziału miało ustanie działalności kół zakładowych, które wraz z likwidacjami i przekształceniami prywatyzacyjnymi uspołecznionych zakładów pracy przestały istnieć. Mimo to był to nadal najliczniejszy wśród oddziałów Ziemi Kłodzkiej.

W czasie trwania tej kadencji drastycznie zmniejszyła się ilość kół przewodnickich i liczba ich członków. Była to konsekwencja skomercjalizowania usług przewodnickich i zmiany systemu funkcjonowania przewodnictwa turystycznego, którą zapoczątkowała wprowadzona w 1997 roku Ustawa o usługach turystycznych. Przewodnicy zaczęli prowadzić własną działalność gospodarczą, stanowiąc konkurencję dla Oddziału.

W obliczu tych niekorzystnych zmian, skutkujących osłabieniem pracy oraz ograniczeniem tradycyjnych więzi i współpracy z sąsiednimi Oddziałami, Oddział „Ziemi Kłodzkiej” przystąpił na mocy uchwały Zarządu z dnia 27.05.1999 roku do Porozumienia Oddziałów PTTK Województwa Dolnośląskiego, utworzonego jako jednostka regionalna w rozumieniu art. 53 Statutu PTTK¹⁹⁷.

Głównymi celami Porozumienia Oddziałów są :

- ⌚ integracja Oddziałów poprzez wspólne działania na rzecz ich promocji, tworzenie międzyoddziałowego systemu łączności telekomunikacyjnej i wykorzystanie bazy turystycznej PTTK na działalność programową;
- ⌚ współpraca z organami administracji państwowej i samorządowej;
- ⌚ zajmowanie stanowiska w istotnych sprawach wobec władz naczelných PTTK;
- ⌚ promocja Woj. Dolnośląskiego w dziedzinie turystyki i krajoznawstwa;
- ⌚ organizowanie regionalnej informacji turystycznej;

¹⁹⁶ T. Biskupska, Oddział...op. cit., s. 27.

¹⁹⁷ Sprawozdanie Zarządu z działalności Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w latach 1997-2001.

- ⊙ organizowanie imprez turystycznych na szczeblu regionalnym i krajowym¹⁹⁸.

Wraz z upływem kadencji zauważyć się dało spadek zaangażowania członków PTTK w działalność Towarzystwa. Komisje, które praktycznie decydują o programowym wizerunku Oddziału, jakości jego oferty i zasięgu oddziaływania w różnych kręgach społeczeństwa, zaczęły ograniczać czy wręcz zawieszać swoją działalność. I tak, po okresie stagnacji w pracy Komisji Ochrony Przyrody, spowodowanej w 1999 roku zawieszeniem działalności Straży Ochrony Przyrody, po upływie roku nastąpiło całkowite jej zaniechanie.

Podobnie stało się z Komisją Narciarską, która w latach 1997-1999 organizowała liczne imprezy narciarskie w Polsce i Czechach, a w 2000 roku z powodu złych warunków śniegowych i małej liczby chętnych zaprzestała organizacji tych przedsięwzięć, ograniczając się jedynie do udziału w rajdzie tatrzańskim. Pozostałe komisje nawet nie złożyły sprawozdania ze swej działalności, co oznacza, że praktycznie jej nie prowadziły¹⁹⁹.

Zmiany w liczbach komisji kłodzkiego Oddziału PTTK ilustruje tabela.

Tabela 3. Liczba Komisji działających przy Oddziale PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w latach 1963-2010.

KOMISJA	1963	1975	1989-1997	2001-2005	2006-2009	2010
Turystyki Górskiej	x	x	x	x	x	x
Turystyki Narciarskiej	x	x	x	x	x	x
Szkoleniowa	x					
Młodzieżowa	x	x	x	x		
Turystyki Kolarskiej	x					
Turystyki Motorowej	x					
Ochrony Zabytków	x	x	x			
Ochrony Przyrody		x	x			
Kół Zakładowych		x	x			

¹⁹⁸ Sprawozdanie Zarządu z działalności Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w latach 1997-2001.

¹⁹⁹ Ibidem.

Krajoznawcza		x	x	x		x
Turystyki Kajakowej		x	x			
Przewodnicka		x		x	x	x
Turystyki Pieszej			x	x	x	
Fotografii Krajoznawczej			x	x		

Źródło: T. Biskupska [w:] 50 lat Oddziału PTT – PTTK „Ziemi Kłodzkiej” 1947-1997 i sprawozdania z działalności Oddziału w latach 2001-2010.

Szczególnie boleśnie odczuł aktyw Oddziału brak działalności Komisji Młodzieżowej, którego następstwem było zniweczenie nadziei na realizację szerokiego programu w środowiskach szkolnych. Program ten zakładał reaktywację jednostek SKKT, prowadzenie wśród młodzieży akcji „sadzimy las”, „czyste góry” czy „sprzątanie ziemi”, a także jej udział w regionalnych i krajowych konkursach krajoznawczych.

W odbywających się we Wrocławiu obchodach uroczystości 50 - lecia Oddziału PTTK na Dolnym Śląsku uczestniczyło 11 osób z Oddziału „Ziemi Kłodzkiej”. W trakcie uroczystości prezes Andrzej Mikuś otrzymał medal 50 -lecia²⁰⁰.

W kolejnej kadencji (2001-2005) prezesem Oddziału został Leszek Kuźmiński, który jednak w krótkim czasie zrezygnował z tego stanowiska. Następnym prezesem został Zygmunt Szczepanek.

W opisywanej kadencji na stan organizacyjny oddziału składały się Komisje: Krajoznawcza, Turystyki Górskiej, Turystyki Narciarskiej, Piesza, Komisja Fotografii Krajoznawczej, Młodzieżowa i Przewodnicka. Działalność prowadziło rocznie średnio 5 Kół PTTK.

Ilość zdobytych i zweryfikowanych odznak ilustruje tabela.

Tabela 4. Ilość zweryfikowanych odznak w wybranych latach w okresie 1981 – 2010

Odnaka	Rok 1981	Rok 2001	Rok 2003	Rok 2005	Rok 2006	Rok 2007	Rok 2008	Rok 2009	Rok 2010
GOT	671	211	24	98	97	102	64	53	49
GON	36	-	-	-	-	-	-	-	-

²⁰⁰ Sprawozdanie Zarządu z działalności Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w latach 1997-2001.

OTP	-	-	-	-	-	6	14	18	24
MOK	103	-	-	-	-	-	-	-	-
Siedmiomilowe Buty	22	-	2	8	9	47	26	1	2
Szlakiem Oręża Polskiego	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Krajoznawcza	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Młodzieżowa Krajoznawcza	-	-	-	-	-	-	-	-	37
Regionalna	362	3	32	4	6	16	25	5	-
Znam Kraje Przyjaciół	44	-	-	-	-	-	-	-	-
Turysta Przyrodnik	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Turysta Senior	-	5	-	-	-	-	-	-	7

Źródło: sprawozdania Zarządu z działalności Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w latach 1980- 2010.

W 2001 roku zostało zorganizowanych przez koła i komisje Oddziału 13 imprez turystyki kwalifikowanej, w których uczestniczyły 182 osoby i 11 imprez turystyki powszechnej dla 395 osób. Kadencja zakończyła się w 2004 roku wynikiem: 72 imprezy turystyki kwalifikowanej z uczestnictwem 1090 osób i 15 imprez turystyki powszechnej, w których wzięło udział 223 osoby²⁰¹.

W dniu 24 kwietnia 2004 roku miały miejsce w Dusznikach Zdroju uroczyste obchody 30-lecia działalności Koła Terenowego PTTK „Ducha Gór LICZYRZEPY”. Zebranie z tej okazji odbyło się w Sali Kameralnej J. Webera (Fundacji Międzynarodowych Festiwali Chopinowskich). Na obchody zostali zaproszeni z ramienia Oddziału Teresa Biskupska, Zygmunt Szczepanek i Władysław Biskup. Wielu działaczy zostało wyróżnionych nagrodami i odznaczeniami za pracę na rzecz Koła w uprawianiu turystyki i krajoznawstwa.

W maju 2005 roku wybrane zostały kolejne władze Oddziału. Najważniejszym zadaniem stojącym przed nimi było podźwignięcie Oddziału z zapaści finansowej spowodowanej brakiem płynności finansowej i poważnym zadłużeniem. Jak wynika ze sprawozdania z działalności tej kadencji (lata 2005-2009), dzięki odpowiedniej polityce gospodarczej udało się wyjść z kryzysu. W trakcie trwania kadencji Oddział zrzeszał w 4 kołach około 100 członków PTTK.

²⁰¹ Sprawozdanie Zarządu z działalności Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w latach 2001-2005.

W roku 2009 przy Oddziale działały komisje:

- ⌚ Przewodnicka z przewodniczącym Stanisławem Marszałkiem;
- ⌚ Turystyki Górskiej i Narciarskiej z przewodniczącym Władysławem Biskupem;
- ⌚ Turystyki Pieszej z przewodniczącym Andrzejem Berczyńskim;

Poniższa tabela ukazuje stan kadry programowej w latach 1980 -2010

Tabela 5. Kadra Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w latach 1980- 2010

Kadra	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010
Przodownicy	20	25	27	28	22	21	21
Instruktorzy Krajoznawstwa	6	5	1	1	7	1	-
Organizatorzy turystyki	71	33	18	15	32	8	12
Społ. Opiekunowie Przyrody	49	-	-	-	-	-	
Społ. Opiekunowie Zabytków	66	67	72	38	35	-	
Strażnicy Ochrony Przyrody	28	35	20	21	11	-	
Służba Kultury Szlaku	51	22	28	26	-	-	
Znakarze	12	9	10	bd	7	7	3
Przewodnicy	84	77	72	67	79	75	50
Opiekunowie SKKT	-	13	-	-	1	-	
Instruktorzy przewodnictwa						9	8

Źródło: sprawozdania z działalności Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” za lata 1980- 2010.

Składy Zarządów Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w ciągu 60 –ciu lat jego istnienia prezentuje poniższa tabela.

Tabela 6. Składy Zarządów PTT i PTTK Oddziału „Ziemi Kłodzkiej” w latach 1947-2009

Zarządy PTT	Funkcja	
1947	Prezes	Zbigniew Kulczycki
	Wiceprezes	Walenty Wasilczenko
	Sekretarz	Marian Kulczycki

	Członkowie	Jerzy Mańkowski , Emil Węglorz, Walenty Wasilczenko, Grzegorz Wolfson, Czesław Janiszowski, Jan Palka
1948	Prezes Wiceprezes	Zbigniew Kulczycki Włodzimierz Młotkowski
1949	Prezes	Czesław Janiszewski
Tymczas. Zarząd PTTK	Prezes Wiceprezes	Czesław Janiszowski Tadeusz Wierzbicki
Zarządy PTTK		
1951-1954	Prezes Wiceprezesa Sekretarze Skarbnicy Członkowie	Włodzimierz Młotkowski, Tadeusz Wierzbicki, Stanisława Łaguno Jerzy Dobrzyniecki, Zdzisław Kozłowski Stefan Reinstein, Stefan Leśmiała Adam Stajek, Eryk Majer, Adam Owczarek, Bronisława Działkówna, Marian Drozdowski, Zygmunt Szymański, Kazimierz Jarosiński
1954-1956	Prezes Wiceprezes Sekretarz Skarbnik Członkowie	Helena Getterowa Włodzimierz Młotkowski Zbigniew Zieliński Krystyna Ziolek Tadeusz Semeniuk, Kazimierz Tomaszewski
1956-1958	Prezes Wiceprezesa Sekretarz Skarbnik Członkowie	Helena Getterowa Marian Jamka, Jan Krzemieniecki, Stanisław Purr Zbigniew Zieliński Jan Kleniewski Mieczysław Pokorski, Czesław Janiszewski, Włodzimierz Młotkowski, Zygmunt Krotochwil, Stefan Reinstein, Katarzyna Pruchnicka, Tadeusz Semeniuk, Tadeusz Majewski, Zygmunt Martynowski
1958-1960	Prezes Sekretarz	Włodzimierz Młotkowski, Jan Krzemieniecki
1961-1962	Prezesa Wiceprezesa Sekretarz Skarbnik Członkowie	Zenon Hecyk, Eugeniusz Bąkowski Eugeniusz Bąkowski, Wiesław Jakubowski, Edmund Korngut Tadeusz Majewski Bolesław Jaśkiewicz Bolesław Januszkiewicz, Zdzisław Ćwikła , Zygmunt Krotochwil, Zbigniew Heliński, Czesław Zawojski, Stefan Sławicz, Mieczysław Mirocha, Marian

		Kaliszewski, Tadeusz Semeniuk
1962-1963	Prezes Wiceprezesa Sekretarze Skarbnik Członkowie	Bolesław Jaśkiewicz Stefan Skarżyński, Eugeniusz Bąkowski, Włodzimierz Młotkowski, Zygmunt Bratkowski Zdzisław Ćwikła, Jan Kleniewski Franciszek Syper Karol Pieczka, Stefan Sławicz, Eugeniusz Grygorowicz, Marian Fedorowicz, Zbigniew Heliński, Zdzisław Karpiński, Danuta Korytowska, Krystian Wycisk, Włodzimierz Młotkowski
1963-1966	Prezes Wiceprezesa Sekretarze Członkowie	Kazimierz Czernik Stefan Sławicz, Mieczysław Pokorski, Zbigniew Heliński Bożena Wrzask, Leszek Majewski Zdzisław Ćwikła, Ryszard Stachurski, Włodzimierz Młotkowski, Walerian Puciłowski, Stanisław Fraus, Adam Puterałowicz
1966-1968	Prezes Wiceprezesa Sekretarz Skarbnik Członkowie	Kazimierz Czernik Jan Zatorski, Stanisław Fraus, Władysław Sierpiński Leszek Majewski Zbigniew Helsinki Włodzimierz Młotkowski, Stanisław Fraus, Tomasz Symonolewicz, Andrzej Kłosiński, Lidia Jędrzejczak, Bolesław Dąsal, Mieczysław Majewski, Zygmunt Bartkowski, Mieczysław Pokorski
1968-1970	Prezesa Wiceprezesa Sekretarz Skarbnik Członkowie	Kazimierz Czernik, Włodzimierz Młotkowski Włodzimierz Młotkowski, Romuald Zatorski, Mieczysław Pokorski Tomasz Symonolewicz Stanisław Fraus Zbigniew Karpiński, Edmund Korngut, Danuta Król, Leszek Majewski, Mieczysław Majewski, Wanda Paduch, Marian Stopiński, Donat Toczyński, Maria Żelezik
1970-1972	Prezes Wiceprezesa Sekretarz Skarbnik Członkowie	Tomasz Symonolewicz Romuald Zatorski, Donat Toczyński Bolesław Dąsal Marian Kucyn Maciej Mizera, Bolesław Kuzian, Bogusław Bartel, Stanisława Skoczeń, Krystyna Sałamacha, Wojciech Radtke, Maria Kowalska, Henryk Korona, Jerzy

		Machyński, Bolesław Czerniawski, Andrzej Mirski
1972-1974	Prezes Wiceprezes Sekretarz Skarbnik Członkowie	Tomasz Symonolewicz Marian Kucyn Andrzej Mirski Stanisław Fraus Władysław Biskup, Mieczysław Majewski, Eugeniusz Bąkowski, Donat Toczyński, Jarosław Nowak, Engelbert Janek, Wanda Piotrowska, Krystyna Rudysz
1974-1976	Prezesa Wiceprezesa Sekretarze Skarbnik Członkowie	Tomasz Symonolewicz, Adam Grzywacz Władysław Biskup, Piotr Górski Andrzej Mirski, Teresa Biskupska Engelbert Janek Tadeusz Jażdżewski, Mieczysław Majewski, Eugeniusz Bąkowski, Julian Toczyński, Donat Toczyński, Krystyna Rudysz, Janina Horelik, Tadeusz Hadryś, Wanda Piotrowska, Stanisław Madetko, Leszek Majewski, Teresa Bielecka, Wiesława Magnuska, Ewa Kazimierska, Marek Krzan, Piotr Wojnarowski, Janusz Grabowski, Zygmunt Szczepanek
1978-1980	Prezes Wiceprezesa Sekretarz urz. Skarbnik Członkowie	Jerzy Pietraszek Władysław Biskup, Zdzisław Las Teresa Biskupska Engelbert Janek Franciszek Dybczyński, Marek Krzan, Teresa Bielecka, Stanisław Madetko, Janusz Grabowski, Leszek Majewski, Mieczysław Majewski, Wiesława Magnuska, Ewa Kazimierska, Zygmunt Szczepanek
1980	Prezes Wiceprezesa Sekretarz urz. Skarbnik Członkowie	Jerzy Pietraszek Julian Toczyński, Marek Krzan Teresa Biskupska Engelbert Janek Zygmunt Szczepanek, Franciszek Dymczyński, Teresa Bielecka, Janusz Grabowski, Ewa Kazimierska, Wiesława Magnuska, Stanisław Madetko, Mieczysław Majewski, Leszek Majewski, Piotr Wojnarowski
1982	Prezes Wiceprezesa Sekretarz urz. Skarbnik Członkowie	Julian Toczyński Marek Krzan, Andrzej Mikuś Teresa Biskupska Maria Trancygier Jerzy Twardzicki, Jerzy Pietraszek, Franciszek

		Dymczyński, Anna Berkowska, Zdzisław Cetnarowicz, Bolesław Jaśkiewicz, Ryszard Kulczak, Wiesława Magnuska, Mieczysław Majewski, Zygmunt Szczepanek, Antoni Węgrzyn
1985	Prezes Wiceprezesa Sekretarz urz. Skarbnik Członkowie	Andrzej Mikuś Bogusław Okołów, Elżbieta Szyłańska Teresa Biskupska Maria Trancygier Jerzy Twardzicki, Zygmunt Szczepanek, Andrzej Berczyński, Franciszek Dymczyński, Bolesław Jaśkiewicz, Renata Kuźmińska, Marek Krzan, Mieczysław Majewski, Zbigniew Samaryk, Antoni Węgrzyn
1989	Prezes Wiceprezesa Sekretarz urz. Skarbnik Członkowie	Andrzej Mikuś Bogusław Okołów, Marek Krzan Teresa Biskupska Zygmunt Szczepanek Renata Kuźmińska, Bolesław Jaśkiewicz, Kazimierz Rzewuski, Andrzej Berczyński, Jolanta Dąbrowska, Franciszek Dymczyński, Maria Trancygier, Wojciech Lewicki, Alicja Walkowicz, Waldemar Wrzeszcz
1992	Prezes Wiceprezesa Sekretarz urz. Członkowie	Marek Krzan Bogusław Okołów, Kazimierz Rzewuski Władysław Biskup Andrzej Berczyński, Zbigniew Oliwa, Wanda Piotrowska, Felicja Wolfson, Jolanta Dąbrowska, Franciszek Dymczyński, Renata Kuźmińska, Andrzej Mikuś, Maria Trancygier, Alicja Walkowicz
1997	Prezes Wiceprezesa Sekretarz Skarbnik Członkowie	Andrzej Mikuś Bogusław Okołów, Andrzej Berczyński Teresa Biskupska Marek Krzan Władysław Biskup, Leszek Kuźmiński, Kazimierz Rzewuski, Felicja Wolfson, Jolanta Dąbrowska, Zbigniew Jaszek, Stanisław Marszałek, Zygmunt Szczepanek, Piotr Wojnarowski, Waldemar Wrzeszcz
2001-2005	Prezesi: Wiceprezes	Leszek Kuźmiński, Zygmunt Szczepanek Zbigniew Pycha

	Sekretarz Władysław Biskup Skarbnik Teresa Biskupska Członkowie Felicja Wolfson, Janina Dąbczewska, Jolanta Dąbrowska, Robert Jabłoński, Zbigniew Jaszek, Zbigniew Pycha, Bogdana Rzekiecka, Aleksandra Szymanowska
2005-2009	Prezes Henryk Berczyński Wiceprezes Kazimierz Barański, Wioletta Górna Sekretarz Wioletta Górna, Władysław Dawiec Skarbnik Lidia Karpowicz Członkowie Robert Jabłoński, Wiesław Sujka, Stanisław Marszałek, Henryk Jadach <u>Komisja Rewizyjna</u> Przewodniczący Andrzej Berczyński Sekretarz Kazimierz Rzewuski Członek Barbara Dawiec <u>Sąd Koleżeński</u> Przewodniczący Andrzej Mirski Wice-przew. Zbigniew Samaryk Sekretarz Jolanta Jakóbek Członek Alicja Zwierzyńska Członek Bogdana Rzekiecka

Źródło: Załącznik -Skład zarządów PTT i PTTK Oddziału „Ziemi Kłodzkiej” 1947-1997 [w:] 50 lat Oddziału PTT- PTTK „Ziemi Kłodzkiej” oraz dokumenty Oddziału.

Oddział przez cały okres istnienia prowadził działalność popularyzatorską poprzez udostępnienie biblioteki, organizację odczytów, wystaw i uruchomienie punktu informacji turystycznej. Poniżej, w tabeli, umieszczone są dane liczbowe obrazujące tę działalność w wybranych latach w okresie od 1981 – 2010 roku.

Tabela 7. Działalność popularyzatorska Oddziału w latach 1981 -2010

Rok	Odczyty - L.	Wystawy - L.	Biblioteka- L.	Punkt IT- L.
-----	--------------	--------------	----------------	--------------

	odwiedzających	odwiedzających	odwiedzających	odwiedzających
1981	39 - 941	20 - 2133	1 - bd	bd
1982	52 - 2296	22 - 2095	1 - 12600	bd
1983	67 - 3546	27 - 2543	2 - 9660	bd
1984	69 - 2181	28 - 2604	2 - 1212	bd
1985- 2000	bd	bd	bd	bd
2001	-	2 - 1520	1 - 699	bd
2002	-	2 - 1720	1 - bd	bd
2003	-	1 - 1840	1 - bd	bd
2004	-	1 - 2120	1 - bd	bd
2005	-	2 - 1450	1 - 587	bd
2006	-	1 - 2250	-	bd
2007	-	1 - 1980	-	bd
2008	-	3 - 2880	-	bd
2009	-	bd	-	1 - 1590
2010	3 - 92	1 - 850	-	1 - 1870

Źródło: sprawozdania z działalności Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” za lata 1980- 2010.

W ostatnich latach pracę Zarządu Oddziału zdominowały wymagające szybkiego rozwiązania problemy kadrowe, prawne i finansowe. Pogarszające się warunki społeczno- ekonomiczne, niezdrowa konkurencja na rynku usług turystycznych (zwłaszcza w usługach przewodnickich), zawirowania na rynku finansowym i problemy zdrowotne niektórych członków zarządu zaważyły na stopniu realizacji poczynionych planów i zamierzeń.

W grupie niezrealizowanych zadań znalazł się m.in. projekt reaktywowania Komisji Ochrony Przyrody. Pomimo przeprowadzonych przez Zarząd rozmów z Dyrekcją Parku Narodowego Gór Stołowych, nie udało się dojść do porozumienia w tej sprawie. Podkreślanym w sprawozdaniach problemem, którego rozwiązanie wymaga zdecydowanych działań jest brak uczestnictwa młodzieży w działalności PTTK. Towarzystwo turystyczne starzeje się, stąd wytyczne, aby starać się jak najskuteczniej pozyskiwać młodych ludzi.

Natomiast jednym z sukcesów działalności było zredagowanie i uruchomienie w kwietniu 2007 roku strony internetowej Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej”:
<http://www.klodzko.pttk.pl/>.

4.2. Struktura organizacyjna Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej”

Terenowy Oddział PTTK „Ziemi Kłodzkiej”, podobnie jak oddziały działające w różnych środowiskach (np. akademickim czy wojskowym) i w zakładach pracy, jest drugim szczeblem trzystopniowej struktury organizacyjnej PTTK, podlegając

najwyższej władzy jaką stanowi Walny Zjazd Delegatów PTTK. Walny zjazd odbywa się co cztery lata. W okresie między zjazdami pracą Towarzystwa kieruje Zarząd Główny.

Podstawowymi ogniwami PTTK są koła i kluby. Działalność programowa realizowana jest poprzez pracę klubów i komisji specjalistycznych - krajoznawczych, fotograficznych czy przyrodniczych. Komisje specjalistyczne działające przy Oddziale są jego fachowymi organami. Ich zadania polegają na zajmowaniu się różnymi dyscyplinami turystyki kwalifikowanej oraz różną tematyką problemową²⁰².

4.2.1. Władze Oddziału

Na Zjeździe Oddziału, który odbył się 29 marca 2009 roku wybrano władze na kolejną kadencję.

W skład Zarządu weszli:

- Ⓟ Prezes - Marek Krzan
- Ⓟ Wiceprezes – Stanisław Marszałek, od 2011 roku - Piotr Wojnarowski
- Ⓟ Sekretarz – Jolanta Jakóbek
- Ⓟ Skarbnik – Edyta Pieńkowska
- Ⓟ Mariusz Karakula
- Ⓟ Janusz Czermamazowicz
- Ⓟ Robert Jabłoński

Oddziałowa Komisja Rewizyjna:

- Ⓟ Przewodniczący – Andrzej Berczyński
- Ⓟ Barbara Dawiec
- Ⓟ Lidia Karpowicz

Oddziałowy Sąd Koleżeński:

- Ⓟ Przewodniczący – Andrzej Mirski
- Ⓟ Wiceprzewodniczący – Piotr Wojnarowski
- Ⓟ Sekretarz – Jolanta Kazimierczak
- Ⓟ Donat Toczyński
- Ⓟ Zygmunt Majewski²⁰³.

4.2.2. Kadra

²⁰² G. Bieńczyk, Krajoznawstwo i jego związki z turystyką, Wydawnictwo WSE Warszawa 2003, s. 58.

²⁰³ http://www.klodzko.pttk.pl/?page=kolo_pttk, wgląd 10.04.2011.

Realizatorem idei krajoznawczych w działalności PTTK jest kadra krajoznawczo-turystyczna. Składają się na nią: przewodnicy turystyczni, piloci wycieczek, przodownicy i instruktorzy różnych dyscyplin turystyki kwalifikowanej, instruktorzy krajoznawstwa, społeczni opiekunowie zabytków, społeczni opiekunowie przyrody i strażnicy ochrony przyrody.

Uprawnienia państwowe posiadają przewodnicy i piloci wycieczek. Społeczni opiekunowie zabytków i przyrody oraz strażnicy ochrony przyrody są powoływani przez PTTK i konserwatorów zabytków oraz ochrony przyrody. Pozostałym członkom kadry uprawnienia nadaje PTTK²⁰⁴.

W obecnej kadencji kadrę Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” tworzą:

⌚ Przewodnicy	- 50
⌚ Przodownicy	- 21
⌚ Organizatorzy turystyki	- 12
⌚ Instruktorzy przewodnictwa	- 8
⌚ Znakarze	- 3 ²⁰⁵

4.2.3. Koła, Komisje

Przy Oddziale PTTK „Ziemi Kłodzkiej” działają obecnie 4 Koła. Są to:

- ⌚ Koło Przewodników Sudeckich;
- ⌚ Kłodzkie Koło PTTK;
- ⌚ Koło Terenowe „Ducha Gór Liczyrzepy” w Dusznikach;
- ⌚ Koło PTTK w Kudowie Zdroju .

Koło Przewodników Sudeckich przy Oddziale PTTK „Ziemi Kłodzkiej”

Ryc. 19 . Odnazka Przewodnika Sudeckiego



²⁰⁴ G. Bieńczyk, Krajoznawstwo ...op. cit., s. 121.

²⁰⁵ Sprawozdanie Zarządu z działalności Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” za 2010 rok.

Źródło: zbiory W. Biskupa, fot. własna

Działalność Koła Przewodników Sudeckich polega z reguły na organizowaniu imprez szkoleniowych dla własnych potrzeb. Czasem organizuje też szkolenia dla szerszego gremium. W lutym 2011 roku Koło Przewodników było organizatorem dwudniowego szkolenia w Wambierzycach na temat antropogenicznych walorów turystycznych tej miejscowości dla przewodników zrzeszonych przy Dolnośląskiej i Opolskiej Federacji Przewodników²⁰⁶.

Kłodzkie Koło PTTK

Ryc. 20. Odznaka Kłodzkiego Koła PTTK.



Źródło: http://www.klodzko.pttk.pl/?page=kolo_pttk

Na Zebraniu Sprawozdawczo - Wyborczym Koła w dniu 20.01.2009 r. zostały wybrane aktualne władze.

Zarząd Koła:

- ⌚ Prezes – Henryk Jadach
- ⌚ Wiceprezes – Piotr Janowski
- ⌚ Sekretarz – bd
- ⌚ Członkowie Zarządu – Władysław Dawiec, Mariusz Karakula

Komisja Rewizyjna Koła:

- ⌚ Halina Borowczyk
- ⌚ Barbara Dawiec
- ⌚ Ryszard Grabowski²⁰⁷.

²⁰⁶ Wywiad z J. Dworakowską – referentem biura Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” z dnia 2.04.2011.

²⁰⁷ http://www.klodzko.pttk.pl/?page=kolo_pttk, wgląd 10.04.2011.

Koło, zrzeszające w chwili obecnej 49 osób, realizując działalność programową zorganizowało w 2010 roku w ramach turystyki popularnej i wypoczynku świątecznego 23 imprezy dla 160 osób. W wycieczkach turystyki kwalifikowanej w 6 imprezach (Rajd „Kartofelek”, wycieczki kolarskie) uczestniczyło 96 osób. Członkowie Koła brali udział w pracach konserwatorskich powierzonego im opiece żółtego szlaku turystycznego relacji Kłodzko – Jedlak - Kłodzka Góra.

W zakresie prowadzonej akcji popularyzatorskiej zamieszczono w Gazecie Prowincjonalnej 15 artykułów na temat działalności Koła i planowanych wycieczek. Stan kadry programowej to 6 osób, w tym 4 osoby posiadające uprawnienia przewodników turystyki górskiej, 1 osoba z uprawnieniami przewodnika turystyki narciarskiej, instruktor przewodnictwa - 1 osoba, znakarze – 2 osoby i przewodnicy turystyczni – 2 osoby²⁰⁸.

Koło Terenowe PTTK „Ducha Gór Liczyrzepy” w Dusznikach

Ryc. 21. Odznaka Koła PTTK „Ducha Gór Liczyrzepy”



Źródło: http://www.klodzko.pttk.pl/?page=kolo_terenowe

Prezesem Zarządu Koła jest Andrzej Berczyński. Koło w Dusznikach jest bardzo aktywne, organizuje wiele imprez, w trakcie których uczestnicy mogą zdobywać odznaki turystyczne – GOT, OTP, KOT, MOK, Turysta Dolnego Śląska, Korona Gór Polski, Korona Sudetów i inne²⁰⁹.

Niektóre spośród wielu aktualnie organizowanych imprez to:

- ⌚ wycieczki piesze na nartach biegowych Karłów – Pasterka - Karłów, Góry Orlickie;
- ⌚ wycieczki piesze – Rezerwat Topieliska pod Zieleńcem;
- ⌚ wycieczki rekreacyjne, krajoznawcze – Otmuchów – Święto Kwiatów;

²⁰⁸ Ibidem.

²⁰⁹ http://www.duszniki.pl/?page=kolo_pttk, wgląd 13.04.2011.

- ⌚ wycieczki górskie - Masyw Śnieżnika, Góry Sowie, Srebrna Góra, Igliczna;
- ⌚ wycieczki krajoznawcze, integracyjne - zlot turystów na Wielkiej Sowie, Wrocław, Góry Izerskie, Nove Mesto n/ Metuji;
- ⌚ wycieczki krajoznawcze – Kłodzko – twierdza, trasa podziemna;
- ⌚ wycieczki integracyjne, rekreacyjne – Łądek Zdrój – basen termalny;
- ⌚ wycieczki piesze i rowerowe²¹⁰.

Koło PTTK w Kudowie Zdroju.

Jest to bardzo młode Koło, działające dopiero od roku. Na razie Oddział w Kłodzku nie otrzymał żadnego sprawozdania, dlatego trudno cokolwiek napisać na temat jego działalności.

Komisje Turystyki Kwalifikowanej

Przy Oddziale PTTK „Ziemi Kłodzkiej” działają obecnie dwie Komisje Turystyki Kwalifikowanej:

1. Komisja Turystyki Górskiej i Terenowy Referat Weryfikacyjny GOT

Terenowy Referat Weryfikacyjny działający przy Kłodzkim Oddziale może weryfikować odznaki GOT:

- ⌚ popularną
- ⌚ małą brązową
- ⌚ małą srebrną
- ⌚ małą złotą²¹¹.

Ryc. 22. Odznaka Przodownika GOT



Źródło: <http://wypoczynek.turystyka.pl/got.htm>.

Skład Komisji Turystyki Górskiej:

²¹⁰ Ibidem.

²¹¹ <http://www.klodzko.pttk.pl/>, wgląd 03.05.2011.

- ⌚ Przewodniczący – Henryk Jadach
- ⌚ Wiceprzewodniczący – Piotr Janowski
- ⌚ Sekretarz – Marta Wodecka – Duda
- ⌚ Członkowie - Czesław Dominas, Zbigniew Oliwa, Mariusz Karakula, Władysław Biskup, Władysław Dawiec, Andrzej Berczyński.

W 2010 roku Terenowy Referat Weryfikacyjny zweryfikował:

- ⌚ popularna odznaka GOT - 25
- ⌚ mała brązowa odznaka GOT - 16
- ⌚ mała srebrna odznaka GOT - 5
- ⌚ mała złota odznaka GOT - 3²¹².

Ryc. 23. Zweryfikowane w 2010 roku odznaki GOT



Źródło: <http://wypoczynek.turystyka.pl/got.htm>.

2. Komisja Turystyki Pieszej i Terenowy Referat Weryfikacyjny OTP.

Skład Komisji Turystyki Pieszej:

- ⌚ Przewodniczący – Andrzej Berczyński
- ⌚ Członkowie – Danuta Barankiewicz, Kazimierz Barański, Henryk Berczyński, Franciszek Dymczyński, Robert Jabłoński, Stanisław Marszałek, Kazimierz Rzewuski, Marian Rzekiecki, Zbigniew Samaryk, Alicja Zwierzańska²¹³.

Terenowy Referat Weryfikacyjny OTP w 2009 zweryfikował :

- ⌚ Złota Odznaka „Siedmiomilowe Buty” - 1
- ⌚ Srebrna Odznaka „Siedmiomilowe Buty” - 7
- ⌚ Popularna OTP - 17

²¹² <http://www.klodzko.pttk.pl/?page=comisje>, wgląd 27.04.2011.

²¹³ http://www.duszniki.pl/?page=kolo_pttk, wgląd 13.04.2011.

- ⌚ Mała brązowa OTP - 12
- ⌚ Mała srebrna OTP - 2
- ⌚ Odznaka „Turysta Dolnego Śląska” - 6
- ⌚ Odznaka „Turysta Hrabstwa Kłodzkiego” - 24²¹⁴.

Ryc. 24. Zweryfikowane w 2009 roku Odznaki OTP



Źródło: <http://www.klodzko.pttk.pl/?page=komisje>

4.3. Wybrane obszary działalności Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej”

4.3.1. Przewodnictwo

Przewodnictwo turystyczne PTTK to dziedzina o wieloletnich tradycjach, z której wywodzi się cała współczesna polska turystyka. W działalności Oddziału przewodnictwo zajmowało zawsze poczesne miejsce. W miarę rozwoju turystyki i krajoznawstwa rola przewodnika ewoluowała, poszerzając się o nowe, dodatkowe treści, stawała się coraz ważniejszą funkcją społeczno-wychowawczą. Samo „wiodzenie turystyczne” bez szerokiego komentarza słownego, opartego na zdobytej wiedzy teoretycznej i praktycznej, pogłębianej ciągłym samokształceniem dziś już nie wystarcza.

²¹⁴ <http://www.klodzko.pttk.pl/?page=komisje>, wgląd 27.04.2011.

Obecnie, aby być przewodnikiem, trzeba spełniać nie tylko warunki takie jak: ...dobre zdrowie, ogólna inteligencja, dobra prezencja, dobre wychowanie, towarzyskość i łatwość wysławiania się, łatwa i szybka orientacja, takt i energia, moralność, doskonała znajomość terenu... (wymienione w wymogach adresowanych do przewodników w 1929 roku). Wymogiem współczesnego krajoznawstwa jest również posiadanie szerokiego horyzontu wiedzy ogólnej, popartego przekonaniem o słuszności treści podawanych w przekazie przewodnickim²¹⁵.

Przewodnik, oprócz znajomości przeszłości historycznej kraju, musi posiadać pełną wiedzę o bieżących wydarzeniach politycznych, kulturalnych, społecznych i gospodarczych w kraju i za granicą. To właśnie dzięki przewodnikom możliwe jest poznanie przez turystów historii i kultury odwiedzanego regionu, jego walorów turystycznych, zarówno krajoznawczych – przyrodniczych jak i antropogenicznych. Ponadto turyści, oprócz dawki rzetelnej wiedzy krajoznawczej, oczekują od przewodnika także przykładu w dziedzinach wykraczających poza jego kwalifikacje przedmiotowe (np. zachowanie w obliczu trudności, rozstrzyganie wątpliwości, przestrzeganie dyscypliny i porządku, zasad kultury uprawiania turystyki, ochrony przyrody i zabytków)²¹⁶. Tutaj, oprócz dydaktycznej, zaznacza się także funkcja wychowawcza przewodnictwa.

Przewodnictwo spełnia jeszcze inną doniosłą rolę – odkrywa piękno, uczy je dostrzegać w przyrodzie, w zabytkach architektury, w tradycji i regionalnych zwyczajach, w historii i legendach, w przeszłości i teraźniejszości. Uczy oglądania, rozumienia i przeżywania tego piękna. I rozbudza potrzebę obcowania z nim w przyszłości. W ten sposób przewodnictwo staje się czynnikiem rozwoju i wzbogacania człowieka o nowe wartości, doznania i przeżycia. Poznanie, rozumienie i uczenie się własnego kraju to jego niezaprzeczalny wkład do kultury i oświaty narodowej²¹⁷.

Dlatego też od przewodników wymaga się dziś wszechstronnej wiedzy z różnych dziedzin i osobistej odpowiedzialności za słowo. Przekazywana wiedza musi być aktualna i autentyczna, żeby umożliwić prawidłową, rzeczową i obiektywną interpretację zjawisk, wydarzeń historycznych, czy stosunków społeczno - politycznych w kontekście omawianych treści. Ponadto przewodnik musi być przygotowany do

²¹⁵ W. Ring, Rola i funkcje przewodnika turystycznego [w:] Przewodnictwo turystyczne w Polsce, Wydawnictwo „Kraj”, Warszawa- Kraków 1986, s. 11.

²¹⁶ W. Ring, Rola...op. cit., s.12.

²¹⁷ B. Grzymała – Siedlecki, Wkład przewodnictwa do kultury i oświaty narodowej [w:] Przewodnictwo turystyczne w Polsce, Wydawnictwo „Kraj”, Warszawa- Kraków 1986, ss. 13-15.

udzielania odpowiedzi na zadawane pytania, z uwzględnieniem różnych poziomów przygotowania merytorycznego turystów, którzy stanowią niezwykle zróżnicowane audytorium.

Oprowadzając po kraju wycieczki zagraniczne, przewodnik staje się niejako reprezentantem Polski i jest odpowiedzialny za informacje przekazane na jej temat. Musi więc szczególnie dbać o to, aby turyści wywieźli wszechstronny, rzetelny i pozytywny obraz naszego kraju.

Bezpośredni – żywy, interesujący i atrakcyjny przekaz w komunikacji między przewodnikiem i turystą decyduje o poziomie przyswajania informacji, umożliwiając jednocześnie mówcy modyfikację form argumentowania w postaci udzielanych słuchaczom na bieżąco wyjaśnień.

Ponadto przewodnik powinien być kwalifikowanym turystą, i wykazywać się odpowiednim przygotowaniem w zakresie orientacji w terenie, znajomości zasad biwakowania, doboru ekwipunku, stroju itp. A ponieważ jest opiekunem turystów i odpowiada za ich bezpieczeństwo, musi doskonale znać przepisy i zasady bezpieczeństwa, posiadać umiejętność udzielania pierwszej pomocy, jak również korzystania z pomocy zorganizowanej.

Aby sylwetka współczesnego przewodnika była pełna, do wymienionych funkcji, które powinien spełniać, należałoby dodać nieodzowne dyspozycje osobowościowe, takie jak: życzliwość, obowiązkowość, troskliwość, punktualność, niekonfliktowość, zdyscyplinowanie, pogodny sposób bycia, a także pożądane cechy osobiste, jak: dobra prezencja i dykcja, umiejętność nawiązywania kontaktów i dostosowania się do różnych środowisk i poziomów reprezentowanych przez poszczególne grupy turystów, zaradność i refleks²¹⁸.

Powstanie w 1950 roku PTTK dało możliwość stworzenia ujednocionej formy przewodnictwa turystyczno - krajoznawczego, w organizacyjnym podziale na górskie i nizinne, terenowe i miejskie.

Przewodnicy stanowili zawsze w działalności Kłodzkiego Oddziału swoistą siłę napędową, tworząc elitarną pod względem kwalifikacji grupę, ceniącą takie niezmiennie i trwałe wartości jak kultura osobista, honor, wiedza i przywiązanie do Towarzystwa.

Minęło już wiele dziesiątków lat od rozpoczęcia działalności pierwszych polskich przewodników na Ziemi Kłodzkiej. W dniu 13 września 2008 roku odbyła się w Polanicy Zdrój i Dusznikach uroczystość obchodów 60-lecia istnienia Koła

²¹⁸ W. Ring, Rola... op. cit., s.13.

Przewodników Sudeckich i działalności Oddziału. Podsumowany został ogromny dorobek wypracowany przez te wszystkie lata, odznaczono wielu zasłużonych działaczy.

Opisując początki działalności przewodnickiej na naszych terenach nie sposób nie wspomnieć osoby Franciszka Pabela, oberżysty i sołtysa Karłowa, który już ponad dwieście lat temu oprowadzał wędrowców po okolicznych górach. Był on wielkim propagatorem i popularyzatorem Gór Stołowych. W ciągu swojego 87 - letniego życia przez 71 lat uprawiał przewodnictwo. Swoją działalnością przyczynił się do popularyzacji Szczelińca Wielkiego, oprowadzając po nim w 1790 roku m.in. dwóch następców tronu, króla, dwie księżniczki, ambasadora amerykańskiego w Berlinie - przyszłego prezydenta USA- Johna Quincy Adamsa, niemieckiego poetę Goethego.

W 1813 roku Franciszek Pabel otrzymał oficjalne stanowisko „mianowanego królewskiego przewodnika i kasjera Szczelińca Wielkiego”. Była to pierwsza, nie tylko na terenie całych Sudetów, ale według dotychczasowych ustaleń także pierwsza w Europie urzędowa nominacja na przewodnika górskiego²¹⁹. W 2013 roku przypadać będzie 200 - setna rocznica tego ważnego dla rozwoju turystyki i przewodnictwa wydarzenia.

Pierwsze, pionierskie lata działalności przewodnickiej w ramach PTT i PTK, a później po ich połączeniu 17 grudnia 1950 roku - PTTK na Ziemi Kłodzkiej są trudne do opisanego z powodu luki informacyjnej dotyczącej lat czterdziestych i pięćdziesiątych ub. wieku. Mieszczące się na strychu ówczesnego Domu Wycieczkowego im. Mieczysława Orłowicza w Polanicy archiwum Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej”, zawierające dokumenty z tego okresu, częściowo spłonęło w pożarze²²⁰.

Początki przewodnictwa poprzedziło utworzenie w Kłodzku regionalnych struktur krajoznawczych. W dniu 16 maja 1947 roku powstał oddział Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego z pierwszym prezesem – starostą kłodzkim - Zbigniewem Kulczyckim. Niemal równocześnie grono pedagogów kłodzkiego gimnazjum stworzyło pierwszą sekcję Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Powołaniem Towarzystwa Miłośników Ziemi Kłodzkiej zmanifestowano przywiązanie do odzyskanej ziemi.

Struktury te tworzyli ludzie z różnych stron Polski, przybywający tu od maja 1945 roku, aby organizować polskie szkolnictwo, administrację i kulturę, otwierać i uruchamiać nowe zakłady pracy. Byli entuzjastami, pełnymi zapału społecznikami

²¹⁹ R. Kincel, Początki turystyki i przewodnictwa turystycznego na Ziemi Kłodzkiej [w]: V Forum Krajoznawstwa Dolnośląskiego, wyd. PTTK Polanica Zdrój 1976, ss. 18-20.

²²⁰ B. Jaśkiewicz, Przewodnictwo na Ziemi Kłodzkiej w latach 1947-1960, [w]: 50 lat Oddziału PTT-PTTK „Ziemi Kłodzkiej” 1947- 1997, wyd. PTTK Oddział „Ziemi Kłodzkiej”, Kłodzko 1998, s. 33.

o bogatych i wszechstronnych zainteresowaniach, zaangażowanymi w różne dziedziny działalności. Urzekła ich uroda Sudetów i zabytki kłodzkiej ziemi. Chcieli wiedzę o nich udostępnić szerokim rzeszom osadniczej ludności. Uczyli się więc historii regionu, a wiedzę krajoznawczą czerpali z bogatej i łatwo wówczas dostępnej literatury niemieckiej.

Już w 1947 roku stworzyli wzór pierwszych legitymacji przewodnickich, które zostały zaakceptowane przez centralne władze krajoznawcze. Pierwszymi przewodnikami po Ziemi Kłodzkiej byli: Helena Getterowa, Czesław Janiszowski, Zbigniew Kulczycki (posiadacz legitymacji Nr1), Włodzimierz Młotkowski, Emil Węglorz. W niedługim czasie grono to powiększyło się o kolejnych przewodników, którzy wywodzili się z Polanicy, będącej od początku siedzibą organizacji przewodnickiej: Stanisława Czarkowskiego, Jana Kleniewskiego, Mieczysława Pokorskiego, Honorata Popiela i Stefana Reinsteina. Otrzymali oni uprawnienia w latach 1949-1950.

Następnie dołączyli do nich: Eugeniusz Bąkowski, Stanisław Fraus – posiadacz legitymacji Nr 18 (zał. Nr 7), Stanisław Zawistowski, Zbigniew Zieliński i Roman Hytra²²¹, który został zaangażowany przez Oddział PTTK jako stały przewodnik nie tylko do oprowadzania wycieczek, ale także do odnawiania szlaków.

Począwszy od momentu formalnego utworzenia Koła Przewodników w 1948 roku, wraz z nastaniem jego pierwszego prezesa – Czesława Janiszowskiego, prawnika z Polanicy, postawiono na bardzo wysokim poziomie wymagania względem przyszłych przewodników. Kierowano się troską o właściwy dobór kadry, która miała stanowić elitarny klub, a przynależność do niej byłaby honorem. Przy naborze zwracano więc uwagę na osobowość kandydata, jego kulturę, poziom wiedzy ogólnej i rekomendacje od innych przewodników - i jeśli spełniał wysokie kryteria tych wymogów, zostawał praktykantem przewodnickim.

Następnie jego szkoleniem zajmowała się Komisja Szkoleniowa Koła Przewodników, w składzie której oprócz prezesa Koła zasiadali Honorat Popiel, Stefan Reinstein i Stanisław Zawistowski. Szkolenia te z konieczności były bardzo krótkie (czasem trwały tylko kilkanaście dni), przeprowadzane były pod presją czasu, bo zapotrzebowanie na usługi przewodnickie rosło szybko wraz ze wzmagającym się

²²¹ B..Jaśkiewicz, Z dziejów Koła Przewodników Sudeckich przy Oddziale PTTK „Ziemi Kłodzkiej” [w:]V Forum Krajoznawstwa Dolnośląskiego, Wyd. PTTK Polanica Zdrój,1976, ss. 36-37.

masowym ruchem turystycznym. Metodyki prowadzenia wycieczek górskich i wiedzy o Sudetach pionierów przewodnictwa uczył Mieczysław Orłowicz²²².

Kandydat musiał poznawać góry, chodząc po nich samodzielnie lub jako praktykant z doświadczonym przewodnikiem i po dwóch latach stawał przed komisją egzaminacyjną. Po zdanym egzaminie przewodnik stawał się niejako automatycznie działaczem krajoznawczym. Znane w całym kraju jest powiedzenie autorstwa W. Młotkowskiego: „przewodnicy to oficerowie turystyki”, rozpowszechnione przez niego podczas wielu lat pracy w najwyższych władzach PTTK (w Zarządzie Głównym i Sądzie Koleżeńskim)²²³.

Krąg przewodników ciągle się powiększał. Potrzeba obsługiwanie coraz liczniejszych grup przyjezdnych wymuszała ciągłą konieczność szkolenia nowych kandydatów, bo ogrom obowiązków zawodowych i społecznych nie pozwalał wielu działaczom całkowicie się poświęcić temu zajęciu.

Do historii przeszedł Honorat Popiel, który bez reszty oddał się działalności przewodnickiej. Był pracownikiem stacji meteorologicznej w Polanicy, a na życzenie Przewodniczącego Komisji Zdrojowej – W. Młotkowskiego zaczął pracę jako pierwszy, niemal etatowy przewodnik. Oprawdzał po górach grupy kuracjuszy i wczasowiczów, liczące od 150 do 300 osób. Przez całe życie oprowadził dziesiątki tysięcy turystów. Miał zwyczaj zapowiadać wyprawy przez tubę z tarasu polanickiego Sanatorium Nr 1. Zachęcał do udziału w wyprawach, obiecując turystom „komfortowe pojazdy”, które w rzeczywistości okazywały się zwykłymi ciężarówkami z demobilu, przystosowanymi do przewozu osób. Wycieczki te, pewnie na przekór oczywistym niewygodom, nazywano „autokarowymi”.

Jeżdżono najczęściej do Wambierzyc, Kudowy i pod Hejszowinę - do Karłowa²²⁴. Ale niezmiennie dobry humor, uśmiech, ogromna inwencja i troska przewodnika o dobre samopoczucie grupy, nazywanego z sympatią „Honorkiem-Humorkiem” stwarzały radosną atmosferę w czasie tych wypadów i ugruntowały jego popularność. Był rozpoznawalny przez miłośników turystyki nawet w najdalszych zakątkach kraju i określany jako „pan przewodnik z Polanicy”. Działo się tak głównie za sprawą popularyzującego Ziemię Kłodzką znanego nestora polskich dziennikarzy - Andrzeja Koźmińskiego i rokrocznie organizowanych przez niego wycieczek dziennikarskich, oprowadzanych zawsze po regionie przez Honorata Popiela.

²²² PTTK Oddział „Ziemi Kłodzkiej”, XXX-lecie Koła Przewodników Sudeckich 1948-1978, s. 3.

²²³ B. Jaśkiewicz, Z dziejów, ... op. cit., s. 35.

²²⁴ B. Jaśkiewicz, Przewodnictwo ...op. cit., s. 36.

W tym czasie ruch turystyczny stale się nasilał i tylko w 1948 roku zorganizowano 89 wycieczek z udziałem 3900 osób.

Równie dużą sympatią turystów cieszył się Stefan Reinstein. Był świetnym przewodnikiem i znakomitym gawędziarzem. Miał niezwykle barwną osobowość, wykwintne maniery, posługiwał się wspaniałą polszczyzną. Posiadał też ogromną wiedzę. Był przyjacielem artystycznej bohemy przedwojennej Warszawy, skąd przyjechał do Polanicy Zdroju. Jako przewodnik pracował niemal do końca życia. Swoją ostatnią wycieczkę oprowadzał niespełna tydzień przed śmiercią. W latach 1956 - 1957 był prezesem Koła Przewodników.

Sprawozdanie Walnego Zjazdu PTTK Oddziału „Ziemi Kłodzkiej” z grudnia 1954 roku podaje, że kadrę przewodników stanowiło wówczas osiem osób: trzech klasy I, jeden klasy II i czterech klasy III. Przewodnik klasy I posiadał uprawnienia do prowadzenia wycieczek po całej Ziemi Kłodzkiej, a klasy III – tylko po jednym paśmie górskim²²⁵.

W latach pięćdziesiątych Oddział musiał się zmierzyć z rosnącym problemem tzw. „dzikiego przewodnictwa”, które uprawiali wynajęci przez Fundusz Wczasów Pracowniczych pracownicy kulturalno - oświatowi i grupa fotografów. Nie byli oni merytorycznie przygotowani do tej roli. Aby nie obniżyć wysokiego poziomu profesjonalizmu, umiejętności i wiedzy, prezentowanych przez licencjonowanych przewodników, poddano ich gruntownym szkoleniom, w wyniku których wielu zostało doskonałymi przewodnikami. I tak w 1958 roku uprawnienia przewodnickie otrzymali: Mirosław Dyrko, Ryszard Stachurski i Tytus Walasek z Dusznik oraz Mieczysław Majewski, Bronisław Prawda, Janusz Przemysławski i Adam Wójcik z Kudowy²²⁶. W tym czasie Koło prowadziło działalność w trzech sekcjach terenowych pod przewodnictwem prezesa Honorata Popiela.

Funkcję prezesa Koła Przewodników w latach 1957-1962 pełnił Eugeniusz Bąkowski. Był on wszechstronnym sportowcem (m.in. skoczkiem narciarskim) mimo, że w czasie wojny jako lotnik został ciężko ranny. Był też ratownikiem górskim. Został przewodnikiem GOT, organizatorem grupy GOPR, wychowawcą i doświadczonym szkoleniowcem wielu przewodników. Dbał o ich właściwe przygotowanie do oprowadzania turystów w warunkach zimowych i trudnym terenie. Zimą 1958 roku zorganizował w Zakopanem pierwszy obóz szkoleniowy, a trzy lata później - drugi zimowy obóz szkoleniowy na Śnieżniku.

²²⁵ PTTK Oddział „Ziemi Kłodzkiej”, XXX-lecie Koła Przewodników Sudeckich 1948-1978, s. 4.

²²⁶ B. Jaśkiewicz, Przewodnictwo ...op. cit., s. 37.

Ostatnie legitymacje przewodników po Ziemi Kłodzkiej wydało Koło Przewodników z upoważnienia Oddziału PTTK w 1959 roku. W następnym roku wprowadzono przewodnictwo sudeckie, a dokumenty potwierdzające nadane uprawnienia wydawała Komisja Turystyki Górskiej ZG PTTK z siedzibą w Krakowie. Dotychczasowi przewodnicy zostali zobligowani do uzupełnienia wiedzy o całych Sudetach, a nowych kandydatów zaczęto przygotowywać już według poszerzonego programu kursów²²⁷.

W następnych latach instruktorzy przewodnictwa górskiego, mianowani decyzją ZG PTTK w Krakowie: E. Bąkowski, St. Fraus, H. Korona, B. Jaśkiewicz, J. Kleniewski, H. Korona, L. Majewski, M. Majewski, H. Popiel, J. Przemysławski, St. Reinstein, R. Stachórski, oraz D. Toczyński uczestniczyli w intensywnych szkoleniach nie tylko na terenie całej Polski, ale również w Bułgarii, CSRS, Francji NRD, Rumunii, Włoszech i ZSRR²²⁸.

W dniu 28.09.1961 roku Oddział PTTK „Ziemi Kłodzkiej” uzyskał osobowość prawną. Wśród jego pięćdziesięciu członków – założycieli było 18 przewodników. Rok później Koło Przewodników liczyło już 23 członków. W 3204 wycieczkach, jakie w 1962 roku oprowadzili przewodnicy, uczestniczyło 140 tys. osób. Ponadto Koło było organizatorem Rajdu Górskiego Ziemi Kłodzkiej.

Prezesi Koła Przewodników Sudeckich przy Oddziale PTTK „Ziemi Kłodzkiej”

1948 - 1955	Czesław Janiszowski
1956 - 1957	Stefan Reinstein
1957 – 10.03.1962	Eugeniusz Bąkowski
10.03.1962 – 31.03.1964	Honorat Popiel
31.03.1964 – 28.02.1967	Honorat Popiel
28.02.1967 – 23.02.1969	Mieczysław Majewski
23.02.1969 – 14.02.1971	Mieczysław Majewski
14.02.1971 – 25.03.1973	Mieczysław Majewski
25.03.1973 – 16.03.1975	Mieczysław Majewski
16.03.1975 – 27.10.1976	Mieczysław Majewski
27.10.1976 – 28.01.1979	Mieczysław Majewski
28.01.1979 – 07.12.1980	Piotr Górski

²²⁷ B. Jaśkiewicz, Przewodnictwo ...op. cit., s. 37.

²²⁸ PTTK Oddział „Ziemi Kłodzkiej”, XXX-lecie Koła Przewodników Sudeckich 1948-1978, ss. 5-6.

07.12.1980 – 01.12.1984	Mieczysław Majewski
01.12.1984 – 15.03.1987	Mieczysław Majewski
15.03.1987 – 18.12.1988	Mieczysław Majewski
18.12.1988 – 21.11.1992	Bolesław Jaśkiewicz
21.11.1992 – 16.04.1995	Wanda Piotrowska
16.04.1995 - 23.01.1997	Leszek Majewski
23.01.1997 - 15.12.2009	Stanisław Marszałek
15.12.2009 - do chwili obecnej	Dariusz Mielec

Źródło: T. Biskupska, 50 lat Oddziału PTT- PTTK „Ziemi Kłodzkiej” 1947-1977 oraz sprawozdania z działalności Oddziału w latach 1995- 2010 i wywiad z L. Majewskim z dnia 09.05.2011.

W dniu 13 września 2008 roku w Polanicy- Zdroju i Dusznikach- Zdroju odbyły się uroczystości 60-lecia kłodzkiego Oddziału PTTK i Koła Przewodników Sudeckich. Na początku obchodów w parku przy ulicy Chrobrego została odsłonięta tablica poświęcona przewodnikom sudeckim, która powróciła na swoje dawne miejsce po kilkudziesięciu latach nieobecności. Odsłonięcia dokonali: burmistrz Polanicy – Jerzy Terlecki i prezes Zarządu Oddziału PTTK w Kłodzku – Henryk Berczyński.

Następnie uczczono chwilą ciszy pamięć nestorów kłodzkiego przewodnictwa. Kolejne punkty programu obchodów miały miejsce po przemieszczeniu się gości do Dusznik – Zdroju. Zaproszeni zwiedzili Muzeum Papiernictwa, następnie udali się do Dworku Chopina, gdzie nastąpiło oficjalne otwarcie uroczystości z okolicznościowymi przemówieniami, odczytaniem pism gratulacyjnych oraz wręczeniem wyróżnień zasłużonym członkom i działaczom PTTK.

Przyznane wyróżnienia i lista wyróżnionych:

- ⌚ Medal PTTK „ZA POMOC I WSPÓŁPRACĘ”: Urząd Miasta Duszniki- Zdrój, Urząd Miasta Polanica – Zdrój, Muzeum Papiernictwa w Dusznikach – Zdroju;

Ryc. 25. Medal „Za Pomoc i Współpracę”



Źródło: Źródło: www.msw-PTTK.org.pl.

- ⌚ Złota Honorowa Odznaka PTTK: Jerzy Markocki, Donat Toczyński;
- ⌚ Złota Odznaka „Zasłużony w pracy wśród młodzieży”: Zbigniew Jaszek;
- ⌚ Srebrna Honorowa Odznaka PTTK: Barbara Dawiec, Czesław Gajda, Henryk Jadach, Lidia Karpowicz, Roman Kowalski, Romana Chimowicz - Majewska, Zbigniew Samaryk, Eugeniusz Taugień, Piotr Wojnarowski, Krystyna Źarnecka;
- ⌚ Srebrna Odznaka „Zasłużony w pracy wśród młodzieży”: Henryk Berczyński, Leszek Majewski, Remigiusz Szymkiewicz;
- ⌚ Srebrna Odznaka „Zasłużony Pracownik PTTK”: Maria Borowczyk, Joanna Dworakowska;
- ⌚ Honorowa Odznaka „Turysta Dolnego Śląska”: Kazimierz Barański, Teresa Biskupska, Władysław Biskup, Stanisław Fraus, Maria Bogumiła Ginter, Jolanta Jakóbek, Marek Krzan, Stanisław Marszałek, Zbigniew Oliwa, Bogdana Rzekiecka, Zygmunt Szczepanek;
- ⌚ Odznaka „Zasłużony dla PTTK Oddziału Ziemi Kłodzkiej”: Władysław Dawiec, Agnieszka Drath, Marek Gałowski, Zbigniew Gołąb, Wioletta Górna, Bolesław Jaśkiewicz, Jerzy Karpowicz, Bożena Król- Michna, Wiesław Michna, Dariusz Mielec, Marek Petryk, Edyta Pieńkowska, Wanda Piotrowska, Stefan Remont, Andrzej Stryk, Ryszard Ściebura, Eugeniusz Taugień, Tytus Wyczółek;
- ⌚ Odznaka „25 lat w PTTK”: Barbara Dawiec, Władysław Dawiec, Zbigniew Jaszek, Lidia Karpowicz, Jerzy Karpowicz, Jerzy Markocki, Wanda Piotrowska, Marian Rzekiecki;
- ⌚ Dyplom Zarządu Głównego PTTK: Jolanta Jakóbek, Robert Jabłoński, Bożena Król- Michna, Ryszard Ściebura;
- ⌚ Dyplom Zarządu Oddziału PTTK: Towarzystwo Miłośników Polanicy, Koło Przewodników Sudeckich w Kłodzku, Redakcja Gazety Prowincjonalnej, Teresa Berczyńska, Franciszek Dymczyński, Marian Rzekiecki, Ryszard Stachurski, Julian Toczyński²²⁹.

Obecnie nadawanie przewodnikom uprawnień i ich weryfikację prowadzi Urząd Marszałkowski. Znowelizowana ustawa przewodnicka z 2010 roku nie jest w pełni przestrzegana. Zdarza się, że wycieczki prowadzą również przewodnicy nie posiadający

²²⁹ M. Gałowski, 60 lat Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w Kłodzku [W]: IV Almanach Ziemi Kłodzkiej, Wyd. Oficyna Wydawnicza „Brama”, Kłodzko, 2009, ss. 44-45.

wymaganych uprawnień. Obecnie wielu przewodników prowadzi własną działalność gospodarczą (niekiedy zarejestrowaną w Czechach ze względu na niższe koszty i lepszą opiekę socjalną), a jednocześnie prowadzi wycieczki na zasadzie podpisanych umów – zleceń z PTTK i różnymi biurami turystycznymi²³⁰.

4.3.2. Znakarstwo

Jednym z naczelnych zadań PTTK jest udostępnienie jak najszerszemu ogółowi społeczeństwa turystycznie atrakcyjnych terenów. Cel ten osiąga Towarzystwo poprzez utrzymywanie sieci znakowanych szlaków, które są jednym z najbardziej widocznych elementów zagospodarowania turystycznego. Idea znakowania szlaków turystycznych w górach powstała ponad sto lat temu w krajach alpejskich. Stamtąd szybko dotarła do Polski. Znakowaniem i konserwacją szlaków turystycznych od początku istnienia zorganizowanych form turystyki zajmowały się stowarzyszenia turystyczne. Pierwsze szlaki turystyczne na ziemiach polskich zostały wyznakowane w 1887 roku przez Towarzystwo Tatrzańskie. Następnie prace te były kontynuowane przez Polskie Towarzystwo Tatrzańskie i Polskie Towarzystwo Krajoznawcze.

Od momentu połączenia PTT i PTK w 1950 roku prace te prowadzi PTTK.

Podstawa prawna: PTTK realizuje cele statutowe w zakresie krzewienia turystyki i krajoznawstwa oraz aktywnych form wypoczynku, pomagając w wędrownictwie indywidualnym i grupowym przez wykonywanie zadań zleconych z zakresu administracji publicznej, związanych z wytyczaniem, znakowaniem i konserwacją szlaków turystycznych zgodnie z art. 7 ust.2 pkt 1, art. 8 pkt 4 oraz art. 9.ust.1 pkt 9 ust.2 pkt 5 statutu PTTK²³¹.

PTTK jako gestor szlaków zapewnia ich rzetelne utrzymanie, posiada ujednolicony system informacji, dysponując centralnymi kartotekami szlaków i ich wiernymi odwzorowaniami w literaturze i kartografii turystycznej.

Trasy turystyczne powinny być dla bezpieczeństwa turystów i wszystkich osób przebywających w górach odpowiednio przygotowane, a przede wszystkim oznakowane. Oznakowanie to musi być na bieżąco konserwowane i aktualizowane poprzez nanoszenie na mapy i plany wszelkich zmian przebiegu szlaków. Początkowo znakowano szlaki inaczej – malowano tylko dwa paski. Jeden w kolorze szlaku, i drugi – biały pod spodem. Z upływem czasu następowało stałe doskonalenie techniki

²³⁰ Wywiad z L. Majewskim – Przewodnikiem Sudeckim z dnia 09.05.2011.

²³¹ www.klodzko.pttk.pl, wgląd 31.10.2010.

znakowania. Istotne okazywało się również coraz większe doświadczenie Towarzystwa w nadzorze organizacyjnym, a jednocześnie w opiece społecznej nad szlakami.

Obecnie obowiązujący, zmodyfikowany system, wypracowany przez PTTK i ujęty w formie Instrukcji Znakowania Szlaków Turystycznych (wydanej przez Zarząd Główny PTTK w 1998 roku) precyzyjnie określa zasady znakowania. Używa się 5 kolorów: czerwonego, niebieskiego, zielonego, żółtego i czarnego, przy czym pasek kolorowy znajduje się w środku, pomiędzy dwoma paskami białymi. Oprócz pasków stosuje się oznakowanie pomocnicze w formie strzałek, wykrzykników, znaków początku szlaku, a także urządzenia informacyjne, takie jak: drogowskazy, tabliczki szczytowe, tablice ze schematem sieci szlaków itp.

Rola i znaczenie szlaków górskich są bardzo istotne i różnorodne. Prowadząc turystów i ukazując im piękno polskich gór, pełnią jednocześnie funkcję wychowawczą i dydaktyczną. Stanowią bogate źródło walorów zdrowotnych, poznawczych i krajoznawczych. Są elementem konkurencyjności polskiej oferty turystycznej na rynku krajowym i międzynarodowym. Wiążą miejscowości ze schroniskami PTTK i umożliwiają zdobywanie odznak turystycznych, szczególnie Górskiej Odznaki Turystycznej. Pozostają częścią międzynarodowego systemu szlaków europejskich. Szlaki oznakowane przez PTTK są dokładnie odwzorowane na mapach i w przewodnikach turystycznych²³².

PTTK dysponuje wyspecjalizowaną i doświadczoną kadrą znakarzy, wywodzących się w większości spośród przewodników, przewodników turystyki górskiej i ratowników GOPR, działających w macierzystych oddziałach PTTK. W Polsce istnieją obecnie 43 takie grupy. Zarząd Główny PTTK prowadzi centralną kartotekę górskich szlaków turystycznych i koordynuje pracę znakarzy poprzez Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej z siedzibą w Krakowie. Za pośrednictwem tego ośrodka przekazywane są do poszczególnych Oddziałów środki na znakowanie i konserwację szlaków.

Praca znakarza polega na profesjonalnym technicznie i mądrym koncepcyjnie wytyczeniu szlaku w terenie. Stanowi swoiste połączenie ciężkiej pracy fizycznej z wysokim profesjonalizmem merytorycznym. Kandydaci na znakarzy odbywają specjalistyczne kursy według programów zatwierdzonych przez PTTK. Szkolenie teoretyczne daje podstawy wiedzy o topografii gór, o niebezpieczeństwach związanych z ich przemierzaniem i o ich walorach przyrodniczych. Natomiast techniki kładzenia

²³² www.narloch.net, wgląd 04.11.2010 r.

znaków szlaku, sposobu i gęstości ich rozmieszczenia w terenie uczy szkolenie praktyczne. Wytyczanie i znakowanie szlaków turystycznych nie może pozostawać w gestii osób nieprzygotowanych do wykonywania tak odpowiedzialnych z punktu widzenia bezpieczeństwa turystów prac, stąd wynika tak duża dbałość PTTK o profesjonalizm i wszechstronne przygotowanie kadry znakarskiej.

Na terenie Ziemi Kłodzkiej znakowanie szlaków górskich na wzorcu polskim rozpoczęło się w roku 1947. Wtedy to na zebraniu Międzyoddziałowej Komisji Sudeckiej PTT w Jeleniej Górze zatwierdzony został przebieg szlaku czerwonego, nazwanego Głównym Szlakiem Turystycznym w Sudetach, który częściowo miał przebiegać przez teren Kotliny Kłodzkiej. Wówczas zaproponowano sieć uzupełniających szlaków w kolorze niebieskim, które miałyby połączyć wszystkie najciekawsze części i punkty Sudetów, nie uwzględnione na trasie przebiegu szlaku czerwonego. Wykonanie przebiegu i oznakowania tych niebieskich szlaków zlecono poszczególnym Oddziałom PTT.

Zasadniczą strukturę górskich szlaków turystycznych najpierw PTT a później PTTK odziedziczyło po zakończeniu wojny po Kłodzkim Związku Górskim, działającym od 1881 roku²³³. Członkowie Związku wykonywali wszystkie prace związane z wytyczaniem, znakowaniem i konserwacją szlaków wędrownych. Oprócz tego ustawiali tablice informacyjne i drogowskazy, urządzali punkty widokowe.

Ryc.26. i 27. Oryginalne metalowe tabliczki znakujące szlak pieszy i narciarski wprowadzone przez GGV



Źródło: zbiory W. Biskupa, fot. własne

²³³ W. Biskup, Krótka historia znakarstwa na Ziemi Kłodzkiej [w]: 50 lat Oddziału PTT-PTTK Oddziału „Ziemi Kłodzkiej 1947-1977, wyd. PTTK Oddział „Ziemi Kłodzkiej”, Kłodzko 1998, s. 59.

W latach 1946 - 1950 miały miejsce prace związane z przystosowaniem ich w zakresie oznakowania do norm PTT. Modernizacja sieci rozpoczęła się w roku 1947. W 1948 roku wyznakowano na terenie Ziemi Kłodzkiej pierwsze 60 km szlaków. Od 1955 roku koordynację w zakresie szlakowania na terenie Dolnego Śląska przejęła Okręgowa Komisja Turystyki Górskiej przy Oddziale PTTK we Wrocławiu. W chwili powstania PTTK w całych Sudetach było około 2000 km szlaków, z czego 570 km przypadało na Ziemię Kłodzką.

W pierwszych latach działalności PTTK znakowano i odnawiano nawet do 200 km szlaków rocznie. Kiedy w 1958 roku powstały samodzielne Oddziały PTTK w Łądku Zdroju i Nowej Rudzie, sieć szlaków podległych kłodzkiemu Oddziałowi zmniejszyła się. Na początku lat sześćdziesiątych wyznakowano wszystkie podległe Oddziałowi szlaki i przez kilka następnych lat były one tylko konserwowane.

W latach 1966-1967 Komisja Górską przy Oddziale PTTK „Ziemi Kłodzkiej” wyłoniła zespół znakarzy, rekrutujących się z aktywu górskiego Oddziału. Początkowo zespół znakarzy prowadzony był przez braci – Stanisława i Zbigniewa Gołąb z Polanicy. Gotowe, odnowione szlaki odbierane były przez wyznaczony aktyw górski - Jerzego Grawendera, Ryszarda Stachórskiego i Stanisława Frausa. Znakarze pracowali dwójkami. Aby nie tracić czasu na dojazdy, nocowali w namiotach w miejscach pracy.

Od 1971 roku do zespołu znakarzy doszli nowi – Zbigniew Oliwa, Jan Brejna, Marek Pędziwoł, Henryk Korona, Wojciech Ratke, Władysław Biskup. Stanisław Faus i Władysław Biskup są autorami czarnego szlaku, wiodącego od Zieleńca przez Orlicę do Lewina Kłodzkiego²³⁴.

W latach 1973 – 1978 grupa znakarzy zajęła się modernizacją sieci szlaków. Znormalizowano wówczas 379 km szlaków (na 458 km podległych Oddziałowi). Do zespołu znakarzy dołączyła Teresa Biskupska. W latach osiemdziesiątych pod kierunkiem Władysława Biskupa pracowała grupa 12 znakarzy, czuwając nad stanem technicznym 379 km szlaków. Zespół zasilili kolejni działacze: Tadeusz Jażdżewski, Zbigniew Jagielaszek, Leszek Kuźmiński, Leonard Sudecki, Piotr Olszewski, Zbigniew Lanczares.

Kiedy we wrześniu 1993 roku utworzony został Park Narodowy Gór Stołowych, niektóre trasy dostępne dla turystów na jego obszarze uległy zmianie. Wyznaczanie szlaków i dokonywanie jakichkolwiek zmian na terenie Parku wymagają konsultacji z jego Dyrekcją. W 1997 roku zespół znakarzy składał się z 5 osób. Tworzyli go

²³⁴ W. Biskup, Krótka historia...op. cit., s. 60.

Władysław Biskup, Marcin Kuźmiński, Leszek Kuźmiński, Jacek Malinowski i Tadeusz Jażdżewski. Ich zadaniem było czuwanie nad 363 km szlaków.

Obchody 50-lecia turystyki na Ziemi Kłodzkiej uświetniło otwarcie nowo wytyczonego i oznakowanego szlaku spacerowego wokół Kłodzka o długości 51 km (Zał. Nr 8) i odnowionego szlaku po zabytkach Kłodzka.

Od lat dziewięćdziesiątych XX w. w górach pojawiło się wielu nowych gestorów, którzy zaczęli wprowadzać swoje pomysły dotyczące znakowania. Dużą aktywnością w tym zakresie wykazują się gminy i starostwa, a także parki narodowe i inne organizacje o profilu ekologicznym. Skutkiem ich poczynań jest powstanie sieci szlaków konnych, motorowych i kolarskich, nierzadko wytyczanych wprost na PTTK-owskich szlakach pieszych. Tworzone są kolizyjne połączenia szlaków pieszych z rowerowymi. Ponadto te nowopowstające oznakowania nie mają wzorów w żadnej literaturze i często nie są konserwowane. Problem ten staje się z roku na rok poważniejszy. Pomijając aspekt profesjonalizmu i estetyki wykonania, sytuacja taka wymusza na kadrze znakarskiej PTTK konieczność takiego prowadzenia szlaków, aby ich przebieg nie był w żadnym przypadku kolizyjny z innymi, a ponadto żeby szlaki te wyróżniały się estetyką, starannością wykonania i logiką przebiegu, gwarantującą turystom maksymalne bezpieczeństwo²³⁵.

Kolejnym problemem związanym z utrzymaniem szlaków w dobrym stanie jest ich dewastacja przez siły natury bądź pseudoturystów niszczących bezkarnie szlaki i ich informacyjną infrastrukturę. Aby przeciwdziałać takim zagrożeniom lub niwelować ich skutki potrzebne są określone działania. Jednym z najważniejszych zadań i nakazów współczesnej turystyki górskiej jest więc oprócz utrzymania i bieżącej konserwacji szlaków także zagwarantowanie im ochrony prawnej. Ochrona prawna szlaku łączy w sobie aspekty bezpieczeństwa dla turysty ze stroną ekonomiczną utrzymania szlaków w należyтым stanie. Wszelkie zniszczenia uczynione z premedytacją przez człowieka wymagają prac odtworzeniowych, a więc i zwiększonych nakładów finansowych.

Bezpieczne szlaki to również bardzo istotna sprawa dla GOPR, ponieważ ich stan bezpośrednio przekłada się na pracę ratowników - im mniej poblądzeń i wypadków z tym związanych, tym mniej interwencji w górach, a więc i mniejsze koszty ratownictwa.

W latach 1997-2001 Oddział PTTK „Ziemi Kłodzkiej” nie otrzymał żadnych środków na znakowanie szlaków turystycznych, w związku z tym były prowadzone

²³⁵ www.narloch.net, wgląd 04.11.2010r.

prace w minimalnym zakresie i były to czynności w zasadzie o charakterze poprawczym. Na 424 km szlaków górskich w 1997 roku odnowiono jeszcze 181 km, natomiast w latach 1998-2000 nie prowadzono już żadnych prac.

Znakarze podlegają Komisji Turystyki Górskiej. Po wielu latach PTTK odzyskało w 2009 roku uprawnienia do znakowania szlaków. Obecnie w Oddziale „Ziemi Kłodzkiej” pracuje trzech znakarzy z uprawnieniami.

W 2009 roku zostało wysłane z Kłodzka pismo do KTG w Krakowie dotyczące planowanych prac związanych ze znakowaniem podległych Oddziałowi szlaków górskich. Zakres przestrzenny tych szlaków obejmuje teren od Przełęczy w Srebrnej Górze po Przełęcz Kłodzką, od Przełęczy Spalona wzdłuż granicy polsko - czeskiej (Góry Orlickie) i dalej do Kudowy, Karłowa (Góry Stołowe) po Nową Rudę. Oddział wystąpił z prośbą o środki w wysokości 5 tys. zł. W 2010 roku otrzymał tylko 1 100 zł. Wskazano do odnowienia szlak żółty, biegnący z Kłodzka na Kłodzką Górę oraz szlak żółty od Schroniska Muflon do Szczytnej. Prace te zostały wykonane²³⁶.

4.3.3. GOPR

Sudety od dawna cieszyły się dużą popularnością m.in. za sprawą znanych miejscowości uzdrowiskowych z licznymi ujęciami wód mineralnych, a także wspaniałych warunków klimatycznych i krajoznawczych. Stanowiły znaną bazę wypoczynkową i leczniczą. Były też zagospodarowane dla ruchu turystycznego. Na ich obszarze znajdowały się liczne schroniska i wytyczone dawno szlaki.

Po drugiej wojnie światowej masowy napływ ludzi na tereny Ziemi Kłodzkiej ożywił w krótkim czasie zasiedlane tereny. Nowoprzybyli przejęli m.in. istniejącą bazę turystyczną i zaczęli organizować regionalną turystykę. Sudety stały się modne. Tysiące ludzi, w tym dużo młodzieży, zaczęło przyjeżdżać w góry nie tylko w celach leczniczych ale także aby czynnie wypoczywać.

Uprawiano turystykę górską pieszą i narciarską. Rozwijał się także alpinizm. Nie wszyscy byli jednak przygotowani technicznie do realizowania tych form turystyki. Aby uprawiać turystykę w górach, trzeba nie tylko znać ich topografię i otaczającą przyrodę, ale również mieć wyobraźnię, żeby umieć przewidzieć możliwe zdarzenia, i dużą dozę odpowiedzialności, żeby nie szarżować w trudnych i niebezpiecznych górskich warunkach.

²³⁶ Sprawozdanie Zarządu z działalności Oddziału w latach 2005-2009.

W miarę zwiększania się ruchu turystycznego i rosnącej skali pokonywanych trudności, wzrastało także niebezpieczeństwo i groźba wypadków. Już w 1949 roku Związki Zawodowe, które zajmowały się organizowaniem rekreacji i wypoczynku, zwróciły się z prośbą do Zarządu Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego o przeszkolenie wskazanych przez siebie osób w zakresie ratownictwa górskiego. W ciągu kilku miesięcy na polecenie PTT Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe (TOPR) wysłało w Sudety kilku ratowników z Zakopanego. Ich zadaniem było przeszkolenie instruktorów kulturalno-oświatowych, pracujących w domach Funduszu Wczasów Pracowniczych w zakresie ratownictwa górskiego. Instruktorzy ci mieli obowiązek udzielić doraźnej pomocy poszkodowanym w czasie wycieczek turystom.

Dwa lata później odbył się następny podobny kurs. Brali w nim udział również żołnierze WOP, którzy nieśli pomoc ofiarom wypadków w strefie przygranicznej. Jednak szkolenie instruktorów kulturalno-oświatowych i żołnierzy nie wystarczało. Dlatego w grudniu 1952 roku, w schronisku „Samotnia” nad Małym Stawem, odbył się kurs ratowników, będący jednocześnie zebraniem organizacyjnym. W jego trakcie, w dniu 14 grudnia zostało powołane Sudeckie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe (SOPR) z centralną stacją w Przesiecu²³⁷. Grupa ratowników liczyła 15 osób, a jej prezesem został Tadeusz Steć. W tym samym roku została utworzona Wałbrzysko - Kłodzka grupa GOPR. Jej członkowie dyżurowali w schronisku „Andrzejówka” koło Wałbrzycha. Od 1953 roku ratownicy tej grupy poszerzyli zasięg swojej opieki o Góry Wałbrzyskie, Kamienne, Sowie i Masyw Śnieżnika.

Kolejny punkt ratunkowy uruchomiony został w sezonie 1953-1954 na Śnieżniku. Prowadził go inicjator powołania lokalnej podgrupy GOPR na Ziemi Kłodzkiej - Eugeniusz Bąkowski. W ciągu następnych kilku lat powstawały nowe punkty ratunkowe - w schronisku „Jagodna” na Spalonej, w Międzygórzu, w Zieleńcu i na Szczelińcu Wielkim.

W kwietniu 1956 roku, po wejściu w życie nowego regulaminu GOPR, terenowe placówki zmieniły nazwę i SOPR przekształcono w Grupę Sudecką GOPR z dwiema sekcjami operacyjnymi w Wałbrzychu i w Polanicy. Kierownikiem Sekcji polanickiej został Stanisław Fraus, a jej siedzibą był lokal PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w Polanicy.

Zasięg działania Sekcji obejmował Góry Orlickie, Bystrzyckie, częściowo Góry Stołowe i Masyw Śnieżnika. Oprócz punktów ratunkowych w schronisku „Pod

²³⁷ Z. Czyszczon, Z historii kłodzkiej grupy GOPR, [w:] 50 lat Oddziału PTT-PTTK „Ziemi Kłodzkiej”, Wyd. PTTK Oddział „Ziemi Kłodzkiej”, Kłodzko, 1998 r., s. 64.

Muflonem” w Dusznikach i w schronisku „Maria Śnieżna” koło Międzygórza, zaczął działać prowadzony przez Czesława Zawojkiego punkt w Domu Wczasowym FWP „Gigant” w Międzygórzu. Działające przez sezon zimowy stacje w schroniskach „Na Śnieżniku” oraz w „Orlicy” w Zieleńcu, w lecie przekształcały się w punkty ratunkowe.

W sekcji polanickiej działała początkowo 20-osobowa grupa ochotników. Składała się z dziewięciu osób, które miały ukończony kurs pierwszego stopnia, dwóch – kurs drugiego stopnia i dziewięciu kandydatów, spośród których sześciu ukończyło z czasem kurs pierwszego stopnia. Sekcję tę podzielono na cztery grupy operacyjne: w Polanicy, Dusznikach, Kudowie i Międzygórzu.

Kolejne zmiany nastąpiły w 1973 roku, kiedy to wprowadzono uchwałą Zarządu Grupy Sudeckiej GOPR nowy podział i nomenklaturę. Powołano wtedy trzy podgrupy – Jelenia Góra, Wałbrzych i Ziemia Kłodzka z kierownikiem Stanisławem Frausem. Planowano wtedy jeszcze uruchomienie sekcji operacyjnych, m. in. w Międzygórzu, Stroniu Śląskim, Bystrzycy i Kłodzku, ale nowy podział administracyjny kraju uniemożliwił realizację tych zamierzeń.

Na mocy Decyzji Prezydium Zarządu Głównego PTTK z 31 sierpnia 1976 roku i uchwały Rady Naczelnej GOPR z 19 września 1976 roku, rozwiązana została z końcem września 1976 roku Grupa Sudecka GOPR. Powołano natomiast na terenie Sudetów dwie Grupy Terenowe GOPR: Grupę Karkonoską z siedzibą w Jeleniej Górze i Grupę Wałbrzysko-Kłodzką, której siedzibą był Wałbrzych. W jej składzie znaleźli się: prezes – Teodor Szubert, członkowie - Stanisław Fraus, Donat Toczyński, Zygmunt Jodłowski i Józef Husejko. Pierwszym naczelnikiem Grupy został Stanisław Ządek²³⁸.

Uroczystości związane z powołaniem tej Grupy (wtedy siódmej w Polsce) odbyły się w zamku Książ koło Wałbrzycha.

Następnie, dostosowując swoje struktury do wcześniej działających na jej terenie sekcji Grupy Sudeckiej, Grupę Wałbrzysko-Kłodzką podzielono na sekcje operacyjne: Wałbrzych i Ziemia Kłodzka – z siedzibą w Polanicy Zdroju. W momencie podziału Grupa liczyła 47 ratowników - ochotników i 32 ratowników - kandydatów²³⁹.

Ratownicy prowadzili stałe dyżury w schronisku Andrzejówka, w Rzecze, Sokolcu, Zieleńcu i na Śnieżniku. W okresie ferii i świąt pełnili dyżury także w 10 punktach ratunkowych przy wyciągach narciarskich i w schronisku Zygmunówka

²³⁸ Z. Czyszczoń, Zarys Historii Grupy Wałbrzysko- Kłodzkiej (1976- 2002)[w:] Na Każde wezwanie – 50 lat działalności GOPR 1952-2002, Wyd. Oficyna Wydawnicza „Wierchy”, Kraków, 2002, s. 200.

²³⁹ Z. Czyszczoń, Z historii kłodzkiej...op. cit., s. 66.

w Górach Sowich. Byli obecni w górach wszędzie tam, gdzie odbywały się imprezy turystyczne i sportowe – spartakiady, zimowe zawody narciarskie, Biegi Gwarków.

W 1977 roku ratownicy mieli do dyspozycji samochód terenowy, 2 skutery śnieżne, 5 akii, 14 taboganów, 6 desek, liny, raki, dwa wózki alpejskie i zestaw Grammingera. Brakowało natomiast dostatecznej ilości radiotelefonów, co się odbijało na łączności radiowej. Grupa skupiała w tamtym roku 59 ochotników i 48 kandydatów, którzy łącznie przepracowali społecznie 8325 godzin, interweniując w 405 wypadkach, w tym 149 ciężkich²⁴⁰.

Do lipca 1977 roku GOPR było organizacją przypisaną do PTTK. W momencie wyodrębnienia stało się całkowicie samodzielną organizacją.

Na początku lat osiemdziesiątych dla potrzeb socjalno - bytowych pełniących dyżury ratowników postawiono dwa domki - jeden w Górach Bystrzyckich na Przełęczy Spalona, a drugi - w Sokolcu w Górach Sowich. W tym czasie Grupa posiadała stacje całoroczne w Wałbrzychu (Stacja Centralna) oraz w schroniskach na Śnieżniku i na Szczelińcu. Stacje zimowe były zlokalizowane w schronisku Andrzejówka, w Rzecze, Sokolcu, w schronisku Zygmunówka, w Potoczku (Wielka Sowa), na Przełęczy Spalona, na Górze Św. Anny pod Nową Rudą, w Podgórzu, Zieleńcu, Łądku Zdroju, Stroniu Śląskim i Międzygórzu.

Poprawiło się wyposażenie sprzętowe Grupy. Oprócz ekwipunków osobistych, ratownicy dysponowali trzema samochodami (w tym jedną sanitarką), trzema skuterami śnieżnymi i kilkunastoma aparatami radiotelefonicznymi. Stała łączność była tylko w czterech punktach, ale była zapewniona bezpośrednia radiowa łączność z Pogotowiem Ratunkowym²⁴¹.

W 1987 roku powołano następną sekcję - Góry Sowie. Tymczasem ruch turystyczny ciągle narastał. Ratownicy musieli często interweniować. W sezonie 1988/1989 mieli na swoim koncie 287 interwencji, w tym 6 wypraw ratunkowych²⁴². Najwięcej turystów w zimie było na Zieleńcu i tam Grupa po wielu latach oczekiwania otrzymała wreszcie odpowiednie pomieszczenie, spełniające warunki socjalno - bytowe dla ratowników w budynku Ośrodka Sportu i Rekreacji - Duszniki. Budynek ten zlokalizowany jest przy parkingu, co stanowi ułatwienie dla pogotowia ratunkowego. Utrzymywano też stałą łączność telefoniczną z Zespołem Lotnictwa Sanitarnego we Wrocławiu.

²⁴⁰ Z. Czyszczoń, Z historii kłodzkiej...op. cit., s. 66.

²⁴¹ Z. Czyszczoń, Zarys Historii...op. cit., s. 201.

²⁴² Ibidem, s. 205.

W latach dziewięćdziesiątych Grupa otrzymała nieodpłatnie obiekt po FWP w Międzygórzu. Urządzono w nim stację ratunkową i centralne miejsce szkoleń letnich i zimowych. W szkoleniach tych uczestniczą nie tylko ratownicy Grupy Wałbrzysko - Kłodzkiej. Przeprowadzono tam m.in. także centralne szkolenia lawinowe i psów lawinowych na Śnieżniku, szkolenia jaskiniowe, skałkowe i w przeprawach wodnych.

Od wielu lat Grupa jest organizatorem pokazów ratownictwa skałkowego w miejscowościach swojego rejonu działania. Pokazy te cieszą się dużym zainteresowaniem mieszkańców i przybyłej publiczności. Instruktorzy szkolili już na skałkach w Międzygórzu i na Szczelińcu wojsko, służby antyterrorystyczne, służby ochrony rządu i harcerzy. Ratownicy Grupy przechodzą systematyczne szkolenia z zakresu udzielania pierwszej pomocy, topografii, ratownictwa skalnego, jaskiniowego i ratownictwa z udziałem śmigłowca. Szkolenia kończą się egzaminami i zawodami z udziałem innych grup regionalnych GOPR i zespołów górskich służb ratowniczych z innych krajów.

Poza szkoleniami w rejonie Sudetów ratownicy Grupy Wałbrzysko- Kłodzkiej wyjeżdżali także w Alpy, aby zapoznać się z metodami pracy i sprzętem ratowników austriackich i włoskich. W trzech wyjazdach w 1999 roku przeszli szkolenia: w Alpach Wysokich na lodowcu Molltaler Gletcher, w rejonie Dachsteinu i na śnieżnych stokach w dolinie Schnalstal w Alpach Zachodnich²⁴³. W rejonie swojego działania Grupa współpracuje z czeską Horską Służbą. Organizowane są wspólne obozy treningowe, spotkania integracyjne i pozorowane akcje poszukiwawcze, koordynujące prace obu służb ratowniczych, działających w tych samych pasmach górskich.

4.3.4. Kalendarz imprez

Sprawozdanie Zarządu z działalności Oddziału w 2010 roku podaje, że 23 imprezy zaplanowane przez Kłodzkie Koło PTTK i jego Sekcje - Górską, Narciarską i Kolarską zostały zrealizowane niemal w całości. Na bieżący, 2011 rok, plan Koła przewiduje w sumie 17 imprez – w tym 5 organizowanych przez Sekcję Narciarską, 12 – przez Sekcję Górską i 1 – przez Zarząd Koła.

Tabela 8. Imprezy zaplanowane przez Kłodzkie Koło PTTK na 2011 rok

²⁴³ Ibidem.

L. P.	Termin imprezy	Rodzaj imprezy	Nazwa imprezy - trasa	Miejsce	Odpowiedzialny
1.	2	3	4	5	6
1	styczeń	narciarska	narty biegowe	Ziemia Kłodzka	Sekcja Narciarska H. Jadach
2	luty	„	„	Ziemia Kłodzka	„
3	„	górska	Głuszycza Górna -Przełęcz Pod Czarnochem- Leszczyniec- Bartnica	Góry Kamienne Wzgórza Włodzickie	Sekcja Górska Cz. Dominas
4	marzec	narciarska	narty biegowe	Ziemia Kłodzka	Sekcja Narciarska H. Jadach
5	„	górska	Trzebieszowice- Jaskinia Radochowska- Cierniak – Radochów- Łądek Zdrój	Góry Złote	Sekcja Górska P. Janowski
6	kwiecień	narciarska	narty biegowe	Ziemia Kłodzka	Sekcja Narciarska H. Jadach
7	„	narciarska	narty biegowe	Ziemia Kłodzka	„
8	„	górska	Idzików- Pasterskie Skały- Kamienna- Suchoń- Puchaczówka	Krowiarki Masyw Śnieżnika	Sekcja Górska P. Janowski
9	maj	górska	Nachod- Dobrošov- Česka Čermna- Brzozowie- Kudowa Zdrój	Pogórze Orlickie-Góry Stołowe	„
10	„	„	Ząbkowice Śląskie- Bobolice- CierniowaKopa- Muszkowicki Las Bukowy-Miszkowice- Henryków	Wzgórza Niemczańsko-Strzelińskie	„
11	czerwiec	górska	Lichkov- Bouda- Vysoky Kamen- Mladkow- Lichkov	Góry Orlickie	Sekcja Górska P. Janowski
12	„	„	Nocne wejście na Kłodzką Górę	Góry Bardzkie	„
13	lipiec	„	Bolesławów- Młyńsko- Kletno- Stronie Śląskie	Masyw Śnieżnika	„
14	„	„	Witków- Trójgarb- Lubomin- Chełmiec- Boguszów	Góry Wałbrzyskie	„
15	sierpień	górska	Štity- Lazek (Reichlova Chata)- Štity	Wyżyna Zabrzaska	„
16	„	„	Male Svatonovice- Žaltman- Paseka- Male	Międzygórze Sudeckie	„

			Svatonovice	Javori Hory	
17	wrzesień	górska	Boguszów- Dzikowiec- Mały- Polanka- Lesista- Wielka- Unisław Śląski- Gliniczek- Wałbrzych PKP	Góry Kamienne	”
18	listopad	górska integracyjna	II Spotkanie w Kłodzkiej Górze	Góry Bardzkie	Zarząd Koła

Źródło: Dokumentacja Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej”

Aktualna oferta Oddziału dotycząca organizowanych wycieczek zawiera propozycje wycieczek na terenie Polski, Czech i Austrii.

Tabela 9. Oferta wycieczek organizowanych przez Oddział PTTK „Ziemi Kłodzkiej” na rok 2011

Miejsce	Program wycieczki	dni wycieczek	cena
Praga	Hradczany – dziedzińce zamkowe, odprawa warty, Katedra Św. Wita, rajskie ogrody, Most Karola, Stare Miasto, ratusz z zegarem ORLAJ, Vaclavskie Namesti.	środy, czwartki, piątki, niedziele	65 zł. + wstępy
Praga Nocna	Hradczany- dziedziniec zamkowy, Katedra św. Wita, rajskie ogrody, Most Karola, Stare Miasto, ratusz z zegarem ORLAJ, Vaclavskie Namesti, pokaz -fontanny kolorowe	wtorki i soboty	71 zł. + wstępy
Nachod	Malownicze stare miasto handlowe, czas na zakupy	bd	27 zł.
Adrspach (Skalne Miasto)	Góry Stołowe po stronie czeskiej. Spacer w Skalnym Mieście, piękne widoki i ciekawe formy skalne. Ciekawa wycieczka krajoznawcza.	wtorki, środy, czwartki, piątki i soboty	37 zł. + wstępy
Wiedeń	Kahleberg – kościół św. Józefa, Muzeum Sobieskiego, platforma widokowa, park Straussa, Hofburg – dziedzińce zamkowe, Ring, Opera, Ratusz, Parlament, Katedra św. Stefana, zegar figuralny.	środy, soboty	125 zł.
Wrocław	Panorama Raławicka, Ostrów Tumski, Katedra, Stare Miasto	informacja w biurze	40 zł. + 25zł bilet wstępu
Morawski Kras	Malownicze jaskinie Morawskiego Krasu – przejazd kolejką elektryczną do Jaskini PUNKVY Spacer i oglądanie przepięknych nacieków skalnych, przepłynięcie łodzią w jaskini, przejazd kolejką linową. Przepaść Macochy. Zakupy	środy i niedziele	70 zł. + wstępy
Bromov	Urocz miasteczko, zabytkowy klasztor BENEDYKTYNÓW z piękną biblioteką oraz kopią	bd	40 zł +

	"Całunu Turyńskiego", stare miasto		wstępy
Nove Mesto n/ Metui	Uroczyste i malownicze miasto o ciekawym układzie urbanistycznym. Renesansowy zamek ze zbiorami m.in. broni myśliwskiej, obrazów i mebli.	bd	40 zł + wstępy

Źródło: <http://www.klodzko.pttk.pl/?page=wycieczki>, wgląd 3.05.2011.

Oddział poleca własną kadrę przewodnicką i zaprasza turystów do korzystania z usług koncesjonowanych przewodników zarówno z uprawnieniami polskimi, jak też czeskimi – przewodników sudeckich i terenowych oraz przewodników po Pradze Czeskiej.

Ryc.28. Odznaki przewodników Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej”



Źródło: <http://www.klodzko.pttk.pl/?page=przewodnicy>, 03.05.2011.

Jednym z najważniejszych przedsięwzięć Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” jest organizowanie Indywidualnego Rajdu z odznaką „Poznajemy Turystyczne Hrabstwo Kłodzkie”.

Ryc.29. Odznaki Rajdu „Poznajemy Turystyczne Hrabstwo Kłodzkie”



Źródło: fot. własne

Aby otrzymać tę odznakę należy zaliczyć następujące miasta lub obiekty: Kłodzko, Polanica Zdrój, Duszniki Zdrój, Bystrzyca Kłodzka, Lądek Zdrój,

Międzygórze, Stronie Śląskie, Kudowa Zdrój, Długopole Zdrój, Nowa Ruda, Szczytna, Złoty Stok, Radków, Wambierzyce, Zieleniec, Rezerwat Szczelinie Wielki, Rezerwat Błędne Skały, Rezerwat Puszcza Śnieżnej Białej, Rezerwat Torfowisko Batorowskie, Rezerwat Jaskinia Niedźwiedzia, Rezerwat Topieliska, Śnieżnik Kłodzki (1425 m), Igliczna (845 m), Trójmorski Wierch (1145 m), Postawa (1124 m), Orlica (1084 m), Jagodna (997 m), Kłodzka Góra (765 m), Kowadło (989 m)²⁴⁴.

Imprezą organizowaną od wielu lat i cieszącą się wielką sympatią turystów jest organizowany rokrocznie w okresie jesiennym Pieszko - Rowerowy Rajd „Kartofelek”. W jego programie jest przemarsz lub przejazd z Kłodzka do punktu docelowego i z powrotem. Wspólne ognisko, pieczenie ziemniaków i kiełbasek, konkursy z nagrodami. Wpisowe wynosi kilka złotych. Jest to tania impreza, w której mogą brać udział zarówno turyści indywidualni, jak i grupy, np. całe rodziny. W ramach wpisowego uczestnicy otrzymują: opiekę przewodnicką, znaczek okolicznościowy, ziemniaki do pieczenia oraz punkty do odznak turystyki kwalifikowanej. Członkowie PTTK z ważnymi legitymacjami członkowskimi posiadają ubezpieczenie od wypadków, pozostałe osoby powinny się same ubezpieczyć.

Ryc. 30. Wzory znaczków Rajdu „Kartofelek” z lat 1981, 1984, 1987, 2009



Źródło: <http://www.klodzko.pttk.pl/?page=Odznaki>, 03.05.2011

²⁴⁴ www.msw.PTTK.org. pl, wgląd 25.11.2010 r.

W roku 2011 Rajd „Kartofelek” organizowany przez Oddział PTTK w Kłodzku planowany jest na miesiąc wrzesień.

Rok 2011 jest w turystyce PTTK rokiem turystyki rodzinnej. Oddziały PTTK organizują wiele różnych imprez turystycznych - rajdy, wycieczki, spacer. Wśród nich są imprezy przygotowane specjalnie dla całych rodzin. Kłodzki Oddział PTTK wszystkie imprezy przygotowuje tak, aby mogły w nich uczestniczyć całe rodziny, na razie jednak nie opracował specjalnej oferty skierowanej do nich.

Ryc. 31. Symbol roku turystyki rodzinnej



Źródło: <http://www.rodzina.pttk.pl/>, 30.04.2011

4.3.5. Nieformalne grupy turystyczne

Od kilkunastu lat funkcjonuje jeszcze jeden nurt działalności związanej pośrednio z Oddziałem PTTK „Ziemi Kłodzkiej”. Są to nieformalne grupy turystyczne, których założyciele i członkowie wywodzą się w większości ze struktur PTTK, ale z różnych względów postanowili realizować działalność turystyczną poza organizacją. W Kłodzku istnieją trzy takie zbiorowości, które zrzeszają w sumie kilkadziesiąt osób. Jedną z nich jest funkcjonująca nieprzerwanie od kilkunastu lat piesza grupa tzw. „Czwartaków”, której przewodniczy Maria Trusewicz. W jej skład wchodzi głównie seniorzy w liczbie około 30 osób, których wspólną cechą jest zamiłowanie do aktywnego spędzania czasu. Nazwa zespołu nawiązuje do dnia tygodnia, w którym jego członkowie systematycznie się spotykają, aby uczestniczyć w wycieczkach po Ziemi Kłodzkiej i okolicznych terenach czeskich i jest jednocześnie identyfikatorem forum grupy na portalu „Nasza klasa”. „Czwartacy” oprócz swoich wypraw często współpracują z Oddziałem PTTK „Ziemi Kłodzkiej” i niejednokrotnie uczestniczą w rajdach organizowanych przez Oddział. Grupa ta jest aktywna nie tylko na polu turystyki, organizuje także wyjazdy do Opery we Wrocławiu, co jest dowodem jej różnorodnych preferencji i zainteresowań.

Kolejnym takim związkiem jest prywatna, elitarna, koleżeńska grupa piesza instruktora krajoznawstwa – Leszka Kuźmińskiego. Jej członkowie znają się i spotykają od około 9 lat. Są ze sobą zżyci i łączą ich więzy przyjaźni. Nie są zrzeszeni w żadnej formalnej organizacji turystycznej. Liczba stałych członków to 10-11 osób, okazjonalnie w wyprawach uczestniczy do 18 osób. W czwartki organizowane są spotkania przy kawie, na których omawia się plany, i, jeśli tylko jest sprzyjająca pogoda, to w niedzielę grupa wyrusza na wędrowkę. Często są to także wycieczki dwudniowe, obejmujące zasięgiem Polskę i Czechy. Grupa wędruje po szlakach turystycznych, ale tam gdzie jest to możliwe, idzie też bez szlaków, co stanowi duże uatrakcyjnienie imprezy. Przynajmniej raz w roku realizowany jest tygodniowy wyjazd w ramach urlopu. Ostatnio, w sierpniu 2010 roku był to wyjazd do Stumavy, na pogranicze austriacko – niemiecko – czeskie. Grupa często udaje się w Tatry, Beskidy i Bieszczady. Na miejsce dojeżdża autobusem lub pociągiem i wyrusza w góry.

Koło Turystyki Wyindywidualizowanej „Oliwiacy” to grupa Zbigniewa Oliwy – Przewodnika Sudeckiego i pilota wycieczek, do dziś czynnie działającego w Oddziale PTTK „Ziemi Kłodzkiej”. Grupa ta powstała w 1997 roku i za zgodą jej prezesa przyjęła nazwę od jego nazwiska. Pierwszy trzydniowy wyjazd odbył się do Karpacza, następnie odbył się pieszy wypad z Międzyzlesia do Boboszowa i tak się zaczęło... Od tamtej pory grupa regularnie się spotyka i uczestniczy w wycieczkach 2 -3 razy w miesiącu. Koło posiada swój własny totem i pieczołowicie prowadzoną kronikę. Dwa lata temu było organizatorem Ogólnopolskiego Rajdu Górskiego SW „Góry Stołowe” na ponad sto osób z bazą w Lewinie Kłodzkim, oraz imprezy rowerowej dla 30-tu osób z całej Polski w Masywie Śnieżnika, zatytułowanej „Szprycha 2009”.

Niepowtarzalny klimat mają organizowane już od ponad 10 lat w rejonie Śnieżnika Zimowe Złazy Członków i Sympatyków Koła, na które przyjeżdżają turyści z całej Polski. Ponad dwadzieścia osób spośród grupy „Oliwiaków” otrzymało z rąk Kanclerza Kapituły Hrabstwa Kłodzkiego – Mariana Półtoranosa honorowe tytuły Ambasadorów Turystyki Hrabstwa Kłodzkiego. W trakcie jubileuszowego Ogólnopolskiego Rajdu Górskiego w Zakopanem prezes koła – Zbigniew Oliwa i jego zastępca – Leszek Jankowski otrzymali medale „Za zasługi dla turystyki”. Członkowie grupy uczestniczą nie tylko w pieszych wędrowkach. Spotykają się także na kortach tenisowych, boiskach i w halach sportowych, by grać w tenisa, siatkówkę czy koszykówkę, a od wiosny do jesieni urządzają wycieczki rowerowe.

4.3.6. Kierunki działalności programowej PTTK na lata 2009 - 2013

Uchwała Walnego Zjazdu PTTK o kierunkach działania programowego Towarzystwa w XVII kadencji (lata 2009-2013) wytycza kierunek działań i formułuje zalecenia do realizacji. Oto niektóre z nich:

- ⌚ upowszechnianie wiedzy o Polsce i Europie;
- ⌚ uczestnictwo w ochronie przyrody, krajobrazu i dóbr kultury. W celu realizacji tego postulatu konieczne jest prowadzenie powszechnej działalności krajoznawczej, w tym inwentaryzacji krajoznawczej, prowadzenie działalności wydawniczej, muzeów PTTK i regionalnych pracowni krajoznawczych PTTK;
- ⌚ zachęcanie nauczycieli do pracy w szeregach Towarzystwa;
- ⌚ tworzenie, rozwijanie i promowanie modelu aktywnego poznania i wypoczynku oraz propagowanie znaczenia tej aktywności w procesie wychowania młodzieży;
- ⌚ położenie szczególnego nacisku na edukowanie młodzieży poprzez rozwijanie atrakcyjnych form popularyzowania wiedzy o Polsce i ukazywania działalności Towarzystwa,
- ⌚ stworzenie mechanizmów umożliwiających większy udział młodych ludzi w działalności kadry Towarzystwa;
- ⌚ wprowadzenie rozwiązań organizacyjnych zapewniających utrzymanie więzi młodzieży z PTTK po zakończeniu edukacji w celu utrzymania ciągłości pokoleniowej;
- ⌚ uwzględnianie potrzeb i możliwości czynnego uprawiania turystyki osób z niepełnosprawnością;
- ⌚ ułatwienie dostępu do Towarzystwa za pomocą nowoczesnych technologii informatycznych;
- ⌚ nasilenie działań w celu objęcia ochroną prawną sieci polskich szlaków turystycznych, wynikającą z ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych;
- ⌚ przeprowadzenie nowelizacji systemu szkolenia kadry PTTK oraz określenie zakresu odpowiedzialności kadry przy wykonywaniu czynności wynikających z nadanych przez PTTK uprawnień²⁴⁵.

²⁴⁵ Zgodnie z Uchwałą XVII Walnego Zjazdu PTTK z 06.09.2009 r. o kierunkach działań programowych Towarzystwa w XVII kadencji [w:] Gościniec Polskiego Towarzystwa Turystyczno- Krajoznawczego 1/3(31/33)/2010, ss. 4 – 5.

Polskie Towarzystwo Turystyczno- Krajoznawcze jest organizacją pozarządową zabiegającą o przestrzeń do uprawiania turystyki oraz reprezentującą interesy polskiego turysty wobec władz rządowych i samorządowych²⁴⁶.

Kontynuując tradycje poprzedników, z których się wywodzi - PTT i PTK i chroniąc jednocześnie wszystko, co najlepsze, w tradycji Polskiego Towarzystwa Turystyczno - Krajoznawczego, PTTK powinno stworzyć atrakcyjną i nowoczesną ofertę działania na rzecz turystów, przyrody, krajobrazu i dóbr kultury. Powinno wyjść naprzeciw zmieniającym się oczekiwaniom społeczeństwa, a zwłaszcza ludzi młodych, stosować nowe technologie i ustawicznie popularyzować działalność Towarzystwa, aby było ono postrzegane jako stowarzyszenie nowoczesne, skuteczne, otwarte na nowe wyzwania i atrakcyjne dla całego społeczeństwa.

²⁴⁶ Uchwała XVII Walnego Zjazdu PTTK z 06.09.2009r. o kierunkach działań programowych Towarzystwa w XVII kadencji [w:] Gościniec Polskiego Towarzystwa Turystyczno- Krajoznawczego 1/3(31/33)/2010, ss. 4 – 5.

Rozdział 5. Rola Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” na podstawie badań własnych

5.1. Cel badań

Według A. Maszke „cel to pożądaný - przewidywany stan rzeczy, który jednostka pragnie w wyniku swojego działania osiągnąć. To miejsce, do którego jednostka zmierza lub końcowy efekt lub rezultat, który badacz zamierza osiągnąć w postępowaniu badawczym”²⁴⁷.

Według Z. Skornego cel wymaga „uświadomienia sobie, po co podejmujemy badania oraz do czego mogą być przydatne uzyskane z nich wyniki”²⁴⁸.

Celem mojej pracy jest przedstawienie roli Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w rozwoju turystyki w regionie.

5.2. Problemy i hipotezy badawcze

Problemem badawczym nazywamy to, co jest przedmiotem wysiłków badawczych, czyli to, co orientuje nasze przedsięwzięcia badawcze²⁴⁹.

Problem główny w mojej pracy przedstawia się następująco:
Jaka jest rola Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w rozwoju turystyki w regionie?

- Uzupełnieniem problemu głównego są problemy szczegółowe:
- Psz1. Na czym polega społeczna rola turystyki i krajoznawstwa, których realizacja jest podstawowym celem działalności PTTK?
 - Psz2. Jakie są oczekiwania w stosunku do współczesnej turystyki?
 - Psz3. Czy i kiedy Oddział PTTK „Ziemi Kłodzkiej” miał największy wpływ na rozwój turystyki?
 - Psz4. Jakie czynniki wpłynęły na pogorszenie wyników działalności ?
 - Psz5. Jak przedstawia się dzisiejsza działalność Oddziału?

Sformułowanie problemów badawczych wymaga przedstawienia hipotez badawczych.

²⁴⁷ A.W. Maszke, Metodologiczne podstawy badań pedagogicznych, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2004, s. 20.

²⁴⁸ M. Węglińska, Jak pisać pracę magisterską, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 1997, s. 8.

²⁴⁹ J. Sztumski, Wstęp do metod i technik badań społecznych, Śląsk, Katowice 1995, s. 38.

„Hipoteza” wywodzi się z greckiego słowa *hypothesis*, a jego polskim odpowiednikiem jest słowo „przypuszczenie” lub „domysł”. Chodzi tu więc o przypuszczenie lub domysł wysunięty prowizorycznie dla określenia lub wyjaśnienia czegoś, który wymaga sprawdzenia, czyli weryfikacji poprzez odpowiednie badania stosowane w danej nauce²⁵⁰.

Przedstawione wyżej problemy upoważniają mnie do wyartykułowania następujących hipotez:

Hipoteza główna: Oddział PTTK „Ziemi Kłodzkiej” pełnił przez wiele lat ważną rolę w rozwoju turystyki. Obecna działalność Oddziału prowadzona jest na znacznie mniejszą skalę, a jej przyszły zakres zależy będzie od wprowadzonych przez jednostki nadrzędne ogólnych regulacji, a także od przystosowania się do nowych warunków funkcjonowania oraz pracy i zaangażowania jego działaczy.

Hipotezy pomocnicze:

Hp 1. Współczesna turystyka to bardzo złożone zjawisko społeczne, które wpływa nie tylko na fizyczny stan człowieka, ale także na jego umysł i sferę duchową poprzez realizację wielu funkcji: zdrowotnej, wypoczynkowej, kształceniowej, edukacji kulturowej, wychowawczej, etnicznej i kształcenia świadomości ekologicznej. Istotą społecznego oddziaływania krajoznawstwa jest jego wielokierunkowy wpływ na świadomość i postawy ludzkie. Krajoznawstwo sprzyja pomnażaniu wiedzy, upowszechnianiu kultury, kształtowaniu wartościowych postaw, tworzeniu więzi społecznych, umacnianiu poczucia tożsamości narodowej, zachowaniu i kultywowaniu tradycyjnych, uniwersalnych wartości.

Hp 2. Aktywność turystyczna zaspokaja różnorodne potrzeby turystów - zarówno te, które mają kontekst biologiczny i wynikają z funkcjonowania organizmu ludzkiego i praw fizjologii, jak i te o kontekście społecznym, wynikające ze społecznej natury człowieka i jego uczestnictwa w określonym środowisku kulturowym. Potrzeby te wraz z ich zaspokajaniem zmieniają się i rosną, co się uwidacznia w ewolucji oczekiwań w stosunku do współczesnej turystyki. Uczestnikom ruchu turystycznego nie wystarcza już bierne uprawianie turystyki. Oczekują coraz silniejszych wrażeń, większych emocji,

²⁵⁰ J. Sztumski, Wstęp...op. cit., s. 48.

możliwości zaspokajania poprzez turystykę złożonych potrzeb poznawczych i estetycznych.

Hp 3. Od początku istnienia Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w 1950 roku aż do lat osiemdziesiątych jego działalność rozwijała się bardzo dynamicznie. Stale rosła liczba członków, kół i komisji. Działacze PTTK propagowali i rozwijali turystykę wchodząc do szkół i dużych zakładów pracy, działając w środowisku młodzieżowym i wojskowym. Organizowano wówczas liczne imprezy turystyki kwalifikowanej i powszechnej, podejmowano działania na rzecz ochrony przyrody i zabytków, szkolono przewodników i organizatorów turystyki. Realizowano różnorodne inicjatywy mające na celu rozwój turystyki.

Hp 4. Pogorszenie się działalności Oddziału spowodowane było licznymi przyczynami. Przede wszystkim wraz z transformacją gospodarczą zmieniły się warunki funkcjonowania Oddziału. Skończyła się wyłączność na usługi przewodnickie. Oddział musiał się samofinansować, co w warunkach likwidacji BORT-u i bazy autokarowej było niezwykle trudne. Zmienił się model uprawianej turystyki z grupowej na indywidualną, a także kierunek destynacji turystycznych z krajowego na zagraniczny. Ponadto Oddział borykał się z własnymi problemami kadrowymi i finansowymi, co w znaczącym stopniu zachwiało jego pozycją.

Hp 5. Dzisiejsza działalność Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” wykazuje stabilizację, a nawet niewielki postęp. Od kilku lat powoli rośnie liczba jego członków. Zarząd pracuje nad reaktywacją kół i komisji, szuka sposobów dalszego rozwoju m.in. poprzez współpracę z lokalnymi biurami podróży. Planuje też rozpoczęcie szkoleń dla przyszłych przewodników i pilotów wycieczek, którzy mogliby zasilić ubywającą z racji wieku kadrę.

5.3. Metody i techniki badawcze

Przez metodę rozumie się na ogół system założeń i reguł pozwalających na takie uporządkowanie praktycznej lub teoretycznej działalności, aby można było osiągnąć cel, do jakiego się świadomie zmierza²⁵¹.

²⁵¹ J. Sztumski, Wstęp...op. cit., s. 60.

W pracy zastosowałam następujące metody badawcze:

- ⌚ Metoda krytycznej analizy literatury. Dzięki tej metodzie opracowałam teoretycznie problem badawczy, czego rezultatem jest 1, 2, 3 i 4 rozdział niniejszej pracy. Pierwsze trzy rozdziały stanowią wprowadzenie w tematy społecznej roli turystyki i krajoznawstwa oraz powstawania organizacyjnych form turystyki. Stanowią one źródło inspiracji do rozważań na temat roli kłodzkiego Oddziału PTTK w rozwoju turystyki. Wprowadzenia te uznałam za konieczne dla pełniejszego zrozumienia tematu. Posługiwałam się zarówno metodą analityczną jak i syntetyczną.

Metoda analityczna: jest typem wnioskowania na podstawie szczegółów o właściwościach ogólnych zjawiska lub przedmiotu.

Metoda syntetyczna: polega na połączeniu wybranych elementów badanej całości w jedną całość. Powstaje wówczas nowa jakość.

- ⌚ Metoda sondażu diagnostycznego. Stosując jedną z jej technik - wywiad indywidualny (prowadzony z jedną osobą) i jego narzędzie – kwestionariusz wywiadu, poznałam fakty oraz opinie i przekonania respondentów. Wywiad miał charakter jawny. Ponadto w niniejszej pracy wykorzystałam ankietę (zał. Nr 9).

5.4. Obszar badań

Badania objęły funkcjonowanie Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” i dotyczyły zarówno przeszłej i obecnej działalności Oddziału, jak i jego perspektyw na przyszłość, zgłaszanych oczekiwań turystów, a także sprecyzowania koniecznych działań dla jego rozwoju. Funkcjonowanie lokalnej organizacji turystycznej na Ziemi Kłodzkiej ukazałam na szerszym tle zjawisk politycznych, społecznych i gospodarczych, zachodzących w Europie i w Polsce od II połowy XIX wieku.

5.5. Analiza badań

Celem sprawdzenia postawionych wyżej hipotez roboczych i uzyskania możliwie obiektywnych wyników badań wykorzystałam metodę sondażu diagnostycznego i jego technikę – wywiad indywidualny. Wywiad przeprowadziłam z trzema członkami kadry – wieloletnimi działaczami turystycznymi: zasłużonym działaczem PTT – PTK – PTTK - Stanisławem Frausem, prezesem Oddziału – Markiem

Krzanem i przewodnikiem sudeckim - Leszkiem Majewskim. Wszystkim respondentom zadałam te same pytania:

1. Które lata w działalności Oddziału były okresem jego największego rozwoju i jakie czynniki wpłynęły na uzyskanie najlepszych wyników?

S. Fraus: Największy rozwój Oddziału przypadła na lata 60-te do 80-tych. Panował wtedy wzmożony ruch turystyczny i czasami nie byliśmy w stanie obsłużyć wszystkich wycieczek z funduszy socjalnych różnych zakładów pracy. Oddział w tych latach osiągał bardzo dobre wyniki ekonomiczne, miał wielu członków i kół.

M. Krzan: Od lat pięćdziesiątych do końca lat osiemdziesiątych. Oddział dysponował młodym, zaangażowanym aktywem. Działało wiele kół, m.in. w szkołach, w wojsku, szpitalu i innych zakładach pracy. Było ogromne zapotrzebowanie rynku na usługi turystyczne. BORT osiągał świetne wyniki ekonomiczne Baza materialna była duża i dobrze rozwinięta. Oddział posiadał własne autokary.

L. Majewski: Lata 1950-1990 to okres stałego rozwoju i szczytowych osiągnięć Oddziału. Dzięki pomocy państwa poszerzały się szeregi wyszkolonej i niezwykle zaangażowanej społecznie kadry, która wchodząc do szkół i zakładów pracy podjęła się pracy „od podstaw”. PTTK „uczyło Polski”. Było ogromne zapotrzebowanie na usługi turystyczne i Oddział wychodził mu naprzeciw, realizując na dużą skalę działalność turystyczno-krajoznawczą.

2. Jaki okres był dla Oddziału najgorszy i jakie przyczyny spowodowały najslabsze wyniki działalności?

S. Fraus: Było dużo obiektywnych przyczyn takiego stanu. Trudno mi się wypowiedzieć, trzeba w tym celu prześledzić dokumenty Oddziału.

M. Krzan: Lata następujące po transformacji gospodarczej. Na rynku turystycznym pojawiła się duża konkurencja. W warunkach gospodarki wolnorynkowej rozpoczęły się problemy finansowe, które doprowadziły do sprzedania bazy, później sytuacja finansowa Oddziału została ponownie zachwiana z powodu problemów z płatnością za wykupiony na biuro Oddziału lokal. Nastąpił też wśród części aktywu spadek zaangażowania w pracę społeczną, który był skutkiem utraty wiary w możliwość przetrwania Oddziału.

L. Majewski: Początek ostatniej dekady. Skończyły się dotacje dla turystyki. Rozwój motoryzacji oraz wzrost wykształcenia i świadomości społeczeństwa spowodował, że

zaczęło ono preferować turystykę indywidualną i zagraniczną. Zwiększyły się znacznie koszty turystyki krajowej.

3. Jaka jest obecna działalność Oddziału „Ziemi Kłodzkiej” i jak Pan ją ocenia?

S. Fraus: Oddział jest obecnie na etapie stagnacji.

M. Krzan: Nie jest za dobrze, ale jest pewien postęp. Zwiększa się liczba członków Oddziału, podejmujemy próby reaktywacji Komisji Krajoznawczej i Kolarskiej (mamy dużo kolarzy, ale brakuje przodowników turystyki kolarskiej). Rośnie też ilość zdobytych odznak turystyki kwalifikowanej. Została wznowiona organizacja znanych, tradycyjnych imprez, jak Rajd „Kartofelek”, Rajd Wiosenny oraz liczne imprezy realizowane przez koła w Dusznikach i Kłodzku, które z roku na rok cieszą się coraz większą frekwencją. Komisja Turystyki Górskiej wkrótce wydeleguje swoich członków na kursy znakarskie.

L. Majewski: Jestem zadowolony z faktu, że w sytuacji kiedy wiele Oddziałów przestało funkcjonować lub prowadzi działalność w ograniczonym zakresie, nasz Oddział przetrwał. Około 10 lat temu groziła mu upadłość. Jednak dzięki operatywności i wysiłkom kilku oddanych działaczy, a szczególnie Henryka Berczyńskiego, który podjął się prezesury, Oddział został uratowany. Wśród kadry są różnice zdań w wielu kwestiach, nie powinno to jednak wpływać na działalność ogółu.

4. Czy kontynuacja aktualnych metod działania stwarza Oddziałowi szanse na dalszy rozwój?

S. Fraus: Nie uczestniczę od 20 lat w pracach Zarządu, więc trudno mi się wypowiedzieć na temat aktualnie prowadzonych działań. Myślę, że w przyszłości utrzymają się tylko najsilniejsze Oddziały, więc trzeba położyć duży nacisk na wzmoczenie działalności programowo – statutowej i gospodarczej oraz ściśle współpracę z lokalnymi władzami.

M. Krzan: Myślę, że raczej na utrzymanie się, niż na rozwój. Jeśli rozwój, to powolny. Będziemy nad tym pracować, jednak mamy świadomość, że nie wszystko zależy od naszych pomysłów, chęci i zaangażowania. Duży wpływ na stan i przyszłość Oddziału będą miały decyzje władz centralnych i odgórne regulacje prawne. Obecnie koncentrujemy się na najważniejszych aspektach działalności – organizowaniu turystyki kwalifikowanej, znakowaniu szlaków, pozyskiwaniu młodzieży i współpracy z władzami terenowymi.

L. Majewski: Poprzestanie na stosowaniu dotychczasowych metod działania byłoby nie tylko niewykorzystaniem, ale nawet zaprzepaszczeniem szans na dalszy rozwój.

5. Czy w przyszłości Oddział ma szanse znów odgrywać ważną rolę w rozwoju turystyki?

S. Fraus: Nie wiem. To są czysto hipotetyczne rozważania. Potrzebne by były różne działania, żeby osiągnąć taki stan.

M. Krzan: Trudno powiedzieć. To praca na lata. Uważam, że Oddział będzie istniał nadal i efektywnie działał. Trzeba jednak dążyć do odmłodzenia kadry, reaktywowania kół i komisji. W tej chwili czynione są starania o wznowienie pracy Komisji Krajoznawczej.

L. Majewski: Jestem optymistą. Uważam, że Oddział „Ziemi Kłodzkiej” będzie nadal istniał i dobrze funkcjonował i będę w tym kierunku pracował.

6. Jakie działania należałoby podjąć w tym celu?

S. Fraus; Trzeba zrobić wszystko, żeby z programem turystyczno – krajoznawczym wrócić znów do szkół i zakładów pracy. Należy wyjść z propozycją do nauczycieli i wychowawców, aby korzystali z wycieczek regionalnych przy udziale przewodników i w oparciu o program przygotowany przez Oddział PTTK. Trzeba na nowo zarazić „bakcyłem” turystyki i krajoznawstwa młode pokolenie. Należy rozbudzać u młodzieży ciekawość najbliższej okolicy. Turystyka musi być tania, organizowana po najniższych kosztach. Trzeba dążyć do przywrócenia w szeregi PTTK wywodzących się z niego grup nieformalnych i w szerszym niż dotąd zakresie rozprowadzać informacje o ofercie Oddziału.

M. Krzan: Należałoby podjąć intensywne starania, aby pozyskać dla Oddziału młodzież, a jednocześnie nie stracić kontaktu ze starszymi turystami. Jeśli chodzi o młodszych uczestników, to jest duży problem. Do PTTK garnie się obecnie pokolenie czterdziesto- i pięćdziesięciolatków, natomiast młodzież chętnie chodzi po górach i zdobywa odznaki, szczególnie GOT, ale nie jest specjalnie zainteresowana przynależnością do organizacji. Trzeba zachować dotychczasową doświadczoną kadrę ale i dążyć do jej odmłodzenia. Wychodząc naprzeciw tym potrzebom Oddział zamierza wkrótce przeprowadzić kurs przewodników. Istnieje duże zainteresowanie możliwością zdobycia uprawnień przewodnika i pilota. Ponadto trzeba systematycznie usprawniać

pracę administracyjną Oddziału i współpracować z władzami samorządowymi w celu pozyskania ich przychylności i większego zainteresowania.

L. Majewski: Trzeba prowadzić wzmożoną działalność programową. Należy szkolić kadrę turystyczną, która dotrze do szkół, nauczycieli, świetlic, zachęci do ścisłej, systematycznej współpracy z Oddziałem nauczycieli i wychowawców. Trzeba zwrócić większą uwagę na aktywizację młodzieży oraz uczenie jej turystyki poprzez reaktywowanie Szkolnych Kół Krajoznawczo – Turystycznych. Należy również dążyć do zaktywizowania władz samorządowych, aby w przyszłości podejmowały w większym stopniu działania na rzecz turystyki. Byłoby dobrze, gdyby udało się pozyskać na nowo utracony aktyw działaczy. Turystyka znów powinna być masowa i tania.

Pierwszym etapem badań była próba uzyskania odpowiedzi na pytanie, jak oceniają przeszłą, teraźniejszą i przyszłą działalność Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” osoby najlepiej zorientowane w temacie, czyli wybrani przedstawiciele jego kadry. Analiza przeprowadzonego wywiadu pozwoliła mi na sformułowanie pewnych ogólnych wniosków:

- ⌚ Dynamiczny rozwój Oddziału trwał od początku jego istnienia do kryzysu w latach osiemdziesiątych. Sukcesywnie zwiększała się jego liczebność, ilość kół i komisji. Oddział, dysponując dobrze wyszkoloną i zaangażowaną kadrą oraz rozwiniętą bazą materialną, osiągał świetne wyniki ekonomiczne.
- ⌚ Trudności rozpoczęły się w latach osiemdziesiątych. Radykalne zmiany warunków prowadzenia działalności związane z kryzysem gospodarczym, pojawieniem się konkurencji i wprowadzeniem zasad wolnego rynku spowodowały zmniejszenie liczebności Oddziału, konieczność wyprzedaży bazy transportowej i spadek zaangażowania aktywu w pracę społeczną.
- ⌚ Obecnie następuje pewna poprawa sytuacji. W szeregi Oddziału wstępują nowi członkowie, podejmowane są próby reaktywacji komisji. Jest to niewątpliwy sukces w sytuacji, kiedy wiele Oddziałów nie przetrwało kryzysu.
- ⌚ Raczej nie należy się spodziewać spektakularnego powrotu do świetności sprzed lat, bo zmieniło się wiele czynników, które umożliwiły ten sukces. Natomiast działacze Oddziału są przekonani, że ich determinacja i wyężona praca w połączeniu z odpowiednimi decyzjami ogólnymi będzie prowadzić do dalszej stabilizacji i poprawy. Istnieją realne przesłanki do optymistycznego

patrzenia w przyszłość, ponieważ działalność ostatnich lat wykazuje lekką tendencję rozwojową. Trzeba jednak podjąć nowe wyzwania, bo stosowane poprzednio z sukcesem metody działania w chwili obecnej mogą się okazać niewystarczające.

- ⊕ Prognozowanie przyszłości Oddziału jest trudne z powodu wielości i wagi czynników, które o tym zadecydują. Jest szansa na jego rozwój, ale trzeba w realizację tego celu włożyć dużo wysiłku. Poza tym wiele zależy od uwarunkowań zewnętrznych, na które Oddział nie ma żadnego wpływu.
- ⊕ Najważniejsze działania jakie należy podjąć w celu zapewnienia Oddziałowi rozwoju wiążą się z potrzebą zwiększenia liczby jego członków, kół i komisji, szkoleniem kadry, prowadzeniem wzmożonej działalności programowej, ścisłą współpracą z władzami i szerszą promocją atrakcyjnej oferty,

Drugą część badań stanowiła ankieta skierowana do trzydziestu osób, które nie należą obecnie do PTTK. Badanie ankietowe miało na celu uzyskanie odpowiedzi na pytania dotyczące Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej”, znajomości i oceny oferty imprez organizowanych przez Oddział oraz preferencji i oczekiwań ankietowanych jako potencjalnych klientów.

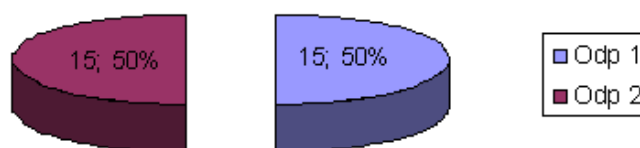
Uzyskane odpowiedzi prezentują wykresy z opisami, w których pierwsza liczba oznacza liczbę uzyskanych odpowiedzi na pytanie ankietowe, a druga określa jej procentowy udział we wszystkich odpowiedziach.

Wykresy dotyczące odpowiedzi na pytania metryczkowe

Płeć

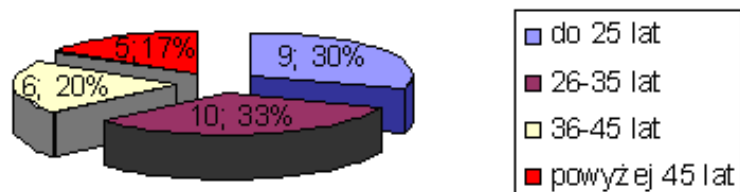
1. kobieta

2. mężczyzna



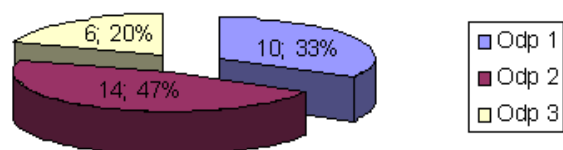
Wiek:

1. do 25 lat
2. od 26-35 lat
3. od 36- 45 lat
4. powyżej 45 lat



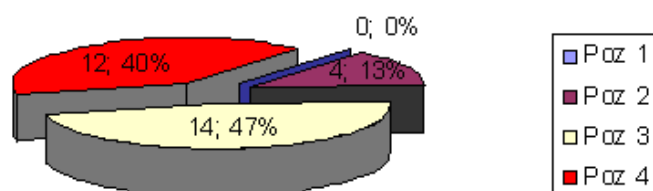
Zawód:

1. uczeń/ student
2. pracownik umysłowy
3. inne



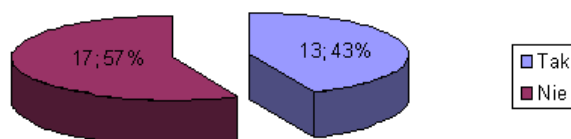
Wykształcenie:

1. podstawowe
2. zawodowe
3. średnie
4. wyższe

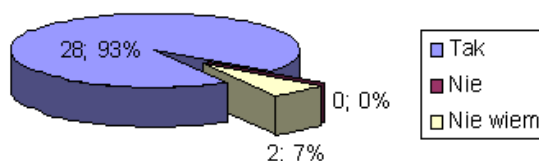


Wykresy dotyczące odpowiedzi na pytania ankiety

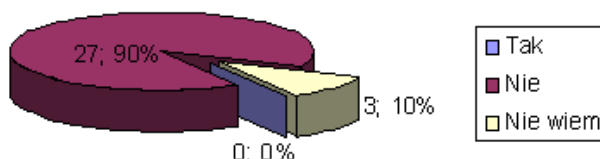
1. Czy kiedykolwiek byłeś (byłaś) członkiem organizacji turystycznej (szkolnej, zakładowej, studenckiej)?



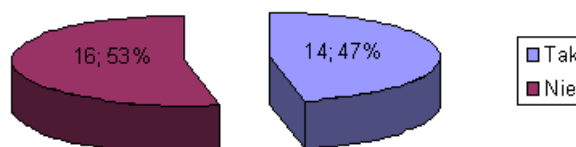
2. Czy uważasz, że w szkołach powinien być realizowany program turystyczno-krajoznawczy np. przez działalność Szkolnych Kół Krajoznawczo - Turystycznych?



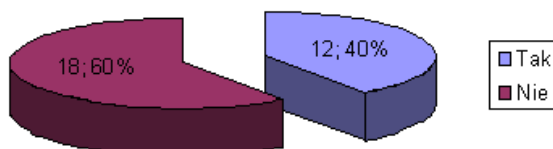
3. Czy uważasz, że dzieci i młodzież są obecnie w wystarczającym stopniu wdrażane do uprawiania turystyki?



4. Czy chciałbyś (chciałabyś) zdobyć uprawnienia przewodnika lub pilota wycieczek ?

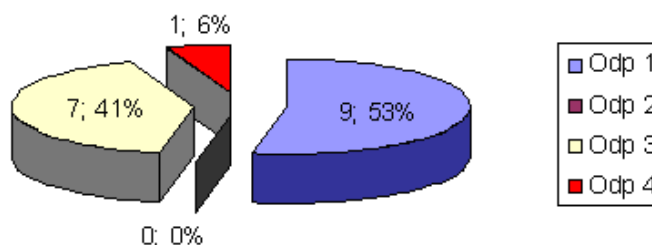


5. Czy znasz aktualną ofertę imprez organizowanych przez Oddział PTTK „Ziemi Kłodzkiej”?



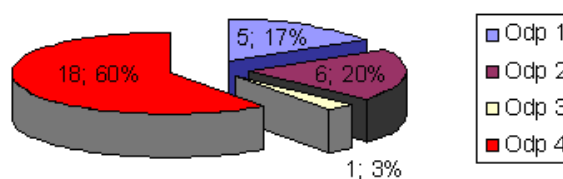
6. Jeśli na poprzednie pytanie odpowiedziałeś (odpowiedziałaś) „tak”, to skąd czerpiesz informacje na temat aktualnej oferty Oddziału?

1. ze strony internetowej Oddziału
2. z punktu informacji turystycznej w Urzędzie Miasta
3. z lokalnej prasy
4. bezpośrednio z biura Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej”

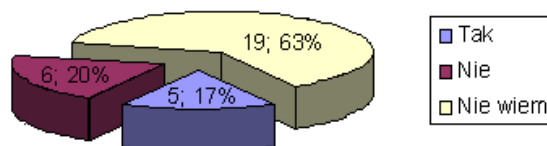


7. Jak oceniasz aktualną ofertę imprez organizowanych przez Kłodzki Oddział PTTK?

1. atrakcyjna
2. przeciętna
3. nieatrakcyjna
4. nie wiem

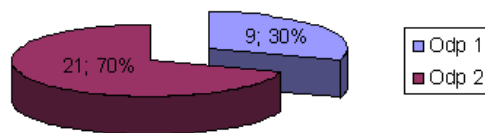


8. Czy oferta kłodzkiego Oddziału PTTK jest konkurencyjna w porównaniu do propozycji lokalnych Biur Podróży?

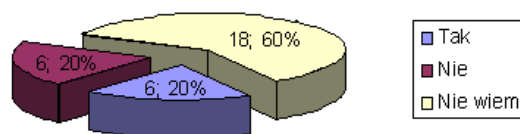


9. Czy oferta PTTK powinna być kierowana ogólnie do turystów bez różnicowania środowiskowego lub wiekowego, czy też powinna być adresowana do określonych grup (młodzież, wojskowi, emeryci, rodziny)?

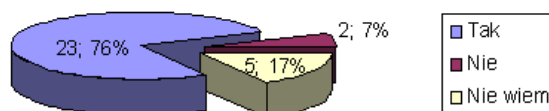
1. bez różnicowania
2. kierowana do określonych grup



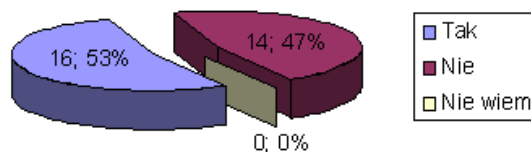
10. Czy propozycje imprez turystyczno – krajoznawczych kłodzkiego Oddziału PTTK uwzględniają zmieniające się potrzeby i motywy podejmowania aktywności turystycznej?



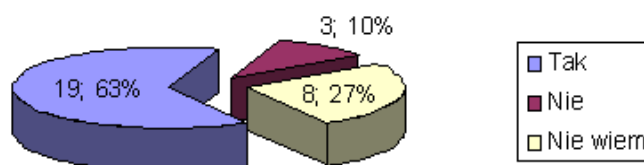
11. Czy chciałbyś(chciałabyś) aby w ofercie było więcej propozycji turystyki przygodowej, dostarczającej większych emocji i silniejszych wrażeń ?



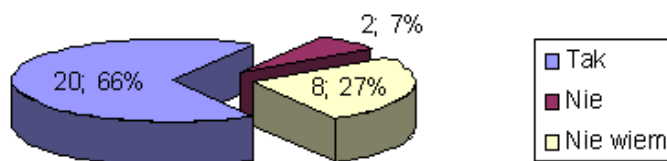
12. Czy chciałbyś(chciałabyś) mieć wpływ na kreowanie oferty turystycznej Oddziału?



13. Czy pozytywnie oceniasz fakt interdyscyplinarności PTTK (możliwość uprawiania w ramach jednej organizacji różnych form turystyki)?

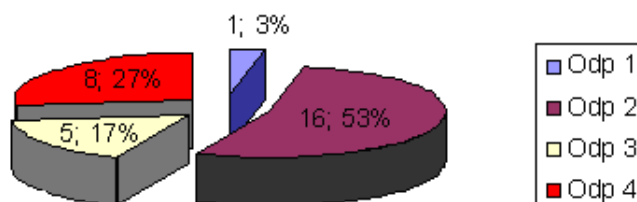


14. Czy byłoby lepiej gdyby działalność PTTK opierała się na specjalistycznych klubach (motocyklowych, rowerowych, kajakarskich)?

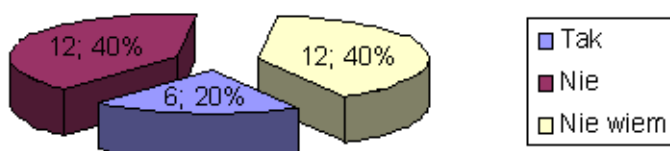


15. Jak oceniasz aktualną działalność Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej”?

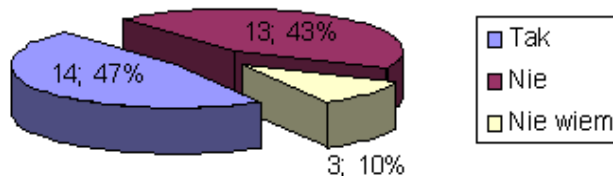
1. bardzo dobrze
2. dobrze
3. źle
4. nie wiem



16. Czy uważasz, że działalność prowadzona w ten sposób jak obecnie wpłynie pozytywnie na dalszy rozwój Oddziału?

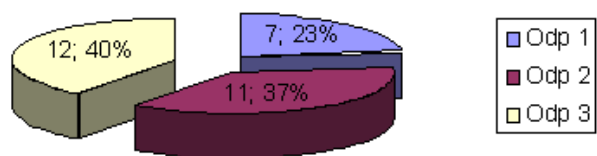


17. Czy chciałbyś (chciałabyś) należeć do nieformalnej grupy turystycznej?



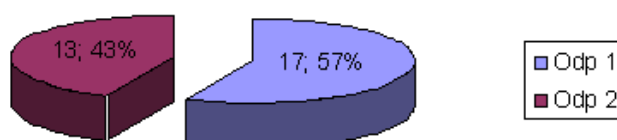
18. Jaka turystykę preferujesz?

1. regionalną
2. krajową
3. zagraniczną

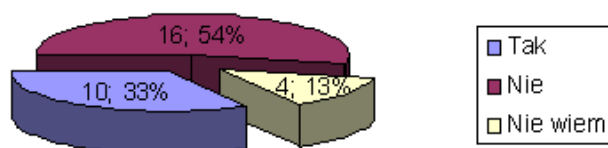


19. Jaka turystykę chciałbyś (chciałabyś) uprawiać?

1. indywidualną
2. grupową



20. Czy jesteś zainteresowany (zainteresowana) wstąpieniem do organizacji turystycznej typu PTTK?



W przeprowadzonej ankiecie uczestniczyło 30 osób – piętnaście kobiet i piętnastu mężczyzn. Najliczniejszą grupę stanowili badani w przedziale wiekowym od 26 do 35 lat, a następną – do 25 lat. Prawie połowa z nich to pracownicy umysłowi, zaś jedną/trzecią stanowią uczniowie i studenci. Jest to zbiorowość młoda i dobrze wykształcona. Wykształcenie średnie i wyższe deklaruje w sumie 87% ankietowanych.

Analiza przeprowadzonej ankiety pozwala mi na wyciągnięcie następujących wniosków:

- ⌚ w przeszłości do organizacji turystycznych należało ponad 40 % badanych;
- ⌚ przeważająca część uczestników wyraża zdanie, że w szkołach powinien być realizowany program turystyczno – krajoznawczy, który będzie wdrażał dzieci i młodzież do uprawiania turystyki, bowiem obecnie brakuje takich działań;
- ⌚ prawie połowa uczestników ankiety wyraża chęć uzyskania uprawnień przewodnika lub pilota wycieczek;
- ⌚ aktualną ofertę imprez organizowanych przez kłodzki Oddział PTTK zna 40% badanych. Informacje na ten temat czerpią głównie ze strony internetowej Oddziału lub z lokalnej prasy, w tym 5 osób korzystało z obu źródeł, natomiast ani jedna osoba, nie starała się pozyskać wiadomości z punktu IT w Urzędzie Miasta. Ofertę tę uważa za atrakcyjną i konkurencyjną w stosunku do propozycji lokalnych biur podróży 17% , natomiast za przeciętną i niekonkurencyjną - 20% badanych osób;
- ⌚ zdecydowana większość ankietowanych uważa, że oferta Oddziału powinna być kierowana do określonych grup środowiskowych lub wiekowych i powinna w większym stopniu uwzględniać preferencje i potrzeby turystów. Ponad 75% badanych chciałoby, żeby było więcej turystyki przygodowej, dostarczającej silniejszych emocji i wrażeń;
- ⌚ ponad połowa osób biorących udział w ankiecie chciałoby uczestniczyć w kreowaniu oferty turystyczno– krajoznawczej Oddziału i pozytywnie oceniała fakt interdyscyplinarności PTTK;
- ⌚ działalność Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” została pozytywnie oceniona przez połowę opiniodawców, natomiast druga ich część uważa, że stosowanie obecnych metod działania nie przyczyni się do dalszego rozwoju Oddziału;
- ⌚ blisko połowa liczby uczestników ankiety deklaruje chęć przynależności do nieformalnych grup turystycznych, natomiast do PTTK chciałoby wstąpić 33% badanych.;
- ⌚ 40 procent ankietowanych preferuje turystykę zagraniczną, nieco mniej, bo 37% - krajową Za turystyką regionalną opowiada się 23%. Większość uczestników ankiety – 57% - woli uprawiać turystykę indywidualną, a nie grupową.

Zakończenie

Niniejsza praca ilustruje na podstawie analizy przykładu Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” problem dezintegracji zorganizowanych struktur turystycznych. Zdaję sobie sprawę, że wielu wątków dotyczących tworzenia się form organizacyjnych turystyki europejskiej i polskiej nie udało mi się przedstawić. Jest to zagadnienie bardzo rozległe i wymagające głębszej refleksji. Musiałam dokonać zasadniczej selekcji źródeł także przy wyborze zagadnień dotyczących warunków i sposobów funkcjonowania Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej”. Z kolei, z przyczyn losowych nie wszystkie aspekty działalności Oddziału mają kompletną dokumentację, zatem moje wnioski mogą być obciążone błędem wynikającym z braku dostępu do tej części danych. Po analizie literatury, przeprowadzonych wywiadów oraz ankiety, spróbuję podsumować moje przemyślenia na temat roli Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w rozwoju turystyki w regionie.

Turystyka, podobnie jak wszystkie dziedziny egzystencji i aktywności ludzkiej, uwarunkowana jest rozległym kontekstem cywilizacyjnym i jego wpływami. Ostatnie dziesięciolecie to okres wyraźnego przyspieszenia cywilizacyjnego. Otaczająca nas rzeczywistość dynamicznie się zmienia i to nie zawsze w pożądanym przez nas kierunku. Tracimy oparcie w stałych do tej pory wartościach, punktach odniesienia, bezpiecznych schematach, sprawdzonych niejednokrotnie działaniach. Brak nam czytelných, niezawodnych drogowskazów. To, co kiedyś świetnie funkcjonowało, dzisiaj się już nie sprawdza.

Jak stwierdza Zygmunt Bauman, prowadzimy „płynne życie” w czasach „płynnej nowoczesności”²⁵². Jej cechą szczególną jest to, że warunki działania zmieniają się szybciej, niż nastąpi utrwalenie sposobów działania w zwyczajowych, rutynowych formułach. Czerpanie wiedzy z doświadczenia i odwoływanie się do strategii i taktyk, które w przeszłości zaowocowały sukcesem dzisiaj nie wystarczy, bo nastąpiły nieprzewidziane zmiany okoliczności²⁵³.

Te egzystencjalne rozważania wybitnego filozofa i socjologa można przenieść także na grunt Kłodzkiego Oddziału PTTK. Na przestrzeni jego historii były okresy wielkich sukcesów, ale także lata walki z problemami i zagrożeniem dalszego istnienia. Na szczęście Oddział przetrwał. Ale jego otoczenie zmieniło się diametralnie, tworząc nowe, bezprecedensowe warunki egzystencji. Oprócz materialnych podstaw działalności, zmieniły się postawy i wymagania turystów, którzy w coraz większym

²⁵² Z. Bauman, *Płynne życie*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2007, ss.5-7

²⁵³ *Ibidem*.

stopniu oczekują w trakcie realizacji przedsięwzięć turystycznych szczególnego nasilenia emocji i wrażeń, więcej przygody a nawet ekstremalnych przeżyć. Jest to tendencja rozwojowa, wynikająca z rozwoju cywilizacyjnego – organizacyjnego, technicznego i mentalnego społeczeństwa.

Trendem uwzględniającym szerszy zakres doznań w turystyce jest obecnie formuła 3E: *Entertainment – Excitement – Education* (Rozrywka – Ekscytacja – Kształcenie), umożliwiająca wszechstronny – fizyczny, psychiczny i intelektualny rozwój osobniczy²⁵⁴. Sprostanie tym nowym wymaganiom turystów stawia przed turystyką, a więc i przed Oddziałem PTTK „Ziemi Kłodzkiej” trudne wyzwanie. Jego działania powinna cechować duża elastyczność i gotowość do zmiany taktyki, a oferta imprez turystyczno - krajoznawczych powinna być na bieżąco aktualizowana i sukcesywnie uatrakcyjniana.

W dobie powszechnego dostępu do Internetu, umożliwiającego „wirtualne podróżowanie” oraz nieograniczonego wręcz dostępu do propozycji konkurencji, takie działania stają się bezwzględnie koniecznością, zaś atrakcyjność i innowacyjność oferty staje się główną determinantą jej wyboru. Młodzi ludzie, na których obecności w PTTK Oddziałowi najbardziej zależy, szukają alternatywnych ofert w postaci uczestnictwa w nieformalnych grupach turystycznych, czy nietypowych imprezach, jak Miejskie Gry Tematyczne, w których mogą zaspokajać swoje zwiększone potrzeby realizacji turystyki i krajoznawstwa na innym, bardziej atrakcyjnym dla nich poziomie.

Dlatego propozycje przygotowane przez Oddział muszą być bardziej konkurencyjne. Oferta Oddziału powinna, moim zdaniem, być wypadkową dobrze wyważonego kompromisu między komercjalizacją turystyki, co jest w dzisiejszych realiach warunkiem przetrwania na rynku turystycznym, a koniecznością utrzymania wypracowanego przez dziesięciolecia niepowtarzalnego charakteru polskiej turystyki, której cechą szczególną jest głębokie nasycenie krajoznawstwem.

Oprócz wzmoczonej działalności programowej, reaktywacji i tworzenia nowych kół i komisji, prowadzenia szkoleń aktywu oraz dążenia do pozyskania młodzieży, Oddział powinien podjąć działania mające na celu konsolidację członków poprzez zacieśnianie więzi społecznych i integrację międzypokoleniową. Nieodzowne wydaje się także podjęcie wysiłków związanych z szerszą promocją działalności i aktywną współpracą z władzami samorządowymi.

²⁵⁴ K.R. Mazurski, *Geneza...*op. cit., s. 41.

Oddział PTTK „Ziemi Kłodzkiej” pełnił i nadal ma szansę pełnić ważną rolę w rozwoju turystyki. Przez 60 lat jego istnienia zmieniały się warunki działalności, możliwości finansowe, preferencje i potrzeby turystów oraz motywy podejmowania przez nich aktywności turystycznej. Zmieniał się także zakres społecznego wpływu turystyki i krajoznawstwa na uczestników ruchu turystycznego, realizowanego przez PTTK. Dzisiejsza i przyszła rola Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” zależą będzie od determinacji, szybkości i skuteczności adaptacji do nowych warunków, wyznaczających standardy działalności w turystyce, uwzględniających zarówno wpływy otoczenia jak i wymagania samych turystów.

Bibliografia:

1. Arczyński M., Powstanie PTTK i jego działalność w latach 1950-1965 [w:] PTTK w 20 - leciu PRL (komitet red.), Wydawnictwo „Sport i Turystyka”, Warszawa 1967.
2. Bauman Z., Płynne życie, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2007.
3. Bieńczyk G., Krajoznawstwo i jego związki z turystyką, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2003.
4. Bieńczyk G., Turystyka kwalifikowana w działalności Polskiego Towarzystwa Turystyczno - Krajoznawczego w latach 1950- 1990, Wyd. WSE, Warszawa 2007.
5. Biernacka – Ligęza J., Koćwin L., Walory turystyczne „małej ojczyzny” w edukacji regionalnej, [w:] M. K. Leniartek (red. nauk.), Autokreacja poprzez turystykę, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania „Edukacja”, Wrocław 2010.
6. Biskup W., Krótka historia znakarstwa na Ziemi Kłodzkiej [w:] 50 lat Oddziału PTT -PTTK „Ziemi Kłodzkiej 1947-1977, wyd. PTTK Oddział „Ziemi Kłodzkiej”, Kłodzko 1998.
7. Czystoń Z., Z historii kłodzkiej grupy GOPR, [w:] 50 lat Oddziału PTT- PTTK „Ziemi Kłodzkiej”, Wyd. PTTK Oddział „Ziemi Kłodzkiej”, Kłodzko, 1998.
8. Czystoń Z., Zarys Historii Grupy Wałbrzysko- Kłodzkiej (1976- 2002)[w:] Na każde wezwanie – 50 lat działalności GOPR 1952-2002, Wyd. Oficyna Wydawnicza „Wierchy”, Kraków 2002.
9. Denek K., Krajoznawstwo i turystyka w wychowaniu dzieci i młodzieży szkolnej, Wydawnictwo PTTK „Kraj”, Warszawa 1989.
10. Gaworecki W.W., Turystyka, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2003.
11. Gorbaczewski Z., Główny Szlak Sudecki im. M Orłowicza, Wydawnictwo PTTK „Kraj”, Warszawa - Kraków 1985.
12. Grzymała – Siedlecki B., Wkład przewodnictwa do kultury i oświaty narodowej [w:] Przewodnictwo turystyczne w Polsce, Wydawnictwo „Kraj”, Warszawa-Kraków 1986.
13. Janczak J., Z kuferkim i chlebakiem, Wyd. Regionalna Pracownia Krajoznawcza Przy ZW PTTK, Wałbrzych 1982.
14. Jaszek Z., Społeczny ruch ochrony zabytków na Ziemi Kłodzkiej [w:] 50 lat Oddziału PTT – PTTK „Ziemi Kłodzkiej”, (R. Kuźmińska, red.), Wyd. PTTK Oddział „Ziemi Kłodzkiej”, Kłodzko 1998.

15. Jaśkiewicz B., Przewodnictwo na Ziemi Kłodzkiej w latach 1947-1960, [w]: 50 lat Oddziału PTT- PTTK „ Ziemi Kłodzkiej” 1947- 1997, wyd. PTTK Oddział „Ziemi Kłodzkiej”, Kłodzko 1998.
16. Jaśkiewicz B., Z dziejów Koła Przewodników Sudeckich przy Oddziale PTTK „Ziemi Kłodzkiej” [w:] V Forum krajoznawstwa Dolnośląskiego, Wyd. PTTK, Polanica Zdrój 1976.
17. Jędrysiak T., Turystyka kulturowa, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2008.
18. Kaczmarek J., Stasiak A., Włodarczyk B., Produkt turystyczny, PWE, Warszawa 2005.
19. Kruczek Z., Kurek A., Nowacki M., Krajoznawstwo. Zarys teorii i metodyki, Wydawnictwo „Proksenia”, Kraków 2003.
20. Krygowski W., Zarys dziejów polskiej turystyki górskiej, Sport i Turystyka, Warszawa 1973.
21. Krygowski W., Dzieje Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego, Wyd. PTTK „Kraj”, Warszawa – Kraków 1988.
22. Kulczycki Z., Zarys historii turystyki w Polsce, Wydawnictwo „Sport i Turystyka”, Warszawa 1977.
23. Kuźmińska R. (opr. red)., 50 lat Oddziału PTT-PTTK „Ziemi Kłodzkiej” 1947-1997, Wyd. PTTK Oddział „ Ziemi Kłodzkiej”, Kłodzko 1998.
24. Leniartek M.K. (red)., Terra incognita w turystyce, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania „Edukacja”, Wrocław 2009.
25. Leniartek M.K. (red. nauk.), Autokreacja poprzez turystykę, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania „Edukacja”, Wrocław 2010.
26. Leniartek M.K., Turystyka ubóstwa – upadek *la classe noble* [w:] M.K. Leniartek (red. nauk), Autokreacja poprzez turystykę, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania „Edukacja”, Wrocław 2010.
27. Lijewski T., Mikułowski B., Wyrzykowski J., Geografia Turystyki Polski, PWE, Warszawa 2002.
28. Łazarek M. i R., Śladami historii turystyki, Drukarnia Akademicka, Lublin 2005.
29. Majewski L., BORT i ZOT – dwie niezależne jednostki ekonomiczne tego samego PTTK w Polanicy, [w:] K. Jazienicka – Wytyczak (red.), Polanica Zdrój wczoraj i dziś, t. II, Wydawnictwo Maria, Nowa Ruda – Polanica Zdrój 2006.

30. Mazurski K.R., Krajoznawstwo PTTK 1950-2005 Zarys historyczny, Wydawnictwo Wrocławskie Towarzystwo Naukowe, Wrocław 2007.
31. Mazurski K.R., Geneza i przemiany turystyki, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania, Wrocław 2006.
32. Mazurski K.R., Kształtowanie postaw przez polskie krajoznawstwo [w:] Autokreacja poprzez turystykę, M.K. Leniartek (red. nauk.), Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania „Edukacja”, Wrocław 2010.
33. Mazurski K.R., Martynowski Z., Sudety. Ziemia Kłodzka i Góry Opawskie, Wydawnictwo „Sport i Turystyka”, Warszawa 1978.
34. Mazurski K.R., (red.), V Forum Krajoznawstwa Dolnośląskiego, Wyd. Regionalna Pracownia PTTK, Wrocław 1976.
35. Mazurski K.R., Ziemia Kłodzka. Część południowa, Oficyna Wydawnicza Oddziału Wrocławskiego PTTK „Sudety”, Wrocław 1996.
36. Nowakowska A., Organizacja sfery obsługi ruchu turystycznego [w:] G. Gołembski (red.), praca zbiorowa, Kompendium Wiedzy o turystyce, PWN Warszawa, 2002.
37. Panasiuk A., Ekonomia Turystyki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
38. Polskie Towarzystwo Turystyczne - Krajoznawcze Oddział „Ziemi Kłodzkiej” w Kłodzku, Kłodzko 1998.
39. Popularna Encyklopedia Ziemi Kłodzkiej, T.3, Wydawcy: Kłodzkie Towarzystwo Oświatowe, wydawnictwo „Maria” Nowa Ruda, Wydanie pierwsze, Kłodzko 2010.
40. Potocki J., Rozwój zagospodarowania turystycznego Sudetów od połowy XIX wieku do II wojny światowej, Wydawnictwo Turystyczne „Plan”, Jelenia Góra 2004.
41. Przeclawski K., Turystyka a wychowanie, Nasza Księgarnia, Warszawa 1973.
42. Przerwa T., Nieocenione zrzeszenia : rola niemieckich towarzystw górskich w oswojaniu Sudetów [w:] Terra incognita w turystyce, M.K. Leniartek (red.), Wyd. Wyższej Szkoły Zarządzania, Wrocław 2009.
43. Przesłanie V Kongresu Krajoznawstwa Polskiego [w:] Z. Kruczek, A. Kurek, M. Nowacki, Krajoznawstwo. Zarys teorii i metodyki, Wydawnictwo Proksenia, Kraków 2003.
44. Przewodnictwo Turystyczne w Polsce, Wydawnictwo PTTK „KRAJ”, Warszawa - Kraków 1986.
45. Reczek W., Model organizacyjny turystyki w Polsce, Sport i Turystyka, Warszawa 1977.

46. Staffa M., Schroniska Sudeckie [w:] Schroniska Górskie, Materiały sympozjum w 120 rocznicę budowy pierwszego schroniska Towarzystwa Tatrzańskiego, Kraków 1994.
47. Staffa M., Góry Stołowe. Przewodnik turystyczny, Wydawnictwo PTTK „Kraj”, Warszawa 2000.
48. Winiarski R.W., Motywacja aktywności rekreacyjnej człowieka, Wyd. AWF, Kraków 1991.
49. Winiarski R., Wstęp do rekreacji, Wyd. AWF, Kraków 1989.

Artykuły prasowe:

1. Denek K., Najwyższa wartość dziedzictwa narodowego [w:] Przegląd Wielkopolski, 2005, nr 1, ss. 7-15.
2. Dobroński, A.Cz., Powstanie Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Okoliczności i problemy [w:] Ziemia, Wydawca: Zarząd Główny PTTK, Warszawa 2006.
3. Chudy M., Z dziejów ruchu krajoznawczego i turystycznego w Poznaniu [w:] Gościniec Polskiego Towarzystwa Turystyczno – Krajoznawczego 3(31/33)/2010.
4. Gałowski M., 60 lat Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w Kłodzku [w:] IV Almanach Ziemi Kłodzkiej, Oficyna Wydawnicza „Brama”, Kłodzko 2009.
5. Gumowski A., Nauczyciele kraju ojczystego [w:] „Ziemia”- V Kongres Krajoznawstwa Polskiego, 8-10 września 2000, PTTK, Warszawa 2000.
6. Kincel R., Początki turystyki i przewodnictwa turystycznego na Ziemi Kłodzkiej [w:] V Forum Krajoznawstwa Dolnośląskiego, Wyd. PTTK Polanica Zdrój 1976.
7. Klimaszewska I., Pierwsze polskie publikacje z lat 1945-1950 na temat Ziemi Kłodzkiej [w:] Zeszyty Muzeum Ziemi Kłodzkiej, nr 10/2009.
8. Kulczycki Z., Kłodzkie początki turystyczne 1947-1950 [w:] Wierchy, t. 44, KTG ZG PTTK, PWN Warszawa - Kraków 1976.
9. Majewski L., Organizowanie turystyki polskiej w Sudetach Kłodzkich [w:] Ziemia Kłodzka, nr 190, Wydawnictwo „Ziemia Kłodzka”, Nowa Ruda 2010.
10. Mazurski K.R., Schronisko PTTK „Pod Śnieżnikiem” [w:] Na Szlaku, Czasopismo PTTK, Wrocław 2000, Nr 9.
11. Mazurski K.R., Społeczna i kulturalna rola krajoznawstwa [w:] Ziemia, Wydawca: Zarząd Główny PTTK, Warszawa 1980.
12. Pawlik J. Rola i funkcje krajoznawstwa w formowaniu osobowości człowieka [w:] Ziemia, Wydawca: Zarząd Główny PTTK, Warszawa 1980.

13. Sroka P., Polskie Towarzystwo Tatrzańskie na Ziemi Kłodzkiej w latach 1947-1950 [w:] Wierchy, Oficyna Wydawnicza „Wierchy”, COTG PTTK, Kraków 2010.
14. Tomaszewski A., „Polska tożsamość narodowa?” [w:] Ziemia, Wydawca: Zarząd Główny PTTK, Warszawa 2000.

Inne:

1. Uchwała XVII Walnego Zjazdu PTTK z 06.09.2009 roku o kierunkach działalności programowej Towarzystwa w XVII kadencji.
2. Statut Polskiego Towarzystwa Turystyczno – Krajoznawczego.
3. Statut Towarzystwa Tatrzańskiego, par. 1 w brzmieniu z 8.X.1874 r.
4. Sprawozdanie Zarządu z działalności Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” za 1979 r.
5. Sprawozdanie Zarządu z działalności Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” za 1981 r.
6. Sprawozdania Zarządu z działalności Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” 1981-1984.
7. Sprawozdanie Zarządu z działalności Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” 1985-1988.
8. Sprawozdanie Zarządu z działalności Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” 1997-2001.
9. Sprawozdanie Zarządu z działalności Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” 2001-2005.
10. Sprawozdanie Zarządu z działalności Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” za 2010 r.

Strony internetowe:

1. www.turystyka.gazeta.pl
2. <http://www.vikongres.pttk.pl/>
3. <http://www.msw-pttk.org.pl/odznaki/odznaki.html>
4. www.msw-PTTK.org.pl
5. www.karkonosze.ws
6. www.pttk.pl
7. <http://wypoczynek.turystyka.pl/got.htm>.
8. http://www.pttk.com.pl/Pl/show_podgrupa.php?podgrupa=17.
9. http://www.pttk.com.pl/Pl/show_podgrupa.php?podgrupa=1
10. http://www.pttk.com.pl/Pl/show_podgrupa.php?podgrupa=6
11. www.kutno.pttk.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=119&Itemid
12. http://www.pttk.com.pl/Pl/show_podgrupa.php?podgrupa=22
13. http://www.pttk.com.pl/Pl/show_podgrupa.php?podgrupa=19
14. <http://moje-wedrowki.republika.pl/Regulaminy%20odznak%20PTTK>
15. <http://www.fedteam.webity.pl/odznaki-turystyczne-i-inne-sukcesy-lista/>

16. www.pl.wikipedia.org/wiki/Orbis
17. www.chomikuj.pl
18. www.ptsm.org.pl
19. http://www.klodzko.pttk.pl/?page=kolo_pttk
20. http://www.klodzko.pttk.pl/?page=kolo_terenowe
21. <http://www.klodzko.pttk.pl/?page=komisje>
22. www.narloch.net
23. <http://www.klodzko.pttk.pl/?page=przewodnicy>
24. <http://www.klodzko.pttk.pl/?page=Odznaki>
25. <http://www.rodzina.pttk.pl>

Bibliografia zawiera:

1. Pozycje zwarte	49
2. Artykuły prasowe	14
3. Inne źródła	10
4. Źródła internetowe	25
Razem	98

Spis tabel:

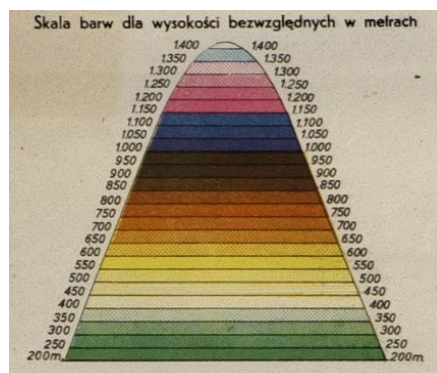
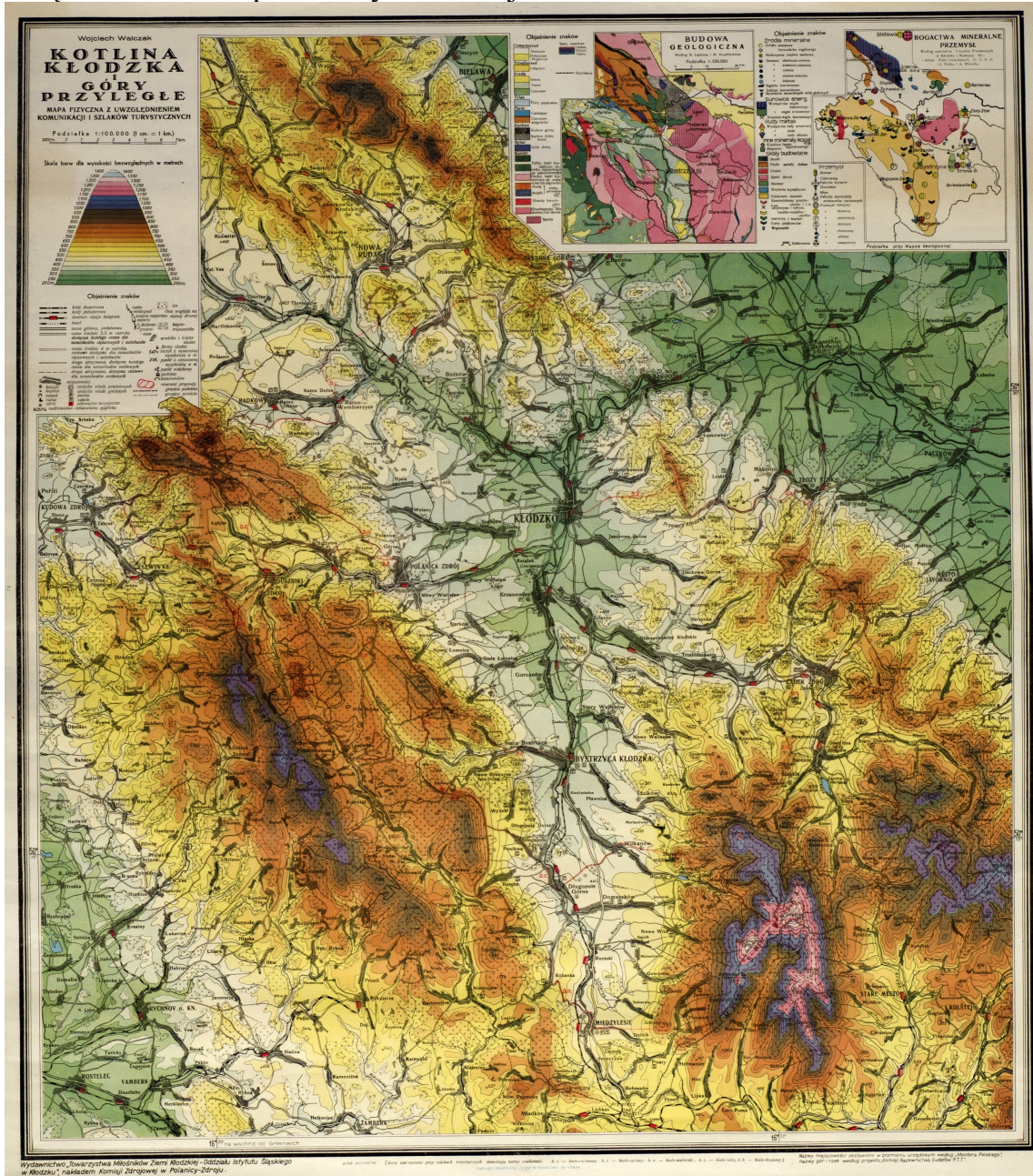
- Tabela 1. Liczba Kół i członków Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w latach 1950 – 2010
- Tabela 2. Imprezy zorganizowane przez Oddział PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w latach 1989 – 1997
- Tabela 3. Liczba Komisji działających przy Oddziale PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w latach 1963-2010
- Tabela 4. Ilość zweryfikowanych odznak w wybranych latach w okresie 1981 – 2010
- Tabela 5. Kadra Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej” w latach 1980- 2010
- Tabela 6. Składy Zarządów PTT i PTTK Oddziału „Ziemi Kłodzkiej” w latach 1947-2010
- Tabela 7. Działalność popularyzatorska Oddziału w latach 1981 -2010
- Tabela 8. Imprezy zaplanowane przez Kłodzkie Koło PTTK na 2011 rok
- Tabela 9. Oferta wycieczek organizowanych przez Oddział PTTK „Ziemi Kłodzkiej” na rok 2011.

Spis rycin:

- Ryc.1. Odznaka organizacyjna PTT
- Ryc. 2. Odznaka organizacyjna PTK
- Ryc. 3. Odznaka organizacyjna PTTK
- Ryc. 4. Honorowa Odznaka PTTK
- Ryc. 5. Odznaki PTTK
- Ryc. 6. Odznaczenia resortowe
- Ryc. 7. Górskie Odznaki Turystyczne
- Ryc. 8. Górskie Odznaki Narciarskie
- Ryc. 9. Odznaki Turystyki Pieszej
- Ryc. 10. Kolarskie Odznaki Turystyczne
- Ryc.11. Turystyczne Odznaki Kajakowe
- Ryc.12. Motorowe Odznaki Turystyczne
- Ryc. 13. Odznaki Imprez na Orientację
- Ryc. 14. Młodzieżowa Odznaka Krajoznawcza
- Ryc. 15. Regionalna Odznaka Krajoznawcza
- Ryc. 16. Odznaka Krajoznawcza Polski
- Ryc. 17. Znaczek PTTK Opiekuna Zabytków
- Ryc. 18. Znaczek PTTK Zespołowego Opiekuna Zabytków
- Ryc. 19. Odznaka Przewodnika Sudeckiego
- Ryc. 20. Odznaka Kłodzkiego Koła PTTK
- Ryc. 21. Odznaka Koła PTTK „Ducha Gór Liczyrzepy”
- Ryc. 22. Odznaka Przewodnika GOT
- Ryc. 23. Zweryfikowane w 2010 roku odznaki GOT
- Ryc. 24. Zweryfikowane w 2009 roku Odznaki OTP
- Ryc. 25. Medal „Za Pomoc i Współpracę”
- Ryc.26 i 27. Oryginalne metalowe tabliczki GGV znakujące szlak pieszy i narciarski
- Ryc. 28. Odznaki przewodników Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej”
- Ryc. 29. Odznaki Rajdu „Poznajemy Turystyczne Hrabstwo Kłodzkie”
- Ryc. 30. Wzory znaczków Rajdu „Kartofelek” z lat 1981, 1984, 1987, 2009
- Ryc. 31. Symbol roku turystyki rodzinnej.

Załączniki:

Załącznik nr 1. Mapa Kotliny Kłodzkiej W. Walczaka z 1947 roku.



Źródło: zbiory Władysława Biskupa, fot. własna

Załącznik nr 2. Nieistniejąca już wieża na Śnieżniku, wyburzona przez saperów w 1973 roku



Źródło: zbiory S. Marszałka, fot. własna

Załącznik nr 3. Dyplom uczestnictwa w pierwszym rajdzie narciarskim zorganizowanym przez Oddział PTTK „Ziemi Kłodzkiej”



Źródło: zbiory Stanisława Frausa , fot. własna

Załącznik nr 4. Medal pamiątkowy obchodów rocznicy XXX-lecia Koła Przewodników Sudeckich w Polanicy Zdroju



Źródło: zbiory Władysława. Biskupa, fot. własna

Załącznik nr 5. Medal XXX – lecia Koła Przewodników Sudeckich



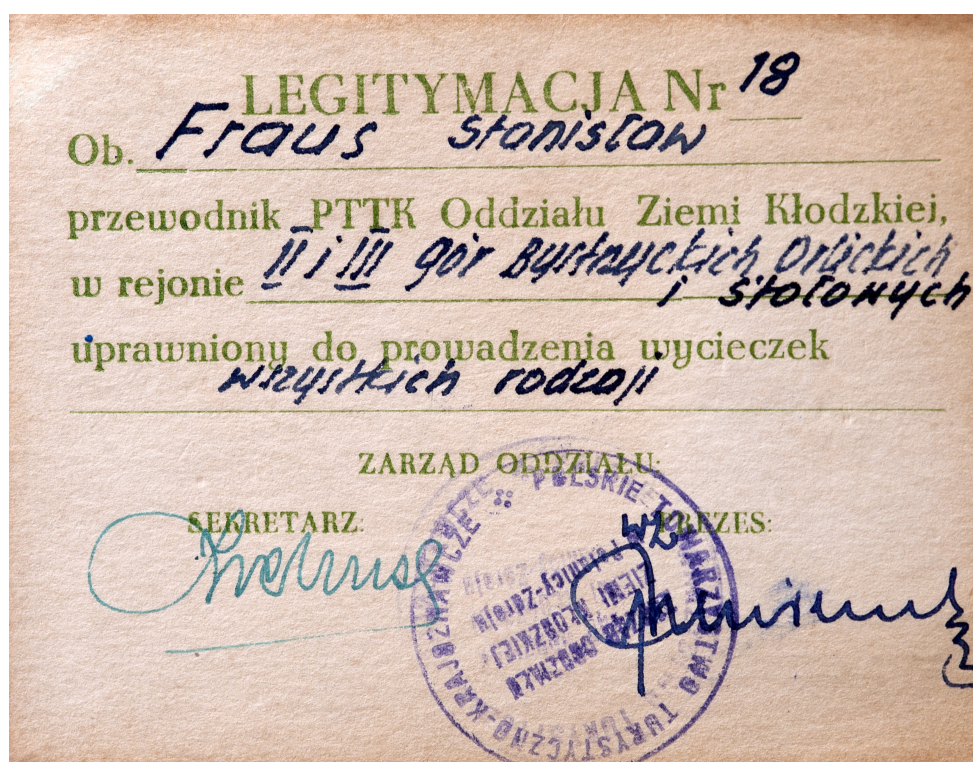
Źródło: zbiory Władysława. Biskupa, fot. własna

Załącznik nr 6. Plakietki z obchodów XXX- lecia Koła Przewodników Sudeckich w Polanicy Zdroju



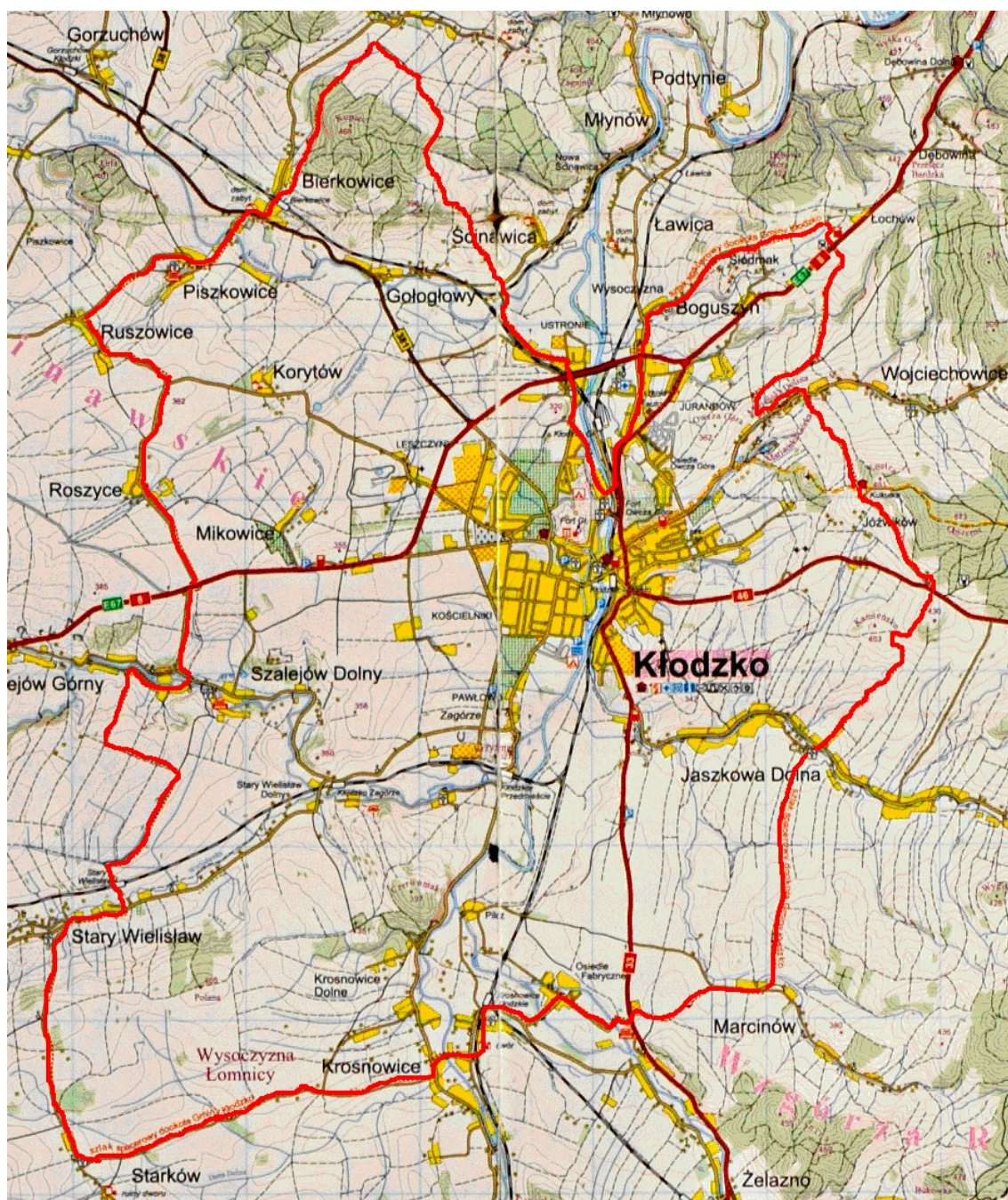
Źródło: zbiory Władysława Biskupa, fot. własna

Załącznik nr 7. Legitymacja Przewodnika nr 18, jedna z pierwszych legitymacji wydanych przez PTTK Oddział „Ziemi Kłodzkiej”



Źródło: zbiory Stanisława Frausa, fot. własna

Załącznik nr 8. Mapa trasy spacerowej wokół Kłodzka



Źródło: zbiory Władysława Biskupa, fot. własna

Załącznik nr 9. Kwestionariusz ankiety

Płeć	kobieta	mężczyzna		
Wiek	do 25 lat	26-35 lat	36- 45 lat	powyżej 45 lat
Zawód	uczeń/ student	pracownik umysłowy	inne	
Wykształcenie	podstawowe	zawodowe	średnie	wyższe

1. Czy kiedykolwiek byłeś (byłaś) członkiem organizacji turystycznej (szkolnej, zakładowej, studenckiej)?

1. tak 2. nie

2. Czy uważasz, że w szkołach powinien być realizowany program turystyczno-krajoznawczy np. przez działalność Szkolnych Kół Krajoznawczo - Turystycznych?

1. tak 2. nie 3. nie wiem

3. Czy uważasz, że dzieci i młodzież są obecnie w wystarczającym stopniu wdrażane do uprawiania turystyki?

1. tak 2. nie 3. nie wiem

4. Czy chciałbyś (chciałabyś) zdobyć uprawnienia przewodnika lub pilota wycieczek ?

1. tak 2. nie

5. Czy znasz aktualną ofertę imprez organizowanych przez Oddział PTTK „Ziemi Kłodzkiej”?

1. tak 2. nie

6. Jeśli na poprzednie pytanie odpowiedziałeś (odpowiedziałaś) „tak”, to skąd czerpiesz informacje na temat aktualnej oferty Oddziału?

1. ze strony internetowej Oddziału
2. z punktu informacji turystycznej w Urzędzie Miasta
3. z lokalnej prasy
4. bezpośrednio z biura Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej”

7. Jak oceniasz aktualną ofertę imprez organizowanych przez Kłodzki Oddział PTTK?

1. atrakcyjna 2. przeciętna 3. nieatrakcyjna 4. nie wiem

8. Czy oferta kłodzkiego Oddziału PTTK jest konkurencyjna w porównaniu do propozycji lokalnych Biur Podróży?

1. tak 2. nie 3. nie wiem

9. Czy oferta PTTK powinna być kierowana ogólnie do turystów bez różnicowania środowiskowego lub wiekowego, czy też powinna być adresowana do określonych grup (młodzież, wojskowi, emeryci, rodziny)?

1. bez różnicowania 2. kierowana do określonych grup

10. Czy propozycje imprez turystyczno – krajoznawczych kłodzkiego Oddziału PTTK uwzględniają zmieniające się potrzeby i motywy podejmowania aktywności turystycznej?

1. tak 2. nie 3. nie wiem

11. Czy chciałbyś (chciałabyś) aby w ofercie było więcej propozycji turystyki przygodowej, dostarczającej większych emocji i silniejszych wrażeń ?

1. tak 2. nie 3. nie wiem

12. Czy chciałbyś(chciałabyś) mieć wpływ na kreowanie oferty turystycznej Oddziału?

1. tak 2. nie 3. nie wiem

13. Czy pozytywnie oceniasz fakt interdyscyplinarności PTTK (możliwości uprawiania w ramach jednej organizacji różnych form turystyki)?

1. tak 2. nie 3. nie wiem

14. Czy byłoby lepiej gdyby działalność PTTK opierała się na specjalistycznych klubach (motocyklowych, rowerowych, kajakarskich)?

1. tak 2. nie 3. nie wiem

15. Jak oceniasz aktualną działalność Oddziału PTTK „Ziemi Kłodzkiej”?

1. bardzo dobrze 2. dobrze 3. źle 4. nie wiem

16. Czy uważasz, że działalność prowadzona w ten sposób jak obecnie wpłynie pozytywnie na dalszy rozwój Oddziału?

1. tak 2. nie 3. nie wiem

17. Czy chciałbyś (chciałabyś) należeć do nieformalnej grupy turystycznej?

1. tak 2. nie 3. nie wiem

18. Jaką turystykę preferujesz?

1. regionalną 2. krajową 3. zagraniczną

19. Jaką turystykę chciałbyś (chciałabyś) uprawiać?

1. indywidualną 2. grupową

20. Czy jesteś zainteresowany(zainteresowana) wstąpieniem do organizacji turystycznej typu PTTK?

1. tak 2. nie 3. nie wiem